

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

**ОСВІТА І НАУКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МИРУ:
СУСПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ**

**XXV ВСЕУКРАЇНСЬКА СТУДЕНТСЬКА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

4-5 березня 2025 року

*До 25-річчя
Карпатського інституту підприємництва
Університету «Україна»*

Хуст-2025

ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Карпатський інститут підприємництва
Карпатський фаховий коледж
Національний університет «Запорізька політехніка»
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Київський авіаційний інститут
Віницький інститут Університету «Україна»
Хмельницький інститут соціальних технологій
Івано-Франківська філія Університету «Україна»

**ОСВІТА І НАУКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МИРУ: СУСПІЛЬНІ
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ.

ЧАСТИНА II.

**XXV ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО- ПРАКТИЧНА СТУДЕНТСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ОСВІТА І НАУКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МИРУ: СУСПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

XXV ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО- ПРАКТИЧНА СТУДЕНТСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ

4-5 березня 2025 року

***До 25-річчя Карпатського інституту підприємництва
Університету «Україна»***

УДК: 37.01:355.01(477):001(477)

Освіта і наука України в умовах війни та миру: суспільні виклики та перспективи розвитку: збірник наукових праць XXV Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції, 4-5 березня 2025 року / Карпатський інститут підприємництва ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Хуст: КП, 2025. 283 с.

У збірнику наукових праць представлена тематика доповідей аспірантів здобувачів освіти, в яких досліджуються актуальні проблеми розвитку соціальної роботи, соціального забезпечення, економіки, права, філології.

УДК: 37.01:355.01(477):001(477)

***Рекомендувала до друку вчена рада
Карпатського інституту підприємства
23 квітня 2025 року, протокол № 2***

Автори несуть особисту відповідальність за повноту висвітлення досліджуваного питання, системність викладу матеріалів, достовірність наведених фактів та їхню автентичність, правильне цитування, академічну доброчесність.

Статті друкуються в авторській редакції.

© Карпатський інститут підприємства, 2025
© Колектив авторів, 2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Чопей Вікторія - директорка Карпатського інституту підприємництва, кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціальної роботи (*голова Оргкомітету*).

Азарков Олег - завідувач кафедри соціальної роботи, доктор політичних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи (*заступник голови Оргкомітету*).

Волощук Надія - завідувачка кафедри економіки та менеджменту, кандидат економічних наук, доцентка кафедри економіки та менеджменту.

Роман Вікторія - директорка Карпатського фахового коледжу, голова циклової комісії з права, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри соціальної роботи.

Шинкар Іван - кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи.

Сливка Ярослава - кандидатка економічних наук, доцентка кафедри економіки та менеджменту.

Фельцин Іван - кандидат юридичних наук, викладач циклової комісії з права.

Росоха Наталія - викладачка кафедри соціальної роботи (*секретар Оргкомітету*).

Єрмолаєва Наталія - фахівець кафедри соціальної роботи.

Барна Василь - голова студентського самоврядування Карпатського інституту підприємництва.

Кривляк Роман - голова студентського самоврядування Карпатського фахового коледжу.

ЗМІСТ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ЧАСТИНА ІІ.

XXV ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО- ПРАКТИЧНА СТУДЕНТСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ «ОСВІТА І НАУКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МИРУ: СУСПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»

СЕКЦІЯ І

УКРАЇНА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МИРУ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ТА ГУМАНІТАРНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Давид-Віталій ВІЗАНТИ

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 12

Юрій ГОЛУБОВСЬКИЙ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ 17

Микола ГОНЧАРЕНКО

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ 23

Наталія ЄРМОЛАЄВА

ІНФОРМАЦІЯ В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ 31

Аліна КЕВЕР

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ ЗАКАРПАТТЯ 35

Богдан ЛЕВКІВСЬКИЙ

*ЗАСТОСУВАННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ
НАВЧАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЕЛЕМЕНТАМ БАСКЕТБОЛУ* 38

Артек МЕЛЬНИК

*РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІД ВПЛИВОМ
РІЗНИХ ВИДІВ РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ* 41

Богдан МЕЛЬНИК

*ПОБУДОВА УДОСКОНАЛЕННЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ
ПІДЛІТКІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ* 44

Денис ПОВОРОЗНЮК ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ СИЛОВОЇ ВИТРИВАЛОСТІ СПОРТСМЕНІВ-ГИРЬОВИКІВ В УМОВАХ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	48
Максим СОЛОВЕЙ ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ЇЇ КОНТРОЛЮ У ЛЕГКІЙ АТЛЕТИЦІ	53
Павло ТИМЧИШИН ВІДБУДОВА УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ: ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ	57
Олексій ХАМСЬКИЙ ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ- СПРИНТЕРІВ 13-14 РОКІВ	61
Олексій ХІЗАНОВ ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СТРИМУВАННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОВНОМАШТАБНЕ ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ	65
Назар ШЕВЧУК РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	69
Павло ЯЩУР ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ	74

СЕКЦІЯ II.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МИРУ: СУСПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Андрій БИРКА

*РОЛЬ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК
АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА* **78**

Артем БОБИК

*ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ* **83**

Ярослав ВЛАСЮК

*ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ ЩОДО
ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ* **88**

Родіон ВОЛОШИН

*ПРОФІЛАКТИКА ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У
КРИЗОВИХ УМОВАХ ВІЙНИ* **96**

Віта ГАЙЧЕНЯ

*ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У
СТУДЕНТСЬКИХ ГРУПАХ* **101**

Ірина ГАЛЬЧИН

*ФОРМУВАННЯ МЕДІАЦІЙНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ ТА МИРУ*
105

Леся ГАРНАГА

*СЛУЖБА У СПРАВАХ ДІТЕЙ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДИТИНИ
НА СІМ'Ю* **108**

Ганна ГІРНИК

ПРИЧИНИ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ

<i>ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ</i>	112
Андрій ДАНИЛОВ	
<i>СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СТІЙКІСТЬ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПІСЛЯВОЄННІЙ КРИЗИ</i>	117
Ганна ДЕНЧИЛЯ	
<i>ОСНОВНІ МЕТОДИ ОНОМАСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ</i>	122
Марія ДЕРЕВ'ЯГА	
<i>РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ</i>	129
Юрій ДЕШЕВИЙ	
<i>ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ</i>	135
Дмитро ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ	
<i>СОЦІАЛЬНИЙ І ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	139
Іванна ДУЖАК	
<i>СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ</i>	144
Єгор ДЬОМІН	
<i>ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ</i>	148
Анна КАСТРОВСЬКА	
<i>СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖЕРТВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ</i>	154
Марат КАЦІЯ	
<i>ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА</i>	159
Юрій КОЗАК	

*ДИЗІНФОРМАЦІЯ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СПОСОБИ
МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ
ВІЙНИ* **163**

Анатолій КОРЖИК

*ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-
УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ* **167**

Олена ЛАВРИК

*ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ
УКРАЇНИ* **172**

Іван ЛЕВЧЕНКО

СИСТЕМА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ **176**

Лілія ЛОСЬ

*СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ООП В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗОШ: БАР'ЄРИ ТА ТРУДНОЦІ
ЗДІЙСНЕННЯ* **180**

Марія МЕКЛЕШ

*ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-
СИРИТ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ* **184**

Катерина НІКІШЕНКО

МОТИВАЦІЯ ЯК ЧИННИК ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ОСОБИСТОСТІ **190**

Микола ПАЛІНКАШ

*ПРАВОВІ ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА
ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В ЕПОХУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ* **194**

Наталія ПОЛУЙКО

*ДОГЛЯД ВДОМА ЯК КОМПЛЕКСНА СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА: ДОСВІД І
ПЕРСПЕКТИВИ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ* **198**

Ольга РАБОЩУК

*ЗНАЧЕННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ
УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ* **203**

Еліна РЕПІК	
<i>ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ</i>	
<i>СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ</i>	207
Ксенія РІДКОДУБСЬКА	
<i>ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ЗАКЛАДІВ</i>	
<i>ОСВІТИ</i>	211
Сніжана РОМАНЕНКО	
<i>СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ</i>	
<i>ПОДОЛАННЯ</i>	214
Вікторія РОМАНОВА	
<i>ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ</i>	
<i>ОСОБИСТОСТІ</i>	217
Ростислав СИНЧУК	
<i>СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ</i>	222
Євгенія СОПКО	
<i>ЛЮДИ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНА ГРУПА</i>	226
Оксана СТІЛЕЦЬКА	
<i>ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА З ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМНИХ СТОСУНКІВ</i>	
<i>БАТЬКІВ І ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	232
Василь СУМАРУК	
<i>КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-</i>	
<i>ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА</i>	237
Руслан ТКАЧУК	
<i>ПРОФІЛАКТИКА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ</i>	
<i>ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ</i>	241
Іван ТЯСКО	
<i>ФРАНДРЕЙЗИНГ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ</i>	246
Софія УДОД	
<i>СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ З ЧИСЛА</i>	

<i>ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ</i>	251
Галина ХОМИН	
<i>РІЗНОВИДИ ПОВЕДІНКОВИХ ВІДХИЛЕНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	256
Тетяна ЦИКАЛО	
<i>СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ БО «БФ «КАРІТАС-ДОЛИНА»)</i>	262
Тетяна ЯКИМЕНКО	
<i>ІНТЕРНЕТ ЗАЛЕЖНІСТЬ, СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО</i>	266
Валентин ЯЦКОВИЧ	
<i>ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ</i>	271
Іван БОДНАР	
<i>ФУНКЦІЙКРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ): ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ</i>	276
Володимир СУРКОВ	
<i>ЦИФРОВІ ПЛАТІЖНІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ГОТІВКОВОМУ ОБІГУ</i>	280

СЕКЦІЯ І.

УКРАЇНА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МИРУ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ТА ГУМАНІТАРНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Давид-Віталій ВІЗАНТІ

здобувач першого (бакалаврського) овітнього рівня

спеціальності 073 «Менеджмент»

Карпатського інституту підприємництва ЗВО «Відкритий міжнародний

університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Костіна Т. Ю.

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна суттєво вплинула на економіку України, спричинивши масштабні руйнування, зміну економічної структури та необхідність адаптації до нових реалій. Головні виклики: зниження обсягів виробництва, руйнування інфраструктури, втрата робочих місць та зменшення експорту. Попри складну ситуацію, Україна змогла стабілізувати макроекономічну ситуацію завдяки міжнародній підтримці та внутрішнім реформам.

Вплив війни на ВВП. Після падіння на 28,8% у 2022 році, економіка відновилася на 5,3% у 2023 році. За підсумками 2024 року очікується зростання від 3,4% (оцінка НБУ) до 3,6% (оцінка Мінекономіки) рік-до-року. Економічне відновлення поступово сповільнюється.

Кожного кварталу 2024 року зростання відносно 2021 було нижчим, ніж у 2023 році. Відновленню економіки продовжують перешкоджати складна безпекова ситуація, нестача кваліфікованих працівників та російські обстріли енергоінфраструктури. До того ж, у 2023 кращим показником відновлення ВВП сприяли низька база порівняння після падіння 2022 року та стрімке збільшення державних видатків, які у 2024 році вже скоріше є нормою воєнного часу.

Інфляція та фінансова стабільність. Україна увійшла у повномасштабну

війну зі споживчою інфляцією на рівні 10% рік-до-року (р/р). Наприклад, у лютому 2022 року ціни на споживчі товари та послуги були на 10% вищими, ніж у лютому 2021 року. Російське вторгнення спричинило суттєве прискорення інфляції, темпи якої сягнули свого піку у жовтні 2022 р. — 26,6% р/р. Причинами тоді стали прямі наслідки війни: руйнування виробництв, порушення ланцюгів постачань, зростання виробничих витрат бізнесу. Додатковий тиск на інфляцію також створював друк гривні Нацбанком для покриття дефіциту бюджету: у 2022 році НБУ надрукував 400 млрд грн (\$12,5 млрд), на які придбав урядові військові облигації.

Наприкінці 2022 і впродовж усього 2023 року темпи інфляції вдалося опанувати завдяки стабілізації економічної ситуації, грамотним діям НБУ та відмові від фінансування бюджету шляхом друку гривні. На сповільнення інфляції також вплинули рекордні врожаї 2023 року.

Втім, у 2024 році інфляція стала знову пришвидшуватися: серед основних причин НБУ називав вичерпання впливу значних минулорічних урожаїв, дефіцит електроенергії та брак працівників, літню посуху 2024 року.

Бюджет і фінансова підтримка. Від початку повномасштабного вторгнення всі власні надходження українського держбюджету йдуть на фінансування оборони; такі видатки займають приблизно половину бюджету. Всі цивільні видатки держбюджету Україна фінансує за рахунок іноземної фінансової допомоги — у 2025 році потреба у такому зовнішньому фінансуванні складає \$38,4 млрд.

Україна входить у 2025 рік з більш стабільною бюджетною позицією, ніж у 2024 році. Зовнішнє фінансування цього року має повністю покрити всю очікувану потребу державного бюджету.

Левову частку надходжень забезпечить фінансування ERA (кошти від доходів на заморожені російські активи). Гроші можуть бути витрачені не лише на «цивільні», але й на військові видатки.

Наприкінці минулого року Сполучені Штати перерахували \$20 млрд

фінансування ERA для України на рахунки Світового банку. Ці кошти будуть витрачені на зарплати в державному секторі та програми соціальної підтримки; Україна вже отримала перший транш у розмірі \$1 млрд. ЄС вже виділив Україні перші \$3 млрд за рахунок доходів із заморожених росактивів. Наступні транші виплачуватимуть рівномірно протягом року. Кошти ERA мають бути використані розумно, а запас міцності має бути збережений на 2026-2027 роки.

Відновлення економіки та виклики. Основні галузі, що найбільше постраждали: енергетика, агросектор, металургія. Розвиток військово-промислового комплексу та ІТ-сектору як нових драйверів економіки. Необхідність структурних реформ та залучення інвестицій. Важливість міжнародної інтеграції та участі в програмах відновлення. Відбудова критичної інфраструктури та створення нових логістичних шляхів.

Соціально-економічні аспекти. Рівень безробіття залишається високим, але поступово знижується завдяки програмам працевлаштування.

Міграційні процеси: значна кількість українців повертається з-за кордону. Державні програми підтримки бізнесу та соціально незахищених верств населення. Розвиток освітніх програм та перекваліфікація кадрів у відповідь на зміну структури економіки.

Ринок праці України вкрай гостро відчуває на собі всі виклики повномасштабної війни. Економічний шок початку російського вторгнення спричинив падіння як попиту, так і пропозиції праці — бізнеси не наймали, а люди не подавалися на роботу. Згодом попит на робочу силу став відновлюватися, але повільно; водночас кількість охочих знайти нову роботу вже влітку 2022 взлетіла і перевищила середні показники 2021 року. Втім, далі тренди розійшлися: потреба у робочій силі весь час відновлювалася разом з відновленням економіки, а активність шукачів роботи весь час скорочувалася — не в останню чергу через міграцію українців за кордон та мобілізацію до Сил оборони.

Активність на ринку праці відновилася після різдвяного затишшя:

компанії шукають більше нових працівників, а шукачі роботи розміщують більше нових резюме. Втім, ринок праці загалом залишається менш жвавим, ніж до повномасштабного вторгнення. Нові вакансії за даними трьох агрегаторів, середнє за 2021 = 100%

Інвестиційний клімат. Іноземні інвестори зацікавлені у відновленні інфраструктури та розвитку технологій.

Гарантії захисту інвестицій від уряду та міжнародних партнерів. Пріоритетні сфери інвестування: енергетика, логістика, відновлення житлового фонду Розширення державно-приватного партнерства як механізму залучення інвестицій.

Торгівля та експорт. Втрата традиційних ринків через воєнні дії. Пошук нових логістичних шляхів для експорту продукції. Розвиток партнерств з країнами ЄС та іншими міжнародними ринками.

Стимулювання виробництва експортно орієнтованих товарів. За попередніми даними НБУ, у грудні 2024 року баланс товарів та послуг був негативним: \$-4,3 млрд. Імпорт товарів у грудні (\$7 млрд) перевищував експорт товарів (\$3,1 млрд), а імпорт послуг (\$2 млрд) перевищував експорт послуг (\$1,6 млрд).

Експорт - Імпорт = Баланс товарів та послуг, \$ млрд

Підсумовуючи вищесказане. Українська економіка демонструє стійкість та поступове відновлення.

Продовження міжнародної підтримки та ефективне управління ресурсами є ключовими факторами стабілізації.

Важливим завданням залишається відбудова країни після завершення бойових дій. Впровадження нових технологій та цифровізація економіки допоможуть прискорити розвиток країни. Розвиток експортного потенціалу та залучення інвестицій є стратегічними напрямками економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Самойлюк, М. *Трекер економіки України під час війни*. Центр економічної стратегії. Режим доступу: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
2. Палійчук, Т., Мироненко, О. *Огляд бюджету-2025*. Центр економічної стратегії. Режим доступу: <https://ces.org.ua/oglyad-byudzhetu-2025/>

Юрій ГОЛУБОВСЬКИЙ

здобувач першого (бакалаврського) овітнього рівня

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Івано-Франківської філії Університету «Україна»

науковий керівник: Дума М. В.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Війна Росії проти України призвела до колосальних економічних збитків, які важко підрахувати під час активних бойових дій. Але всім зрозуміло, що для перемоги у війні потрібна не тільки сильна армія, але й міцна економіка.

Після падіння на 28,8% у 2022 році, економіка відновилася на 5,3% у 2023 році. За підсумками 2024 року очікується зростання від 3,4% (оцінка НБУ) до 3,6% (оцінка Мінекономіки) рік-до-року. Економічне відновлення поступово сповільнюється. Кожного кварталу 2024 року зростання відносно 2021 було нижчим, ніж у 2023 році. Відновленню економіки продовжують перешкоджати складна безпекова ситуація, нестача кваліфікованих працівників та російські обстріли енергоінфраструктури. До того ж, у 2023 кращим показникам відновлення ВВП сприяли низька база порівняння після падіння 2022 року та стрімке збільшення державних видатків, які у 2024 році вже скоріше є нормою воєнного часу.

Україна увійшла у повномасштабну війну зі споживчою інфляцією на рівні 10% рік-до-року (р/р). Наприклад, у лютому 2022 року ціни на споживчі товари та послуги були на 10% вищими, ніж у лютому 2021 року. Російське вторгнення спричинило суттєве прискорення інфляції, темпи якої сягнули свого піку у жовтні 2022 р. — 26,6% р/р. Причинами тоді стали прямі наслідки війни: руйнування виробництв, порушення ланцюгів постачань, зростання виробничих витрат бізнесу. Додатковий тиск на інфляцію також створював друк гривні Нацбанком для покриття дефіциту бюджету: у 2022 році НБУ надрукував 400

млрд грн (\$12,5 млрд), на які придбав урядові військові облигації.

Наприкінці 2022 і впродовж усього 2023 року темпи інфляції вдалося опанувати завдяки стабілізації економічної ситуації, грамотним діям НБУ та відмові від фінансування бюджету шляхом друку гривні. На сповільнення інфляції також вплинули рекордні врожаї 2023 року.

Втім, у 2024 році інфляція стала знову пришвидшуватися: серед основних причин НБУ називав вичерпання впливу значних минулорічних урожаїв, дефіцит електроенергії та брак працівників, літню посуху 2024 року.

У грудні інфляція прискорилася до 12% р/р (1,4% м/м). Серед основних причин прискорення інфляції залишаються поганий врожай у 2024 році, подорожчання сировини, зростання витрат бізнесу на електроенергію та оплату праці. А втім, інфляція прискорюється вже не такими стрімкими темпами, як восени — НБУ очікує, що у 2025 році інфляція піде на спад.

Для того, щоб впливати на інфляцію, НБУ використовує основний монетарний інструмент — облікову ставку. Облікова ставка опосередковано впливає на те, під який відсоток банки дають бізнесу та населенню кредити та під який відсоток залучають депозити. Коли Міністерство фінансів планує продавати військові облигації, воно дивиться на ставку за депозитами — облигації внутрішніх державних позик України (ОВДП) мають бути привабливішими та більш дохідними.

23 січня НБУ підвищив облікову ставку до 14,5%, щоб розвернути інфляційний тренд та домогтися її уповільнення у 2025 році. За оцінками НБУ, прискорення інфляції тривало й у січні; Нацбанк повідомляє, що для повернення інфляції до таргету 5% ймовірно потребуватиме подальших підвищень облікової ставки. Ці підвищення підтримають реальну дохідність гривневих інструментів та допоможуть зменшити тиск на обмінний курс і ціни.

У грудні НБУ продав на ринку \$5,3 млрд в рамках валютних інтервенцій, тоді як купив лише \$430 тис. Такий обсяг продажу валюти став історичним рекордом, перевищивши як попередні місяці повномасштабних інтервенцій, так

і попередні історичні піки під час коронавірусної кризи (\$2,4 млрд у березні 2020 року) та російського вторгнення на схід України (\$3,2 млрд у жовтні 2014 року).

Валютні інтервенції дозволяють НБУ підтримувати відносно стабільний обмінний курс: гривня знецінюється, але помірними темпами.

У грудні основною причиною великого продажу валюти були рекордні щомісячні видатки загального фонду державного бюджету, які становили 492 млрд грн. У грудні 2023 року основний приріст видатків припав на закупівлю зброї та боєприпасів, що потребує більше імпорту та валюти. Ймовірно, аналогічна ситуація була і в грудні цього року.

Грудень 2024 року також став місяцем рекордних надходжень іноземної фінансової допомоги (\$9,3 млрд). В результаті міжнародні резерви зросли на 9,7% до \$43,8 млрд (5,5 місяців майбутнього імпорту), незважаючи на величезні валютні інтервенції. Рівень 3 місяців майбутнього імпорту вважається достатнім, тому поточні резерви залишаються на високому рівні.

У січні 2025 року обсяг валютних інтервенцій залишався значним, але все ж скоротився: НБУ продав \$3,8 млрд за місяць. Золотовалютні резерви скоротилися на \$0,8 млрд, до \$43 млрд.

Від початку повномасштабного вторгнення всі власні надходження українського держбюджету йдуть на фінансування оборони; такі видатки займають приблизно половину бюджету. Всі цивільні видатки держбюджету Україна фінансує за рахунок іноземної фінансової допомоги — у 2025 році потреба у такому зовнішньому фінансуванні складає \$38,4 млрд.

У грудні іноземна фінансова допомога Україні стала рекордною за весь час повномасштабної війни — \$9,3 млрд. Україна отримала €4,1 млрд від ЄС в рамках Ukraine Facility, \$1,1 млрд кредитного траншу від МВФ, \$1,9 млрд від Японії, \$483 млн від Великої Британії, \$465 млн гранту від США та \$20 млн кредиту від Світового Банку.

Україна також вперше отримала кошти, забезпечені доходами від

заморожених активів РФ: США передала нам \$1 млрд гранту. Це перший транш з \$20 млрд від Сполучених Штатів, які є частиною більшого пакету фінансової підтримки у \$50 млрд.

У січні 2025 року Україна отримала €3 млрд від Європейського Союзу: ці кошти забезпечені доходами від заморожених російських активів.

Іноземна допомога покрила 73% додаткових потреб державного бюджету за 12 місяців 2024 року. Іноземного фінансування було недостатньо для повного покриття фінансових потреб за цей період, але це було очікувано. Основним джерелом покриття дефіциту стали облігації внутрішньої державної позики.

У січні 2025 року дефіцит бюджету та потреби в погашенні боргів скоротилися до \$2,6 млрд, а надходження іноземної допомоги склали \$3,1 млрд.

Видатки державного бюджету, без урахування матеріально-технічної військової допомоги, сягнули 3 271 млрд грн за 11 місяців 2024 року, збільшившись на 15% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Видатки на оборону та безпеку сягнули 1 908 млрд грн за 11 місяців 2024 року, при цьому листопадові видатки склали майже 220 млрд грн – найвищий місячний показник у 2024 році. Видатки на обслуговування боргу у листопаді становили 43 млрд грн, збільшившись до 287 млрд грн за 11 місяців 2024 року, або 8,8% від усіх видатків бюджету (без урахування військової підтримки).

Ринок праці України вкрай гостро відчуває на собі всі виклики повномасштабної війни. Економічний шок початку російського вторгнення спричинив падіння як попиту, так і пропозиції праці — бізнеси не наймали, а люди не подавалися на роботу. Згодом попит на робочу силу став відновлюватися, але повільно; водночас кількість охочих знайти нову роботу вже влітку 2022 взлетіла і перевищила середні показники 2021 року. Втім, далі тренди розійшлися: потреба у робочій силі весь час відновлювалася разом з відновленням економіки, а активність шукачів роботи весь час скорочувалася — не в останню чергу через міграцію українців за кордон та мобілізацію до Сил

оборони.

Активність на ринку праці починає відновлюватися після різдвяного затишшя: компанії шукають більше нових працівників, а шукачі роботи розміщують більше нових резюме. Втім, ринок праці загалом залишається менш жвавим, ніж до повномасштабного вторгнення.

Фінансово-економічні наслідки війни є багатограними та довготривалими. Вони включають не лише фізичні втрати та руйнування, але й серйозні фінансові та соціальні проблеми. Відновлення економіки після війни вимагає комплексного підходу, залучення міжнародної допомоги, ефективних реформ та розбудови стійких фінансових інститутів.

Першим кроком є оцінка збитків. Масштаб руйнувань інфраструктури, втрати людського капіталу та економічних зв'язків вимагають ретельного аналізу. Необхідно створити чіткий план відновлення, який охоплюватиме всі ключові сектори економіки: енергетику, транспорт, промисловість, сільське господарство, ІТ та інші.

Ключовим фактором успіху є залучення інвестицій. Міжнародна допомога, програми підтримки від міжнародних фінансових інституцій та приватні інвестиції – все це відіграє вирішальну роль. Важливо створити сприятливий інвестиційний клімат, забезпечити прозорість та боротьбу з корупцією.

Відновлення інфраструктури – це фундамент для подальшого розвитку. Необхідно не лише відбудувати зруйноване, а й модернізувати інфраструктуру, використовуючи сучасні технології та екологічно чисті рішення.

Розвиток людського капіталу – ще один важливий аспект. Війна завдала непоправних втрат, тому необхідно інвестувати в освіту, професійну підготовку та перекваліфікацію. Важливо створити умови для повернення українців, які виїхали за кордон, та залучити іноземних фахівців.

Підтримка малого та середнього бізнесу – це запорука стійкості економіки. Необхідно створити умови для розвитку підприємництва, надати доступ до фінансування та спростити регуляторні процедури.

Реформи – це необхідна умова для успішного відновлення. Реформа судової системи, боротьба з корупцією, дерегуляція економіки – все це сприятиме створенню прозорого та ефективного бізнес-середовища.

Важливо не лише відновити, а й трансформувати економіку. Необхідно зробити її більш стійкою до зовнішніх шоків, диверсифікованою та конкурентоспроможною. Розвиток ІТ-сектору, "зелена" енергетика, агропромисловий комплекс з високою доданою вартістю – це ті напрямки, які мають стати драйверами зростання.

Відновлення економіки України – це не лише економічне, а й соціальне завдання. Важливо забезпечити соціальну справедливість, створити робочі місця та покращити рівень життя населення.

Це складний і довготривалий процес, що вимагає консолідації зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства. Але з вірою в перемогу, єдністю та наполегливою працею ми зможемо побудувати сильну та процвітаючу Україну.

Микола ГОНЧАРЕНКО

*здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок*

Івано-Франківська філія Університету «Україна»

Науковий керівник: Зошак Л.М.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна, як екстремальний виклик для економіки, створює унікальні умови для прискореного впровадження інновацій. Досвід України демонструє, що воєнний стан може стати каталізатором технологічних та організаційних змін у різних секторах економіки.

Ключовими напрямками інноваційного розвитку в умовах війни стали: цифрова трансформація бізнесу та державного управління, релокація виробництв, енергетична безпека та інновації у сфері енергозбереження, оборонні технології, фінансові інновації, інновації забезпечення продовольчої безпеки, ІТ-сектор. Розглянемо кожен з них.

Цифрова трансформація державного управління та бізнесу в Україні набула безпрецедентного масштабу та динаміки в умовах воєнного стану, ставши ключовим фактором забезпечення стійкості економіки та суспільства.

У сфері державного управління визначним досягненням стала еволюція застосунку "Дія", який перетворився на універсальний інструмент взаємодії громадян з державою. Розширення функціоналу дозволило забезпечити цифровізацію критично важливих процесів: від оформлення статусу внутрішньо переміщених осіб до отримання соціальних виплат та подання заяв на відшкодування збитків від військових дій. Система електронного документообігу органів влади зазнала суттєвої модернізації через перехід на захищені хмарні сервери та впровадження додаткових рівнів кібербезпеки.

Особлива увага приділяється забезпеченню безперервності роботи державних цифрових систем в умовах нестабільного електропостачання.

Великий бізнес продемонстрував значний прогрес у цифровій трансформації своїх операцій. Впровадження хмарних ERP-систем зросло на 156% порівняно з довоєнним періодом. Підприємства активно розвивають системи віддаленого управління виробництвом та створюють цифрові двійники своїх виробничих потужностей. Автоматизація логістичних процесів стала критично важливою для підтримки безперервності бізнесу в умовах війни.

Середній та малий бізнес також активно адаптується до нових умов через цифровізацію. Понад 78% малих та середніх підприємств перейшли на електронний документообіг. Спостерігається суттєве зростання впровадження CRM-систем, що дозволяє ефективніше управляти взаємовідносинами з клієнтами в умовах нестабільності. Розвиток онлайн-каналів продажів та активне використання цифрових платіжних систем забезпечують стійкість бізнесу в складних умовах.

Технологічні інновації у сфері хмарних технологій демонструють вражаючу динаміку. Обсяг хмарного зберігання даних збільшився на 234%, що відображає масовий перехід бізнесу та державних установ на віддалені системи зберігання та обробки інформації. Розвиток локальних центрів обробки даних та впровадження гібридних хмарних рішень забезпечують необхідну інфраструктуру для цифрової трансформації.

Особлива увага приділяється питанням кібербезпеки. Впровадження багатофакторної автентифікації зросло на 167%, що свідчить про підвищення рівня захисту цифрових систем. Створення галузевих центрів кіберзахисту та системне навчання персоналу стали невід'ємними елементами цифрової трансформації в умовах підвищених кіберзагроз.

Результати цифрової трансформації відображаються як у кількісних, так і в якісних показниках. Загальний рівень діджиталізації бізнесу зріс на 47%, а частка електронної комерції збільшилася на 89%. Використання електронних

платежів демонструє зростання на 156%. Якісні зміни проявляються у підвищенні стійкості бізнесу до кризових явищ, покращенні ефективності управлінських рішень та оптимізації операційних витрат.

Процес цифрової трансформації супроводжується певними викликами. Основними з них є необхідність значних інвестицій у цифрову інфраструктуру та гостра потреба у кваліфікованих ІТ-фахівцях. Забезпечення безперервності цифрових процесів та захист від кіберзагроз залишаються пріоритетними завданнями.

Перспективи подальшого розвитку цифрової трансформації пов'язані з інтеграцією українських цифрових систем з європейськими, розвитком технологій штучного інтелекту та машинного навчання, впровадженням блокчейн-рішень та розширенням використання інтернету речей у різних галузях економіки

Релокація виробництв стала важливим інноваційним процесом. Підприємства розробили нові логістичні маршрути, впровадили модульні виробничі системи, які можна швидко демонтувати та перемістити. Понад 700 підприємств успішно перемістили свої потужності у безпечні регіони, зберігши виробничий потенціал.

Енергетична безпека та ефективне використання ресурсів стали ключовими завданнями для сучасного бізнесу, що спричинило активне впровадження інновацій у сфері енергозбереження. Підприємства дедалі більше орієнтуються на альтернативні джерела енергії, такі як сонячні та вітрові електростанції, а також розробляють системи автономного енергозабезпечення. Це дозволяє не лише зменшити залежність від традиційних енергетичних постачальників, а й підвищити стійкість до можливих кризових ситуацій.

Одним із найпомітніших трендів є розширення використання сонячних панелей у комерційному секторі. За даними Держенергоефективності, у порівнянні з 2022 роком кількість встановлених фотоелектричних систем у бізнесі зросла втричі. Це свідчить про прагнення компаній оптимізувати

енергетичні витрати, зменшити вплив на довкілля та інтегрувати сучасні технології у виробничі процеси.

Розвиток технологій у цій сфері відкриває нові можливості для підприємств, які прагнуть забезпечити стабільне енергопостачання та підвищити конкурентоспроможність. Інвестиції у відновлювану енергетику не лише скорочують експлуатаційні витрати, а й сприяють формуванню екологічно відповідального бізнесу, що відповідає глобальним тенденціям сталого розвитку.

Оборонні технології відіграють ключову роль у розвитку інновацій та науково-технічного прогресу, стимулюючи модернізацію виробництва та впровадження новітніх рішень. В умовах сучасних викликів українські підприємства активно адаптуються до змін, освоюючи виробництво передових зразків озброєння, безпілотних авіаційних і наземних систем, засобів зв'язку та електронної боротьби.

Особливу увагу приділено безпілотним технологіям, які стали одним із найдинамічніших напрямів розвитку військової промисловості. Українські компанії розробляють сучасні дрони для розвідки, ударних операцій та коригування артилерійського вогню, використовуючи передові досягнення у сфері штучного інтелекту та автоматизації. Розвиваються також технології захисту від ворожих безпілотників, зокрема засоби радіоелектронної боротьби та протидронові системи.

Важливим фактором ефективного розвитку оборонного комплексу стало формування державно-приватного партнерства, яке об'єднало зусилля державних установ, військових структур та приватного сектору. Така взаємодія дозволила оптимізувати виробничі процеси, залучити інвестиції у дослідницькі та конструкторські розробки, а також створити гнучку систему постачання необхідного обладнання до війська.

Завдяки високому рівню координації та взаємодії між державою і бізнесом український оборонний сектор продовжує нарощувати потенціал,

удосконалюючи технологічні рішення та підвищуючи якість продукції. Інноваційний підхід до розробки та виробництва військової техніки дозволяє створювати конкурентоспроможні зразки озброєння, які відповідають сучасним стандартам і демонструють високу ефективність у бойових умовах.

Фінансові інновації відіграли важливу роль у зміцненні стійкості банківської системи та адаптації до сучасних викликів. Запровадження нових платіжних рішень дозволило підвищити швидкість і безпеку фінансових операцій, забезпечивши споживачам більш зручні та доступні способи управління коштами. Особлива увага приділяється удосконаленню систем кібербезпеки, що є критично важливим в умовах зростання цифрових загроз. Банки активно інвестують у розробку передових технологій захисту даних, запроваджують біометричну аутентифікацію та багаторівневі механізми перевірки транзакцій.

Значний розвиток отримав дистанційний банкінг, який став невід'ємною частиною фінансових послуг. Розширення можливостей мобільних додатків та онлайн-сервісів спрощує доступ до фінансових продуктів, сприяє зниженню адміністративних витрат банків та покращенню користувацького досвіду. Національний банк України також активно впроваджує інноваційні інструменти монетарної політики, спрямовані на підтримку економічної стабільності, ефективне управління грошовим обігом і стимулювання розвитку фінансового ринку.

Аграрний сектор, як одна з ключових галузей економіки, також активно впроваджує інновації для забезпечення продовольчої безпеки. Одним із найперспективніших напрямів є розвиток точного землеробства, яке передбачає використання супутникових даних, датчиків вологості ґрунту та інших цифрових технологій для оптимізації використання ресурсів і підвищення врожайності. Автоматизація процесів на фермерських господарствах дозволяє зменшити вплив людського фактора, знизити витрати на паливо, добрива та засоби захисту рослин, а також підвищити ефективність виробництва.

Важливу роль у сучасному сільському господарстві відіграють безпілотні технології. Використання дронів для моніторингу посівів дає змогу оперативно виявляти проблемні ділянки, оцінювати стан культур та прогнозувати врожайність. Це сприяє більш точному плануванню аграрного виробництва та мінімізації ризиків, пов'язаних із несприятливими погодними умовами або хворобами рослин.

Значні зміни відбулися і в сфері аграрної логістики. У відповідь на глобальні виклики та зміну торговельних шляхів створено нові логістичні маршрути для експорту продукції, що дозволяє підтримувати стабільність аграрного ринку та забезпечувати міжнародних партнерів українською сільськогосподарською продукцією. Інвестиції в транспортну інфраструктуру, модернізація портових потужностей та вдосконалення механізмів постачання сприяють підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору та зміцненню його позицій на світовому ринку.

ІТ-сектор в Україні продовжує демонструвати високу стійкість та динамічне зростання, відіграючи ключову роль у цифровій трансформації економіки. Незважаючи на складні умови, компанії активно розробляють інноваційні рішення, що відповідають як військовим, так і цивільним потребам, сприяючи розвитку технологічного потенціалу країни.

Особливу увагу приділено впровадженню цифрових технологій у сфері оборони. Українські ІТ-фахівці працюють над створенням сучасних систем управління військовими операціями, аналітичного програмного забезпечення на основі штучного інтелекту, кібербезпеки та дронів технологій. Ці рішення підвищують ефективність командування, дозволяють оптимізувати логістику та забезпечують безперебійний зв'язок у критичних ситуаціях.

Водночас український ІТ-бізнес зберігає конкурентоспроможність на міжнародному рівні. Розробники працюють над створенням нових програмних продуктів, мобільних додатків, хмарних сервісів і рішень для фінансового, медичного та освітнього секторів. Завдяки високій якості роботи та гнучкості у

виконанні проєктів українські компанії зміцнюють свої позиції на світовому ринку, залучаючи нових партнерів і розширюючи співпрацю з глобальними корпораціями.

Важливим показником стійкості галузі є зростання експорту ІТ-послуг. У 2023 році цей показник зріс на 12% порівняно з довоєнним періодом, що свідчить про стабільний попит на український технологічний потенціал. Галузь залишається одним із головних джерел валютних надходжень в економіку, підтримуючи фінансову стабільність країни.

ІТ-сектор не лише сприяє розвитку національної економіки, а й активно впливає на модернізацію суспільства. Впровадження передових цифрових рішень у державному управлінні, освіті, медицині та інших сферах сприяє підвищенню ефективності процесів та якості послуг. Завдяки інноваціям та міжнародному співробітництву українська ІТ-індустрія зберігає статус одного з найперспективніших секторів економіки з високим потенціалом розвитку.

Список використаних джерел

1. Мельник О. Г. Інноваційний розвиток економіки України в умовах воєнного стану / О. Г. Мельник, М. В. Петренко // Економіка України. — 2024. — № 1(45). — С. 15-28.
2. Василенко В. А. Трансформація бізнес-процесів під час війни: інноваційний аспект / В. А. Василенко // Економіка та держава. — 2023. — № 8. — С. 22-35.
3. Звіт про цифрову трансформацію України в умовах війни : аналіт. огляд / Міністерство цифрової трансформації України. — К. : Мінцифри, 2024. — 125 с.
4. Шевченко О. М. Інновації в оборонному секторі України: досвід 2022-2024 років / О. М. Шевченко // Стратегічні пріоритети. — 2024. — № 1. — С. 45-58.

5. Коваль П. В. Енергетична безпека та інновації: український досвід воєнного часу / П. В. Коваль // Енергетика України. — 2023. — № 4. — С. 12-24.
6. Інноваційна діяльність в умовах воєнного стану : зб. наук. праць / за ред. І. О. Лютого. — К. : НАН України, 2024. — 285 с.
7. Грищенко А. А. Фінансові інновації як фактор економічної стійкості під час війни / А. А. Грищенко // Фінанси України. — 2023. — № 12. — С. 78-92.
8. Розвиток ІТ-сектору України в умовах війни : аналіт. звіт / Асоціація ІТ України. — К. : АІТУ, 2024. — 95 с.

Наталія ЄРМОЛАЄВА

здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 073 «Менеджмент»

Карпатського інституту підприємництва ЗВО «Відкритий міжнародний

університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Волощук Н.Ю.

ІНФОРМАЦІЯ В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ

Інформація в сучасному світі стала одним з найважливіших ресурсів для бізнесу. У наш час вона є стратегічним фактором, що впливає на розвиток організацій, їх конкурентоспроможність, а також на внутрішні та зовнішні комунікації. Для менеджменту дуже важливо правильно управляти цією інформацією, адже від цього залежить успіх компанії.

Інформація відіграє центральну роль в організації, забезпечуючи основу для ефективного управління, планування та внутрішньої комунікації. Вона дозволяє керівникам і співробітникам краще розуміти поточну ситуацію як всередині компанії, так і на ринку, формувати більш точні прогнози та оперативно реагувати на зміни. Завдяки доступу до актуальних даних про ринок, конкурентів та потреби клієнтів, організація може приймати обґрунтовані рішення, оптимізувати свої процеси та посилювати конкурентні переваги.

Крім внутрішніх потреб, інформація є критичною для взаємодії із зовнішнім світом: клієнтами, партнерами, постачальниками та суспільством загалом. У сучасному світі важливу роль тут відіграють соціальні мережі, адже саме вони дозволяють компаніям не лише ділитися інформацією, а й будувати імідж, залучати клієнтів та створювати лояльну аудиторію. Наприклад, компанії активно використовують Facebook, Instagram, Twitter та TikTok для комунікації, реклами та пошуку нових можливостей.

Соціальні мережі дають можливість швидко реагувати на запити клієнтів,

проводити опитування та збирати відгуки. Це важливо, оскільки така взаємодія підвищує рівень довіри та сприяє формуванню лояльності до бренду. Водночас це місце для розширення охоплення і впливу, що дозволяє організації залишатися в центрі уваги, формувати позитивне сприйняття та залучати нову аудиторію.

DDoS-атаки (розподілене блокування сервісу) є типом кіберзлочинів, де великі обсяги запитів надсилаються на сервер компанії, перевантажуючи його та роблячи недоступним для користувачів.

У сучасному цифровому світі безпека інформації — це надзвичайно важливе питання. Зловмисники використовують різні методи для отримання доступу до корпоративних даних, зокрема, через взломи та DDoS-атаки. Це призводить до серйозних фінансових та репутаційних втрат для компаній. Наприклад, в результаті великих атак компанії, як Sony Pictures, або атак на сервери багатьох банків, постраждали тисячі користувачів, і підприємства зазнали значних втрат.

Атаки DDoS можуть вивести з ладу сервери компанії, блокуючи доступ до ресурсів і послуг, що у свою чергу призводить до втрат у бізнесі. Інтернет-магазини, банки, онлайн-сервіси — усі вони можуть стати жертвами таких атак. Багато компаній, що не забезпечили належний захист, зазнали значних фінансових збитків або навіть стали жертвами банкрутства.

Ще одним важливим аспектом є випадки витоків конфіденційних даних. Наприклад, атаки, які призвели до розголошення персональних даних клієнтів, можуть бути використані зловмисниками для шахрайства або кіберзлочинів. Це ставить під загрозу не тільки репутацію компанії, але й фінансову безпеку клієнтів.

В Україні також неодноразово відбувалися масові DDoS-атаки на державні та приватні установи. В результаті таких атак була порушена робота важливих онлайн-сервісів, а також сталися витoki персональних даних громадян, що мало серйозні наслідки для безпеки країни в цілому.

Для того щоб убезпечити свою організацію від кіберзагроз, необхідно постійно інвестувати в захист інформації. Кіберзахист включає в себе не лише програмне забезпечення, а й регулярні аудити безпеки, навчання співробітників, а також розробку та впровадження стратегій для запобігання кіберзлочинам. Без належного захисту даних компанія може зазнати великих фінансових збитків через атакуючих хакерів, а також втратити довіру клієнтів.

Інвестиції в кіберзахист забезпечують постійну надійність роботи компанії, даючи змогу швидко реагувати на будь-які загрози, що виникають у реальному часі. Це також знижує ризики витоків конфіденційних даних, що є важливим для збереження репутації компанії.

У конкурентній боротьбі між компаніями можуть використовуватися не тільки традиційні методи, а й дезінформація, яка має значний вплив на репутацію брендів. Так, на прикладі Coca-Cola і Pepsi можна побачити, як конкуренти вдаються до використання дезінформації для негативного впливу на конкурентів. У 1990-х роках Pepsi поширила чутки про шкідливі інгредієнти в продуктах Coca-Cola, що призвело до негативної реакції споживачів і втрати частини ринку Coca-Cola. Такі методи знижують довіру до компанії та можуть завдати шкоди її бізнесу.

Інший приклад конкуренції з використанням дезінформації — між Samsung та Apple на ринку мобільних телефонів. Коли Apple представила нову модель iPhone, певні сторінки та користувачі в соціальних мережах поширили чутки, що пристрій має проблеми з перегріванням або низькою автономністю батареї. Частина цих відомостей виявилася неправдивою, проте в поєднанні з деякими об'єктивними зауваженнями з боку користувачів негативний ефект на репутацію Apple був суттєвим. Відтак, певні користувачі звернулися до інших брендів, серед яких переважав Samsung.

Інформація є стратегічним ресурсом для сучасних компаній, і її правильне управління відіграє ключову роль у досягненні успіху. Водночас зростаючі кіберзагрози, як-от DDoS-атаки та витoki даних, змушують

організації постійно інвестувати в захист своїх систем. Компанії повинні використовувати соціальні мережі для підтримки комунікації з клієнтами та побудови бренду, одночасно захищаючи себе від зовнішніх загроз. У конкуренції важливо бути обережними з використанням дезінформації, оскільки це може не лише порушити етичні норми, а й значно вплинути на фінансовий успіх організації.

Аліна КЕВЕР

здобувачка першого (бакалаврського) овітнього рівня

спеціальності 073 «Менеджмент»

Карпатського інституту підприємництва ЗВО «Відкритий міжнародний

університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Волощук Н.Ю.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ ЗАКАРПАТТЯ

Макроекономічні показники Закарпаття у 2025 році. ВВП Закарпатської області у 2025 році може бути на 15% менше, ніж у 2021 році.

Інфляція. Очікується інфляція на рівні 10%, що негативно вплине на купівельну спроможність населення. Рівень безробіття в регіоні може зрости до 12%, через міграцію та зниження економічної активності. Державний борг області зросте через збільшення державних видатків на оборону та соціальний захист.

Вплив на ключові галузі економіки. Туристичний потік в 2025 році буде значно меншим, ніж у 2019-2021 роках, що призведе до втрати доходів. Сільське господарство Закарпаття зазнало значних втрат через бойові дії та обмежений доступ до ринків збуту. Деякі підприємства переорієнтувалися на виробництво товарів подвійного призначення, але загалом спостерігається спад виробництва.

Закарпаття є важливим транзитним регіоном, але війна призвела до перевантаження транспортної інфраструктури.

Міграційні процеси та демографічна ситуація. ВПО. В Закарпатській області проживають понад 100 тисяч внутрішньо переміщених осіб.

Житло. Міграція спричинила дефіцит доступного житла в регіоні.

Мед. Послуги. Збільшення населення створює додаткове навантаження на систему охорони здоров'я.

Освіта. Додаткове навантаження лягло на систему освіти Закарпатської

області.

Бюджет Закарпатської області у воєнний час. Доходи обласного бюджету значно зменшилися, через зниження економічної активності.

Видатки на оборону та соціальний захист зросли, що призвело до дефіциту бюджету.

Міжнародні організації та країни-партнери надають допомогу для підтримки економіки регіону.

Закарпатська обласна рада затвердила бюджет на 2025 рік із загальним обсягом 2 мільярди 244 мільйони гривень, що на 3,2% більше порівняно з попереднім роком.

З цієї суми понад 200 мільйонів гривень передбачено на заходи, пов'язані з війною, включаючи підтримку армії, ветеранів та їхніх родин, а також забезпечення безпеки регіону.

Крім того, 441 мільйон гривень планується спрямувати на реалізацію регіональних програм.

Підтримка бізнесу та підприємництва. Уряд України запровадив програми підтримки бізнесу, включаючи пільгове кредитування, гранти, та податкові пільги. Кількість новостворених підприємств у Закарпатській області зросла, але це лише частково компенсує втрати від війни.

Бізнес стикається з проблемами доступу до фінансування, логістичними перешкодами, та нестачею робочої сили.

Соціальні наслідки війни для населення. Рівень життя населення Закарпатської області знизився, що вплинуло на доступ до продуктів харчування, медичних послуг, та освіти. Війна призвела до зростання рівня стресу, тривоги, та депресії серед населення. Громадські організації та волонтери надають допомогу тим, хто постраждав від війни.

Підсумовуючи вищесказане. За даними місцевих органів влади, чисельність населення Закарпаття зросла на 15%, що мало як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, це стимулювало розвиток малого та

середнього бізнесу, особливо у сфері торгівлі та послуг. З іншого боку, навантаження на соціальну інфраструктуру та ринок праці зросло.

Змінилася структура зайнятості: через приплив кваліфікованої робочої сили з інших регіонів України розширилися можливості для підприємництва та інновацій. У 2025 році зафіксовано зростання на 12% у сфері ІТ та виробництва, водночас аграрний сектор зазнав певного спаду через ускладнені логістичні ланцюги.

Отже, війна суттєво вплинула на економіку Закарпаття, але водночас сприяла структурним змінам та розвитку нових можливостей. Подальша динаміка залежатиме від ефективності державної політики, міжнародної підтримки та здатності регіону адаптуватися до нових умов економічної реальності.

Богдан ЛЕВКІВСЬКИЙ

здобувач другого (магістерського) освітнього рівня

спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Кравчук Л. С.

ЗАСТОСУВАННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЕЛЕМЕНТАМ БАСКЕТБОЛУ

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки реалізація диференційованого підходу вважається необхідною умовою вирішення багатьох педагогічних завдань, у тому числі й навчання старших дошкільників елементам баскетболу.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей застосування диференційованого підходу до дітей старшого дошкільного віку у процесі проведення ігор з елементами спорту. Відповідно до мети, поставлено вирішити такі завдання: 1) визначити сутність понять «диференційований підхід»; 2) обґрунтувати застосування диференційованого підходу до старших дошкільників у процесі проведення ігор з елементами спорту, зокрема баскетболу.

Диференційований підхід є одним із головних принципів педагогіки, доцільність його застосування залежить від кваліфікації педагогів, їх компетентності та креативності. Дуже важливо у роботі не забувати про існуючі особливості застосування диференційованого підходу до дітей: врахування психологічних та фізіологічних особливостей дітей дошкільного віку, їх потреб, інтересів та рівня розвитку; ґрунтовне володіння методичним інструментарієм виховного впливу на дітей; здатність вихователя розмірковано

підходити до оптимального вирішення комплексу завдань у освітньому процесі, вміння аналізувати отримані результати.

Аналіз теоретичних джерел виокремив, що окремі автори поняття «диференційований підхід» розуміють як дидактичне положення, що передбачає поділ дітей на групи, наприклад, за інтересами та інше. Диференційований підхід – пристосування форм і методів роботи до індивідуальних особливостей дітей (Е. Рабунський); особливий підхід педагога до дітей, який полягає в організації навчальної роботи, різної за змістом, складністю, методами, прийомами (А. Кірсанов); спосіб оптимізації, що передбачає оптимальне поєднання колективних, групових та індивідуальних форм навчання (Ю. Бабанський). Плануючи гнучкі, цікаві види діяльності та уважно спостерігаючи за дітьми у процесі навчання елементам баскетболу, вихователь у разі необхідності може змінювати й пристосовувати відповідним чином дидактичний матеріал і види діяльності. Якщо в закладі дошкільної освіти використовується диференційований підхід, то діти будуть рости й розвиватися власним темпом.

Таким чином, ми переконуємося, що різні аспекти реалізації диференційованого підходу у освітньому процесі були предметом дослідження багатьох учених. Проте їх досягнення поки недостатньо широко застосовуються у практиці роботи, у тому числі і у процесі навчання дошкільників елементам баскетболу. Це пов'язано з різними причинами соціального, психологічного і навіть економічного характеру. Ми вважаємо, що в даний час цю проблему можна і потрібно вирішувати, оскільки реалізація диференційованого підходу є найважливішою умовою здійснення успішного фізичного виховання старших дошкільників, зокрема ознайомлення їх з технічними прийомами гри в баскетбол.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у розробці методичних рекомендацій для вихователів, здобувачів освіти щодо застосування диференційованого та індивідуального підходів у процесі

навчання старших дошкільників елементам спортивних ігор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайдаржийська Л. П. Диференціація та індивідуалізація навчально-виховного процесу в дошкільному закладі. *Дошкільне виховання*. 2006. № 8. С. 5-9.

2. Рунова М. О. Рухова активність дитини у дитячому садку : посібник для працівників дошкільних закладів, викладачі і студентів педвузів і коледжів. Харків : Ранок, 2007. 192 с.

Артек МЕЛЬНИК

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Дрюков О. В.

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІД ВПЛИВОМ РІЗНИХ ВИДІВ РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Останнім часом в нашій державі склалася критична ситуація зі станом здоров'я учнівської молоді. Не викликає сумніву і той факт, що від стану здоров'я залежить і рівень фізичної підготовленості дітей, який також суттєво погіршується [1]. Саме молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку практично усіх фізичних якостей, а особливо швидкісних здібностей [3, 4]. Тому, визначення рівня розвитку швидкісних здібностей учнів молодших класів та урахування цих показників, сприятиме вдосконаленню процесу фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти.

Мета дослідження: визначити зміни показників рівня розвитку швидкісних здібностей школярів 4-х класів під впливом різних видів рухової діяльності.

Дослідження проведено на базі Харківської загальноосвітньої школи № 105. В ньому приймали участь 29 учнів 4-х класів (17 хлопців та 12 дівчат). Методи: теоретичний аналіз та узагальнення наукової і методичної літератури, педагогічне тестування, методи математичної статистики. Упродовж навчального року учні опановували наступні види рухової діяльності: вправи для оволодіння навичками пересувань; вправи для формування культури рухів з елементами гімнастики; вправи для опанування навичками оволодіння м'ячем; стрибкові вправи; ігри для активного відпочинку; вправи для розвитку

фізичних якостей; вправи для формування постави і профілактики плоскостопості. Для визначення рівня розвитку швидкісних здібностей використовували рухові тести: біг на 30 м (с) та стрибки через скакалку на двох ногах за 1 хв (кількість разів) [2].

Проведений аналіз первинних даних виявив середній рівень (3 бали) розвитку швидкісних здібностей у хлопців, нижче за середній (2 бали) у дівчат. Таким чином, на початку року в учнів 4-х класів встановлено нижче за середній рівень розвитку швидкісних здібностей.

Аналізуючи дані, отримані наприкінці навчального року, встановлено, що показники рівня розвитку швидкісних здібностей досліджуваного контингенту дещо покращилися, однак ці зміни не суттєві і статистично не достовірні ($p > 0,05$). Так, результати виконання бігу на 30 м у хлопців поліпшилися на 5,57 % (0,37 с); у дівчат – на 1,81% (0,12 с) відповідно. За показниками виконання стрибків через скакалку на двох ногах у хлопців результати покращилися на 5,80% (4,35 кількість разів); у дівчат – на 6,46 % (4,91 кількість разів) відповідно. Таким чином, найзначніше змінилися показники виконання стрибків через скакалку на двох ногах (5,80% хлопці, 6,46% дівчата).

Повторне співставлення показників виконання бігу на 30 м з оціночною шкалою [2], свідчить про те, що результати учнів 4-х класів відповідають оцінці 2 бали (рівень нижче за середній). Порівняння показників виконання стрибків через скакалку на двох ногах нормативними оцінками [2], виявило, що результати хлопців відповідають оцінці – 4 бали (вище за середній рівень), дівчат – 3 бали (середній рівень).

Із зазначеного постає, що під впливом різних видів рухової діяльності показники розвитку швидкісних здібностей учнів 4-х класів покращилися на 1 бал і стали відповідати – оцінці 3 бали (середній рівень).

Висновки:

1. На початку року встановлено нижче за середній рівень розвитку швидкісних здібностей у учнів 4-х класів.

2. У результаті опанування різних видів рухової діяльності в показниках, що відображають рівень розвитку швидкісних здібностей суттєвих та достовірних змін не спостерігали ($p > 0,05$). За оцінювальною шкалою, у порівнянні з вихідними даними, показники рівня розвитку швидкісних здібностей підвищилися на 1 бал і стали відповідати середньому рівню (3 бали).

3. Найбільш суттєво поліпшилися показники виконання стрибків через скакалку на двох ногах у хлопців та дівчат (5,80% та 6,46% відповідно).

Подальші дослідження у даному напрямку можуть здійснюватися шляхом визначення динаміки рівня розвитку інших фізичних якостей дітей молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажиппо О. Ю., Мамешина М. А., Масляк, І. П. Оцінка фізичного здоров'я школярів середніх класів. *Фізична культура, спорт та здоров'я: стан і перспективи в умовах сучасного українського державотворення в контексті 25-річчя Незалежності України* : XVI Міжнародна науково-практична конференція. 2016. С. 3–6.

2. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Фізична культура. 1-4 класи». Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 392 с.

3. Influence of functional condition of visual sensory system on motive preparedness of school-age children / Azhippo A. Yu., Shesterova L. Ye., Maslyak I. P., Kuzmenko I. A., Bala, T. M., Krivoruchko N. V., Mameshina M. A. & Sannikova M. V. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2014. №17(4). P. 2519–2525. DOI:10.7752/jpes.2017.04284

4. Maslyak I. P, Mameshina M. A., & Zhuk V. O. The state of application of innovation approaches in physical education of regional education establishments. *Slobozhanskyi herald of science and sport*. 2014. №6(44). P. 72–76. Режим доступу: <https://doi.org/10.15391/snsv.2014-6.013>

Богдан МЕЛЬНИК

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Дуб І. М.

ПОБУДОВА УДОСКОНАЛЕННЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

За останні роки проведено немало наукових досліджень, присвячених різним аспектам проблем розвитку пауерліфтингу. З кожним роком, все більше з'являються нові програми тренувань, що свідчить про актуальність досліджуваного напрямку. У зв'язку з тим що пауерліфтинг відносно молодий вид спорту, багато питань підготовки атлетів підліткового віку ще не вивчені у повній мірі і не достатньо апробовані. Навіть, деякі методи тренування дорослих атлетів випробують на підлітках, без урахування вікових особливостей, та впливу вправ з обтяженням на опорно-руховий апарат.

Мета та завдання дослідження – здійснити аналіз методичних прийомів щодо побудови тренувального процесу з пауерліфтингу для підлітків на етапі початкової підготовки.

У роботі використовувались наступні методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення науково- методичної і спеціальної літератури.

У пауерліфтингу, як і в інших видах спорту спостерігається ріст спортивних досягнень. Цей прогрес зумовлений рядом наступних факторів:

- вдосконалення системи підготовки,
- застосування нового обладнання та екіпірування,
- процес підготовки враховує індивідуальні анатомо-фізіологічні та морфо функціональні особливості організму.

Тренувальний процес базується на основних принципах силового тренування: поглиблена спеціалізація, індивідуалізація, загальна та спеціальна підготовка, циклічність та варіативність тренувального процесу [2,3].

Характеризуючи співвідношення загальної та спеціальної підготовки спостерігається збільшення спеціальної підготовки з рівня 50–60 % від загально тренувального об'єму на початковому рівні та на 80–90 % на етапі вищих спортивних досягнень [1]. В якості загальної фізичної підготовки в пауерліфтингу застосовуються загально розвиваючі вправи, для удосконалення сили, силової витривалості, швидкості. Головним завданням етапу початкової підготовки є, в першу чергу: зміцнення здоров'я, всебічна фізична підготовка, удосконалення техніки виконання вправ, освоєння допоміжних та спеціально-підготовчих вправ. Тренувальні заняття проводяться 3–4 рази в неділю, тривалістю близько 2-х годин. Дуже важливо розвивати на початковому етапі гнучкість, яка знижує ризик травми. Ще велику роль слід приділяти розвитку швидкості, бо вона грає важливу роль у підйомі снаряду, задля проходження «мертвих точок» та допомагає розвитку сили, бо як показує світова практика: найбільші ваги піднімають спортсмени, які роблять це за рахунок швидкості. У системі багаторічної підготовки спортсменів, які спеціалізуються у пауерліфтингу дуже часто можна помітити зміни опорно-рухового апарату, більш яскравіше це виражено у атлетів, котрі почали займатися саме з юнацького віку. Дуже важливо розуміти, що ці зміни можуть виражатись як позитивно, так і негативно на стані здоров'я спортсмена, при чому спортивні результати певний час можуть бути на високому рівні. Як показує практика, такі наслідки спостерігаються при порушенні загальноприйнятих норм та правил тренувального процесу, та особливо при відсутності лікарсько-педагогічного контролю. Досить часто молоді люди переоцінюють свої силові можливості, у них досить яскраво виражене почуття боротьби на кожному тренуванні, вони намагаються підняти максимальну вагу, що, в свою чергу, може призвести до небажаних наслідків, і не завжди відновлення після травми

може пройти вдало [1, 8]. Всім відомо, що на високому рівні спортивної майстерності, коли потрібно показувати максимальні результати та перемагати, далеко не завжди вдається обійти спортивні травми, саме в процесі підготовки, навіть при оптимальній техніці виконання змагальних вправ. Важливо знати, що у кожного організму є свої фізіологічні ресурси, і у когось їх більше, а у іншого спортсмена менше, тому і спортивне довголіття буде більше у спортсмена з більшими ресурсами організму. Задля того, щоб збільшити свої відновні ресурси організму, важливо раціонально харчуватися, бо їжа – це будівельний матеріал для наших м'язів і організму. Якщо, поживних речовин, а саме, більш за все, не буде вистачати білків, то організму нічим буде відновлювати м'язи після силового тренування, і як наслідок, прогрес буде стояти на місці, та у подальшому це призведе до отримання травм. Вуглеводи та жири потрібні нам більше, для енергії. Дуже важливо не забувати про здоровий сон, він повинен бути не менше 8 годин, для оптимального відновлення організму.

Для попередження функціональних відхилень у стані здоров'я потрібно ретельно планувати навантаження. За обсягом та інтенсивністю вони повинні бути оптимальним для кожного юнака та виявлятися під час лікарсько-педагогічного спостереження.

Перш за все пов'язані з розвитком та вдосконаленням системи підготовки, за рахунок впровадження в тренувальний процес новітніх технологій та методів тренування, з урахуванням індивідуальних особливостей кожного зі спортсменів, а не просто апробація тільки певної методик на багатьох спортсменах. І особливу увагу приділити медико-біологічному контролю стану здоров'я молоді, задля кращого прогресу та мінімальної шкоди для здоров'я.

Під час планування навчально-тренувального процесу потрібно враховувати вікові та індивідуальні особливості, слідкувати за впливом вправ з обтяженням на організм який формується та розвивається. Не потрібно ставити

цілі юнакам, які перевищують їх морфологічні та функціональні можливості організму, як часто буває на практиці. Перш ніж приступити до встановлення власних рекордів, потрібно побудувати міцний м'язовий корсет, особливо, велику увагу приділити м'язам спини, сила яких грає велику роль у кожній із змагальних вправ. Для побудови тренувального процесу юним атлетам потрібно дотримуватись науково обґрунтованих принципів силового тренування, про які повинен їм пояснювати тренер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 5.Tesch P. Isometric strength performance and muscle fiber type distribution in man *Asta Physiol. Scand.* 1977. № 99. P. 230–238.
2. 6.Androulakis-Korakakis P., Fisher J., Kolokotronis P., Gentil P., Steele J., Androulakis-Korakakis P., Fisher J.P., Kolokotronis P., Gentil P., Steele J. Reduced Volume 'Daily Max' Training Compared to Higher Volume Periodized Training in Powerlifters Preparing for Competition—A Pilot Study. *Sports* 2018. №6. P. 86.
3. 7.Colquhoun R.J., Gai C.M., Aguilar D., Bove, D., Dolan, J., Vargas, A., Couvillion K., Jenkins N.D.M., Campbell B.I. Training Volume, Not Frequency, Indicative of Maximal Strength Adaptations to Resistance Training. *J. Strength Cond. Res.* 2018. №32. P. 1207–1213.
4. 8.Colquhoun R.J., Gai C.M., Walters J., Brannon A.R., Kilpatrick, M.W., D'Agostino D.P., Campbell B.I. Comparison of Powerlifting Performance in Trained Men Using Traditional and Flexible Daily Undulating Periodization. *J. Strength Cond. Res.* 2017. №31. P. 283–291.

Денис ПОВОРОЗНЮК

здобувач другого (магістерського) освітнього рівня

спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Кравчук Л. С.

**ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ
СПЕЦІАЛЬНОЇ СИЛОВОЇ ВИТРИВАЛОСТІ СПОРТСМЕНІВ-
ГИРЬОВИКІВ В УМОВАХ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТРЕНУВАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУ**

У процесі фізичної підготовки спортсменів-гирьовиків тренеру доводиться одночасно вирішувати такі завдання: розвиток силової, швидкісно-силової, загальної функціональної підготовки, удосконалення локальної м'язової витривалості та гнучкості.

Щоб процес фізичної підготовки здійснювався максимально ефективно, необхідне дотримання наступних принципів: тренувальні впливи повинні мати системний характер; динаміка підвищення тренуючих впливів має бути збалансована так, щоб їх сукупність вела до зростання рівня підготовленості спортсменів; тренувальні навантаження повинні бути адекватні адаптаційним можливостям спортсменів; спільність принципів побудови тренувального процесу необхідно поєднувати з індивідуальними можливостями та особливостями спортсменів; у тренувальний процес мають бути включені елементи коригування методів тренувального впливу.

Таким чином, управління тренувальним процесом у рамках спортивної підготовки передбачає підбір ефективних методів тренувального впливу та методів контролю їх впливу на організм спортсмена. На основі даних можна розробити алгоритм реагування педагогічними засобами на функціональну

адаптацію, що відбувається в організмі спортсмена, в процесі навчально-тренувальної діяльності.

Вибір методів контролю тренувальної діяльності обумовлений завданнями, що стоять перед тренером:

- контроль адаптаційних процесів, що відбуваються в організмі спортсмена, для діагностики готовності спортсмена до майбутнього навантаження та запобігання виникненню перетренованості;

- оперативний контроль реакції організму спортсмена на тренувальний вплив з метою коригування її параметрів у процесі виконання вправи для отримання максимального ефекту (збереження, підвищення або зниження обсягу або інтенсивності тренувального навантаження);

- моніторинг ефективності тренувального процесу в рамках мезо- та макроциклів.

В рамках розробленої технології кожен спортсмен виконував чотири підходи по 2 хв з інтервалом відпочинку тривалістю в 1 хв. Вага гирь із кожним підходом збільшувалася на 2 кг кожна. Початкова вага гирь (12–16 кг) та темп виконання вправи підбиралися індивідуально та зберігалися незмінними протягом усього періоду дослідження. Вага гирь вибиралась залежно від рівня підготовленості та маси тіла спортсмена, темп – виходячи з передбачуваного змагального темпу.

У процесі виконання роботи (після кожного робочого підходу та після кожного інтервалу відпочинку) проводився замір ЧСС та будувалася її індивідуальна крива. Поточна крива ЧСС порівнювалася із усередненою за попередній період. Помітне підвищення поточної ЧСС (більше 6–8 уд/хв) приймалося як сигнал про накопичення втоми та перенапруження адаптаційних можливостей, служило основою зниження рівня поточного навантаження.

Для вирішення завдання оперативного контролю впливу навантаження на організм спортсменів у процесі тренувальної роботи проводилися вимірювання ЧСС до та після робочих підходів. Стійке підвищення ЧСС у процесі виконання

тренувального навантаження понад індивідуальний максимум служило сигналом для її зниження вже на поточному занятті (у наступному підході).

Після кожного тренування розраховувалася пульсова вартість роботи як приватна від середньої ЧСС_{р.макс.} та тренувального обсягу (кг), що реєструється після всіх підходів за тренування. Зниження пульсової вартості роботи в процесі тренувань свідчило позитивну динаміку адаптаційних процесів та зростання спортивної форми і було маркером для збільшення тренувального навантаження на наступному занятті.

Розрахунок ПСР свідомо проводився з урахуванням значень ЧСС_{р.макс.}, а не ЧСС_{сер.}, оскільки значно полегшував виконання процедури моніторингу стану спортсмена.

Однією з найважливіших умов для ефективного застосування методу контролю тренувального навантаження за ЧСС та пульсової вартості роботи є коректне виявлення оптимального коридору пульсових значень (максимальна та мінімальна робоча ЧСС).

Огляд доступних літературних джерел, присвячених фізичному вдосконаленню у гирьовому спорті, показав, що тема моніторингу ЧСС у процесі тренувальної діяльності у гирьовому спорті мало розроблена. Так, наприклад, є інформація, що в процесі інтервальної роботи ЧСС після завершення чергового підходу має бути в межах 170–180 уд/хв. Що стосується інформації, що зустрічаються з приводу ЧСС після інтервалу відпочинку – тут є розбіжності: 120–130 уд/хв, 120–150 уд/хв, 140–160 уд/хв.

Зазначені значення ЧСС мають усереднений характер. Насправді величина ЧСС залежить від цілого ряду чинників: рівня тренуваності, віку, об'єму серця, статі, умов виконання вправи. Як наслідок, вона може відрізнятися як у різних спортсменів, так і в одного спортсмена у різні періоди часу. Таким чином, з одного боку, необхідно визначати ЧСС індивідуально для кожного спортсмена, а з іншого – визначення індивідуального коридору ЧСС буде найбільш коректне при виконанні специфічної роботи для конкретного

виду спорту.

Для оцінки вихідного функціонального стану спортсменів і в якості методу поточного контролю отриманого тренувального ефекту перед початком дослідження і після його завершення проводилося визначення потужності порога анаеробного обміну за допомогою тесту зі ступінчастим навантаженням і реєстрацією рівня концентрації лактату в крові та ЧСС.

У процесі виконання ступінчастого тесту спортсмен здійснював поштовх двох гирь від грудей. Початкова вага гирь підбиралася індивідуально, залежно від кваліфікації та власної маси тіла спортсмена, і становила 12–16 кг. Основний критерій – суб'єктивна легкість виконання вправи.

Тривалість роботи на кожному щаблі становила 2 хв. Підвищення потужності навантаження здійснювалось за допомогою збільшення ваги гирь на 2 кг кожна. Темп виконання підбирався індивідуально, залежно від передбачуваного змагального, і зберігався незмінним протягом виконання тестування.

Тест продовжувався до того часу, поки спортсмен був здатний підтримувати заданий темп без помітного спотворення техніки. З тестування визначалися індивідуальні показники максимальної робочої ЧСС і потужності лише на рівні АНП.

Для визначення потужності на рівні АНП використовувався метаболограф VO 2000 (Medical Graphics Corporation, США).

Потужність на рівні АНП визначалася в той момент, коли продукція вуглекислого газу в повітрі, що видихається, починала зростати швидше, ніж споживання кисню. Після проходження АНП індекс дихального обміну (RER) починає різко зростати і перевищує 1,0. RER є відношенням обсягу продукції вуглекислого газу до обсягу споживаного кисню.

За максимальну робочу частоту серцевих скорочень (ЧСС_{р.макс.}) приймалося максимальне значення ЧСС, досягнуте під час ступінчастого тесту.

Значення робочої ЧСС після інтервалу відпочинку (ЧСС_{р.хв.}) при

виконанні навантаження також підбиралися індивідуально та коливалися в межах 120 до 145 уд/хв. Як правило, ЧССр.хв. була тим вищою, чим вищою була ЧССр.макс.

З отриманих результатів визначалися індивідуальні значення потужності лише на рівні АнП працюючих м'язових груп, ЧСС лише на рівні АнП, ЧССр.макс.

Основним критерієм при виборі ЧССр.хв. служило зіставлення її значень у сусідніх сетах інтервального тренування. Підвищення ЧССр.хв., в переважній більшості випадків, вело до подальшого підвищення ЧССр. Така динаміка робочої ЧСС була свідченням невірно підбраної потужності навантаження.

Після кожного тренувального заняття виконувався розрахунок пульсової вартості роботи за тренування, яке служило інтегральним показником адаптаційних змін в організмі спортсмена в результаті виконання тренувального завдання.

Ступінчастий тест також використовувався як засіб поточного контролю для оцінки результату тренувальної діяльності попереднього мезоциклу та для уточнення даних про рівень підготовленості спортсменів.

Як критерій оцінки динаміки спортивної форми приймався аналіз зміни потужності лише на рівні АнП. Підвищення чи зниження потужності лише на рівні АнП свідчать про зміну спортивної форми у бік прогресу чи спаду відповідно. Підвищення потужності на рівні АнП свідчило про позитивний ефект тренування, спрямований на вдосконалення спеціальної витривалості. Засобом етапного контролю була участь в змаганнях. Показаний спортсменом результат свідчив про ефективність інтегральної підготовки та її сторін.

Розроблений алгоритм тестування дозволив кожному спортсмену індивідуально підбирати необхідну величину тренувального навантаження. Для обробки даних, отриманих під час досліджень, застосовувалися такі методи математичної статистики: обчислення середніх арифметичних значень, стандартних відхилень.

Максим СОЛОВЕЙ

здобувач другого (магістерського) освітнього рівня

спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Дрюков О. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ЇЇ КОНТРОЛЮ У ЛЕГКІЙ АТЛЕТИЦІ

Останніми роками на етапах початкової та поглибленої спортивної в різних видах спорту спостерігаються суттєві зміни у структурі тренувального процесу. Даний факт зумовлено циклічністю стану тренуваності, а також розширення педагогічних уявлень про сутність процесу тренування, узагальнення знань про різні можливості юних спортсменів, включаючи фізичні, функціональні, психічні, з іншого боку цьому сприятиме і збільшення обсягу й інтенсивності тренувальних навантажень

Головними вимогами до методик розвитку фізичних якостей у віковому розвитку підростаючої молоді постає насамперед всеохопленість різних дій, відповідність фізичних навантажень, а також функціональних спроможностей ростучого організму, передбачуваність факторів здійснюваного впливу закономірностям того чи іншого етапів вікового розвитку тощо

Значення відводиться також і наявності найбільш чутливих, тобто сенситивних періодів у розвитку тієї або іншої фізичної якості, з метою раціонального здійснення педагогічного впливу на особистість, все сторонність її розвитку.

Враховувати ступінь величини навантаження, профілактику виникнення травмвань, шкоди здоров'ю дітей та підлітків, відповідності віковим особливостям, дотримання техніки безпеки.

Заняття спортом повинні проводитись за лікарського контролю спортивного медика, який знає особливості спортивного тренування.

Отже, заняття із юними спортсменами не повинні зводитися до досягнення на ранніх етапах значних спортивних досягнень, це не повинно бути самоціллю, а сприяти гармонійному розвитку особистості поєднуючи фізичне досконалення з психоемоційним, інтелектуальним тощо.

Отримання значних спортивних результатів в багатьох різних видах легкої атлетики здійсниться, якщо тривалий час, систематично та цілеспрямованої здійснювати підготовку, починаючи з ранніх років. Багаторічна підготовка легкоатлетів являє собою системою елементів, які поєднані між собою, основою ціллю яких виступає розвиток особистості юного спортсмена базуючись на вихованні, навчанні, а також тренування.

О. Момот пише, що «фізична підготовка у легкій атлетиці передбачає виховання його основних фізичних якостей, тих соціально обумовлених поєднань фізіологічних властивостей, що забезпечують фізичну готовність людини для того щоб здійснювати активну рухову діяльність».

На думку І. Пасічника фізична підготовка в першу чергу, направлена на рівномірний, а також гармонійний розвиток м'язів, систем органів людини, вдосконалення функціональних можливостей. Рівномірність підготовки є завжди обов'язковою, так як наявність однієї досить слабкої частини у ланцюгу зводить нанівець весь процес підготовки спортсмена. Багато в чому подібна рівномірність цієї підготовки залежить від рухових якостей особистості. І ефективність здійснення різного роду різноманітних рухових дій чітко залежить від взаємодії стійких, природжених і набутих функціональних особливостей органів й структур організму спортсмена.

В теорії спорту вчені (О. Гогін, С. Караулова, І. Олійник, А. Панчук, І. Пасічник, Т. Самоленко, Л. Трухан) виділяють загальну (ЗФП) та спеціальну фізичну підготовку (СФП). ЗФП не буде залежати від виду легкої атлетики і вона направлена на набуття достатньої загальної працездатності, а також

усебічного фізичного розвитку та покращення стану здоров'я. Щоб успішно виконувати різні завдання, під час ЗФП застосовують значну кількість різних фізичних вправ. На сьогодні ЗФП інтерпретують рівнем розвитку здібностей, котрі визначають спортивні досягнення, а також визначають ефективність тренувального процесу в точу чи іншому виді спорту. Визначальним є підбір засобів загальної фізичної підготовки та методичних особливостей застосування із вирішенням завдання застосування перенесення вже досконалих фізичних якостей основні фізичні навантаження.

Далі розглянемо особливості СФП. Як вважають Платонов В. М., Булатова М. М., вона здійснюється з використанням певних вправ і необхідні для виховання рухових якостей, які є важливими для конкретної специфічної підготовленості спортсмена. Важливо. умовою підбору вправ є схожість елементів, або частин того чи іншого виду легкої атлетики.

Різні засоби загальної та спеціальної фізичної підготовки мають бути взаємопов'язані. Важливо зберігати послідовність виховання тих чи інших рухових якостей, м'язових груп. Співвідношенню засобів ЗФП і СФП, динаміку цього співвідношення у річному циклі підготовки й тренувань суттєво впливає спортивна кваліфікація, а також вік та досвід легкоатлета, закономірностей щодо розвитку того чи іншого спортсмена або окремих м'язових груп, рухових якостей, а також функціональних спроможностей його організму. Частка засобів ЗФП із набуттям досвіду знижується, зокрема від 80% в початківців до 20% – майстри спорту. З іншого боку зростає частка спеціальної фізичної підготовки.

О. Момот зазначає, що до засобів СФП належать: специфічні (застосування основних вправ і пристосування до них, наближених до умов конкретних змагань), спеціалізовані (адекватні змагальним умовам за руховими й функціональними параметрами). Окремо також виділяють групу неспецифічних засобів СФП, які передбачають вдосконалення функціональних можливостей організму при застосуванні неадекватних конкретному змагання

засобів підготовки.

Основними методами виконання вправ є повторний метод, повторно-серійний метод, інтервальний метод, коловий метод. Кожен із методів має свої особливості, включаючи в себе багаторазове виконання фізичних вправ (повторний метод), можливістю застосування часу на відпочинок між фізичними навантаженнями, або застосування елементів тренування по чергово, передбачає повторне виконання роботи значної інтенсивності із відпочинком.

Багаторічна підготовка легкоатлетів являє собою системою елементів, які поєднані між собою, основою ціллю яких виступає розвиток особистості юного спортсмена базуючись на вихованні, навчанні, а також тренування. Досягнення серйозних високих результатів у різних видах легкої атлетики спорті можливе тільки при тривалій та систематичній, і головне, спрямованій підготовці з юних років.

Контроль і його види є одним із необхідних елементів системи керування підготовкою спортсменів, визначається як сукупність різних заходів для визначення різнобічності підготовленості спортсменів, зокрема фізичної, термінову та довготривалу адаптації організму на фізичне навантаження, отримання результату під час тренувального процесу, здійснення аналізу та визначення пристосувальних налаштувань функцій організму спортсменів.

Павло ТИМЧИШИН

*курсант Навчально-наукового інституту поліцейської
діяльності Національної академії внутрішніх справ
науковий керівник – Тимчишин А. М.*

ВІДБУДОВА УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ: ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

Анотація. Відбудова України після війни є надзвичайно складним і багатогранним завданням, що вимагає не лише економічних і політичних зусиль, але й глобальних реформ у правовій сфері для створення сприятливих умов для залучення інвестицій. Юридичний супровід процесу відновлення країни є ключовим фактором, адже стабільна, передбачувана та прозора правова система – це основа для довіри як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. Для того, щоб перетворити відбудову в реальний процес, необхідно впровадити комплекс заходів, спрямованих на модернізацію законодавства, спрощення процедур та створення спеціальних механізмів підтримки інвестиційної діяльності.

Відбудова України після війни є складним і багатогранним процесом, що потребує значних фінансових ресурсів, політичної стабільності та ефективного правового регулювання. Залучення інвестицій відіграє ключову роль у відновленні економіки, інфраструктури та соціальної сфери країни. Однак, для створення сприятливого інвестиційного клімату необхідно забезпечити належні юридичні механізми, які гарантуватимуть захист прав інвесторів, прозорість фінансових потоків і відповідність міжнародним стандартам.

Юридичне забезпечення залучення інвестицій у процесі відбудови має враховувати низку факторів, серед яких особливе місце займають міжнародні зобов'язання України, вдосконалення національного законодавства, а також

створення спеціальних правових режимів для інвесторів. Одним із ключових документів, що регулює ці питання, є Закон України «Про інвестиційну діяльність», який визначає основні принципи та механізми інвестування в країні. Проте воєнні реалії та майбутня відбудова потребують значного оновлення цієї нормативної бази з урахуванням сучасних викликів [1].

Важливим аспектом є міжнародно-правові механізми захисту інвестицій. Україна вже має укладені двосторонні інвестиційні угоди з багатьма країнами, які передбачають захист від незаконної експропріації, забезпечення недискримінаційних умов та можливість вирішення спорів у міжнародних арбітражах. Однак для залучення значних обсягів іноземного капіталу необхідне посилення гарантій, зокрема через впровадження додаткових страхових механізмів для інвесторів, які можуть побоюватися ризиків, пов'язаних із наслідками війни [2, с. 15-16].

Окрему увагу слід приділити питанню компенсації збитків та відновлення власності. В умовах зруйнованої інфраструктури та пошкоджених підприємств інвестори потребуватимуть гарантій відшкодування можливих втрат. Одним із перспективних механізмів може стати створення спеціального фонду страхування інвестицій, який забезпечуватиме компенсацію в разі форс-мажорних обставин. Водночас важливим інструментом може бути участь міжнародних фінансових організацій, таких як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, які можуть не лише надавати фінансування, а й виступати гарантами стабільності інвестиційного середовища [3].

Значну роль у залученні інвестицій відіграє питання юридичної відповідальності за корупцію та зловживання. Воєнний стан та післявоєнний період можуть створювати сприятливі умови для збільшення корупційних ризиків, що негативно впливатиме на довіру інвесторів. Тому необхідно впроваджувати жорсткі антикорупційні механізми, посилювати контроль за використанням коштів та забезпечувати прозорість у всіх сферах відбудови.

Важливими кроками в цьому напрямку можуть бути цифровізація державних процесів, впровадження блокчейн-технологій для контролю за витратами та розширення повноважень антикорупційних органів.

Ще одним перспективним напрямком є створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) або індустріальних парків, у яких інвесторам надаватимуться пільгові умови, зокрема податкові преференції, спрощені процедури реєстрації бізнесу та гарантований доступ до інфраструктури. Крім того, правова система має враховувати особливості взаємодії між державою та приватним сектором. Державне-приватне партнерство (ДПП) може стати ефективним механізмом залучення інвестицій у відбудову інфраструктури, будівництво доріг, мостів, житлових об'єктів і промислових підприємств. Для цього необхідно спрощувати законодавчі процедури щодо укладання договорів ДПП, забезпечувати прозорість конкурсних процедур та створювати стимули для участі приватних компаній у проектах відбудови [4, с 294-297].

Окремо варто розглянути питання залучення українських та іноземних банків до фінансування відбудови. Для цього необхідно створити сприятливі кредитні програми, забезпечити державні гарантії на залучені кошти та розробити механізми швидкого кредитування підприємств, що сприятиме відновленню економічної активності. Важливим кроком також є розвиток фондового ринку, який може стати альтернативним джерелом фінансування та дозволити українським компаніям залучати кошти через випуск цінних паперів.

Перспективи залучення інвестицій у відбудову України залежать від стабільності правового поля, ефективного управління фінансовими потоками та інтеграції з міжнародною економічною системою. Для досягнення цих цілей необхідно реформувати законодавство, враховуючи найкращі міжнародні практики, забезпечити максимальну відкритість процесів та гарантувати справедливість у розподілі ресурсів. Україна має всі шанси створити сприятливі умови для відновлення економіки, якщо зможе ефективно адаптувати свою правову систему до нових викликів та потреб інвесторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інвестиційну діяльність (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 47, ст.646) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
2. Вітер О., Килин О., Стручок Н. Європейські стратегії післявоєнної відбудови економіки. Таврійський науковий вісник. 2023. № 16. С. 15–16. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.2> (дата звернення: 20.02.2025).
3. Музиченко А. О., Овчаренко Т. С., Сігаєва Т. Є. Стратегії залучення інвестицій в українську економіку: прогнози й виклики. Академічні візії. 2023. №23. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/602> (дата звернення: 20.02.2025).
4. Дерій В. Основні напрями післявоєнної трансформації економіки України. Трансформація економічних систем та інститутів у нових геостратегічних реаліях: матеріали XXXIV Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів (м. Дніпро, 24–25 квітня 2023 р.). Дніпро, 2023. С. 294–297. URL: https://duan.edu.ua/images/Announcements/UA/Departments/IER/2023/Theses_int_econom_April_23_2.pdf#page=295 (дата звернення: 20.02.2025).

Олексій ХАМСЬКИЙ

здобувач другого (магістерського) освітнього рівня

спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Дуб І. М.

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ- СПРИНТЕРІВ 13-14 РОКІВ

Сучасна науково-методична література із проблем бігу на короткі дистанції досить велика. Проте більшість робіт присвячені підготовці дорослих, кваліфікованих спортсменів. Літературні джерела з питань підготовки юних бігунів на короткі дистанції зазвичай розглядають різні аспекти розвитку рухових якостей на окремих етапах тренування спортсменів. Водночас мало робіт, у яких розглядається система попередньої базової підготовки [2, с. 41]

Проблематика спринтерського бігу на короткі дистанції неодноразово розглядалася спортивними науковцями, однак їхні дослідження здебільшого були зосереджені на вищих рівнях спортивної майстерності [4, с. 254] або дитячому спорті [1, с. 41]. Щодо спортсменів базової підготовчої групи (віком 13–14 років), кількість наукових робіт є обмеженою, що не дозволяє вважати проблему остаточно вирішеною. Незважаючи на наявність певної кількості наукових розробок у цій галузі [2, с. 41] рекомендації щодо підготовки на етапі початкової спеціалізації тренувань залишаються суперечливими та не завжди мають достатнє експериментальне обґрунтування. Часто спостерігаються суттєві розбіжності в поглядах фахівців стосовно використання методологічних підходів для впровадження рухових дій у мінімально можливі часові інтервали за відповідних умов.

Основними завданнями відділень легкої атлетики в спортивних школах є

забезпечення в позаурочний та поза навчальний час пошуку, розвитку та підтримки талановитих вихованців, створення умов для максимальної реалізації їхніх спортивних здібностей в обраному виді спорту, що має офіційне визнання в Україні, а також підготовка резерву для національних збірних команд, проведення спортивно-оздоровчої роботи та формування здорового способу життя серед вихованців через засоби спорту [1, с. 6].

Фізичний розвиток юних спортсменів-спринтерів віком 13-14 років має свої специфічні особливості, які необхідно враховувати під час планування тренувального процесу. У цьому віковому періоді відбуваються інтенсивні фізіологічні зміни, пов'язані з активним ростом та розвитком організму, що зумовлює необхідність адаптації тренувальних методик до індивідуальних особливостей кожного спортсмена.

Дослідники в галузі фізичної культури вважають, що особливу інформативність мають ознаки обумовлені генетично, які включають не тільки антропометричні особливості (довжина та маса тіла, окружність грудної клітини, довжина кінцівок тощо) [5].

Підлітковий вік характеризується максимальним темпом росту всього організму та окремих його частин, посиленням окисних процесів, наростанням функціональних резервів організму. Дослідники відзначають максимальний темп росту у хлопчиків у 13–14 років, а у дівчаток – в 11–12 років (довжина тіла за рік збільшується на 7–9 см) [3, с. 171].

Встановлено, що темпи розвитку силових якостей людини мають гетерохронний характер, залежний від вікових періодів. Розвиток сили окремих м'язових груп відбувається нерівномірно та індивідуально, оскільки кожна з них проходить свій специфічний шлях у процесі онтогенезу. Функціональні можливості різних м'язових груп збільшуються неоднаково: одні з них досягають високого рівня вже у віці 10–13 років, інші — близько 15 років. Відносні показники м'язової сили у 13–14 років під час згинання та розгинання наближаються до відповідних показників дорослих.

Особливості тренувального процесу молодих спортсменів вимагають врахування окремих аспектів, які необхідні для ефективного розвитку їхніх фізичних і технічних навичок. Однією з основних вимог є індивідуальний підхід до кожного спортсмена, зважаючи на те, що фізичний розвиток молодих атлетів відбувається з різними темпами росту та фізіологічними особливостями. Тому необхідно створювати тренувальні програми, що враховують ці індивідуальні відмінності.

Ще один ключовий принцип полягає в поступовому збільшенні тренувальних навантажень. Інтенсивність і обсяг вправ мають зростати поетапно, щоб запобігти перенапруженню та травмам. Поступове нарощування фізичних можливостей сприяє стабільному прогресу і дозволяє організму адаптуватися до підвищених вимог. Перевантаження може призвести до негативних наслідків для фізичного стану і затримки подальшого розвитку, тому тренувальний процес має бути ретельно спланованим.

Розвиток загальної фізичної підготовки є важливим компонентом тренувальної програми. Поряд зі спеціалізованими вправами для розвитку швидкості, велика увага приділяється зміцненню м'язової сили, витривалості, гнучкості та координації. Загальна фізична підготовка сприяє всебічному фізичному розвитку спортсмена і формує основу для подальшого вдосконалення спеціальних навичок.

Техніка бігу є вирішальним фактором у досягненні максимальної швидкості з мінімальними витратами енергії. Правильна постановка тіла, координація рухів та робота кінцівок є важливими складовими успішного виконання спринтерських дисциплін, тому технічна підготовка повинна бути невід'ємною частиною тренувального процесу.

Таким чином, фізичний розвиток молодих спортсменів-спринтерів віком 13–14 років характеризується значними змінами, що вимагають адаптованого підходу до тренувань. Інтенсивний ріст м'язової та кісткової систем, а також гормональні зміни впливають на фізичні можливості спортсменів. Різні темпи

розвитку хлопців і дівчат вимагають індивідуального підходу до кожного спортсмена. Важливо враховувати відмінності у прирості м'язової сили та маси тіла, щоб уникнути надмірних навантажень, які можуть призвести до травм або затримки у розвитку.

Особливу увагу слід приділяти технічній підготовці та поступовому нарощуванню інтенсивності тренувань. Окрім розвитку швидкості, необхідно також удосконалювати такі фізичні якості, як сила, гнучкість, координація та витривалість, що забезпечує всебічний фізичний розвиток. Комплексний підхід до тренувального процесу, який поєднує фізичну підготовку з технічним вдосконаленням, є ключовим фактором успішної підготовки молодих спринтерів і допомагає уникнути травм у критичний період їхнього фізичного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Криворучко Н. В., Масляк І. П. Шляхи підвищення фізичного розвитку та фізичної підготовленості молодого покоління. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2016. №11.(81). С. 57–60.
2. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів : Фізична культура. 1–4 класи. Київ: Видавничий дім Освіта; 2013. 240 с.
3. Сергієнко Л. П. Спортивна метрологія : теорія і практичні аспекти : Київ : КНТ, 2010. 776 с.
4. Azhippo A.Yu., Shesterova L.Ye., Maslyak I.P. Influence of functional condition of visual sensory system on motive preparedness of school-age children. Journal of Physical Education and Sport (JPES). 2017. №17(4), pp. 2519-2525. DOI:10.7752/jpes.2017.04284
5. Maslyak I.P., Shesterova L.Ye., Kuzmenko I.A. The Influence of the vestibular analyzer functional condition on the physical fitness of school-age children. Sport science. International scientific journal of kinesiology. 2016. №9(2). pp. 20-27.

Олексій ХІЗАНОВ

здобувач першого (бакалаврського) овітнього рівня спеціальності 081 «Право»

курсант Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх справ

науковий керівник: Тимчишин А.М.

**ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ
СТРИМУВАННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОВНОМАШТАБНЕ
ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ**

Міжнародні санкції проти російської федерації стали одним із ключових інструментів сучасної міжнародної політики, спрямованих на забезпечення безпеки та стабільності України. Ці заходи, запроваджені країнами Заходу та іншими союзниками, мають на меті створення економічного та політичного тиску, який змусить країну-агресора переглянути свою агресивну політику та зменшити її спроможність вести воєнні дії. Санкції обмежують доступ російської федерації до міжнародних фінансових ринків, позбавляють можливості отримання критично важливих інвестицій та технологій, а також порушують торговельні зв'язки, що, у свою чергу, негативно впливає на внутрішню економіку країни-агресора [1, с.45-50]. Таким чином, санкції виступають не лише засобом дипломатичного осуду агресивної політики, а й реальним механізмом впливу, що сприяє зміцненню обороноздатності України та підтримує її позицію на міжнародній арені.

З моменту початку повномасштабної агресії проти України санкційна політика набула безпрецедентного масштабу. Країни-партнери, об'єднані спільною позицією, запровадили комплекс заходів, що охоплюють фінансовий, технологічний, енергетичний та торговельний сектори. Одним із ключових інструментів стало відключення низки російських банків від міжнародної платіжної системи SWIFT, що суттєво ускладнило доступ російської федерації

до глобальних фінансових ресурсів. Подібні обмеження, спрямовані на вилучення економічних важелів країни-агресора, змушують її шукати альтернативні шляхи фінансування, що часто виявляється менш ефективним і значно дорожчим [2, с.35-38]. Крім того, введення санкцій на імпорту та експорт технологій позбавляє Російську Федерацію можливості оновлювати свій військовий арсенал, що має критичне значення для ведення бойових дій.

У контексті санкційної політики важливо зазначити, що їхній вплив не обмежується лише економічною сферою. Санкції створюють потужний політичний сигнал, який демонструє єдність міжнародної спільноти та її неприйняття порушення норм міжнародного права. Цей сигнал відіграє значну роль у внутрішній політиці країни-агресора: зниження економічного потенціалу супроводжується соціальною нестабільністю, падінням рівня життя населення і, як наслідок, зростанням невдоволення громадян. Подібні внутрішньополітичні наслідки можуть стати важливим чинником, що спонукатиме політичну еліту російської федерації до пошуку компромісу або коригування стратегії. Водночас для України санкції є інструментом мобілізації міжнародної підтримки та залучення додаткових ресурсів для протидії агресії [3, с.509-511].

Ефективність санкційного режиму значною мірою залежить від його узгодженості та відсутності можливостей для обходу обмежень. Важливим елементом є також роль вторинних санкцій, які розширюють вплив первинних обмежень. Вторинні санкції спрямовані на компанії, держави та фізичних осіб, що співпрацюють із країною-агресором або допомагають їй обходити санкції [4]. Цей механізм дозволяє не лише впливати на безпосереднього об'єкта санкцій, а й створювати додаткові бар'єри для будь-яких спроб країни-агресора знайти альтернативні джерела фінансування чи технологічного забезпечення. Вторинні санкції виступають дієвим інструментом для розширення географії санкційного впливу, оскільки навіть країни, що формально не приєдналися до санкцій проти російської федерації, змушені враховувати ризики співпраці з нею, оскільки можуть втратити доступ до світових фінансових і технологічних

ринків [1, с.49-55]. Такий підхід забезпечує комплексний і глибокий вплив санкцій на економіку країни-агресора, мінімізуючи можливість обходу обмежень через посередників або партнерські відносини з третіми країнами.

Україна також активно запроваджує санкції щодо осіб, компаній та організацій, пов'язаних із країною-агресором. Відповідно до Закону України "Про санкції", застосовуються обмеження на активи, економічну діяльність та права власності громадян та юридичних осіб, що підтримують агресію проти України. Зокрема, Національне агентство з питань запобігання корупції та інші державні органи реалізують заходи з арешту та конфіскації майна, що належить особам, причетним до фінансування агресії. Це не лише ускладнює фінансову діяльність країни-агресора, а й сприяє відновленню економічного потенціалу України за рахунок використання конфіскованих активів.

Системний вплив санкцій проявляється як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективах. У короткостроковій перспективі санкції обмежують фінансові потоки, спричиняють падіння валютного курсу та зменшення інвестиційної активності, що безпосередньо впливає на спроможність фінансувати військові операції. Довгострокові наслідки санкцій проявляються у формуванні умов для економічної ізоляції, скороченні технологічного розвитку та послабленні конкурентоспроможності російської федерації на світовому ринку. Такі наслідки є стратегічно важливими, оскільки сприяють перегляду зовнішньополітичного курсу країни-агресора та створюють умови для мирного врегулювання конфлікту [4].

Таким чином, міжнародні санкції є ключовим інструментом у протидії агресії проти України, виконуючи важливу функцію економічного, політичного та дипломатичного тиску. Подальше вдосконалення санкційних механізмів, включаючи вторинні санкції, є необхідним для забезпечення максимального впливу цих заходів та зменшення можливостей російської федерації для обходу обмежень. Санкції, як один із найефективніших інструментів сучасної

міжнародної політики, продовжуватимуть відігравати вирішальну роль у забезпеченні безпеки України та сприянні відновленню стабільності у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bobrovytskyi, A., Havrylenko, N., Honcharuk, A., Us, I., Shi-roky, G., & Yuldashev, R. (2023). International sanctions as a to-ol to deter Russian aggression against Ukraine. Analytical report. Under the general editorship of M. Palamarchuk. Kyiv: NISS, 76. Center for Foreign Policy Studies. Series: International Relations. Режим доступу: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.10>;
2. Панковець М. П., Шевчук Т. В. Міжнародні економічні санкції в системі міжнародної безпеки: досвід та ефективність застосування в сучасних умовах. Науковий вісник НЛТУ України. 2024, т. 34, № 4. С. 34-40. Режим доступу: <https://doi.org/10.36930/40340405>;
3. Нуруллаєв І. С. До постановки питання про поняття і зміст санкцій у міжнародному публічному праві. Юридичний науковий електронний журнал. С. 509–512. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/116>;
4. Санкції проти РФ. Міністерство закордонних справ України. Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf>

Назар ШЕВЧУК

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення»

Івано-Франківської філії ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку

людини «Україна»

науковий керівник: Зошак Л.М.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Соціальні мережі відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності в умовах війни, оскільки вони стали одним з основних інструментів для збереження національних цінностей і зміцнення почуття єдності серед громадян. Під час збройних конфліктів ці платформи стали не лише каналами для швидкого обміну інформацією, але й важливими соціальними арені для громадянських ініціатив, мобілізації та консолідації нації.

В Україні, під час війни на сході, соціальні мережі, зокрема Facebook, Twitter, Instagram та Telegram, стали основними засобами комунікації, через які люди мали змогу дізнаватися про події, які відбуваються на фронті, а також обмінюватися думками, переживаннями та пережитими подіями. Одним з яскравих прикладів є створення численних груп, де обговорювалися питання гуманітарної допомоги, постачання ліків, збору коштів для армії, а також волонтерські ініціативи. Це дозволяло кожному громадянину активно долучатися до допомоги армії, біженцям, мирним жителям, котрі потерпали від війни.

У соціальних мережах з'являлися десятки тисяч постів, відео та фотографій, що відображали реальність війни, сприяючи формуванню колективного нарративу та моральної підтримки. Як зазначає український

соціолог Володимир Шинкарук, «соціальні мережі стали справжніми цифровими майданами, де народ формував свою позицію щодо війни, національної ідентичності, боротьби за незалежність». У цей період громадяни України змогли через ці мережі об'єднуватися не лише на рівні національної ідеї, а й через конкретні соціальні проекти, що допомагали вирішувати проблеми повсякденного життя, що виникали під час війни.

Особливу роль відіграли соціальні мережі в організації волонтерських рухів, які, в свою чергу, стали важливим елементом формування національної свідомості. Деякі організації стали популярними завдяки соціальним мережам, і часто саме через них волонтери знаходили однодумців, організовували збір гуманітарної допомоги та підтримували моральний дух армії. Як приклад, можна згадати групи на Facebook, які координацією волонтерської діяльності допомагали передавати продукти, медикаменти, одяг для бійців на фронті.

Водночас соціальні мережі стали важливими каналами для популяризації культурних і національних цінностей. Наприклад, патріотичні відео, пісні, фотографії героїв війни, відомих волонтерів чи митців, що підтримували армію, активно поширювалися в Інтернеті. Це створювало унікальний медіа-простір для підтримки морального духу населення, спільного переживання трагедій і святкування перемог.

Не менш важливою є роль соціальних мереж у боротьбі з інформаційною війною. В умовах інформаційних атак з боку агресора, соціальні мережі стали основним засобом комунікації, здатним боротися з дезінформацією та маніпуляціями. Як зазначає експерт з інформаційної безпеки Іван Кириченко: «В умовах війни соціальні мережі стали фронтом не тільки для фізичних битв, але й для інформаційної боротьби за правду». Завдяки громадянським журналістам, які активно поширювали реальні факти, фотографії та відео з місць подій, громадяни мали змогу самостійно перевіряти факти та приймати обґрунтовані рішення.

Таким чином, соціальні мережі стали важливим інструментом у

формуванні національної ідентичності під час війни, створюючи платформу для активної участі громадян у підтримці армії, відновленні соціальних зв'язків і збереженні культурних та національних цінностей. Вони стали важливим інструментом для формування позитивного національного іміджу, відстоювання незалежності та мобілізації суспільства для спільної мети.

Одним із найбільш значущих аспектів є можливість соціальних мереж створювати альтернативні наративи, що допомагають боротися з пропагандою та маніпуляціями. Зокрема, в умовах збройного конфлікту в Україні соціальні мережі стали важливим інструментом боротьби за правду, через які національна ідентичність громадян зміцнюється завдяки обміну реальними свідченнями, відео та інформацією про події. Це дозволяє кожному громадянину бути частиною спільної боротьби за незалежність і свободу.

Крім того, соціальні мережі дозволяють швидко і ефективно організовувати громадські акції, пікети, мітинги та інші форми протесту, що також є важливими елементами вираження національної ідентичності. Вони дають можливість людям з різних регіонів країни взаємодіяти, створювати спільні ініціативи та об'єднуватися навколо важливих соціальних і політичних питань.

Однак, незважаючи на всі позитивні аспекти, соціальні мережі можуть також виступати джерелом розколу та поляризації суспільства, оскільки на цих платформах легко поширюються не лише конструктивні, але й екстремістські, радикальні чи дезінформаційні меседжі. В умовах війни, коли емоційний стан людей особливо напружений, соціальні мережі можуть використовуватися для підсилення розбіжностей між різними групами населення. Одним із прикладів є активне поширення проросійських наративів, що можуть сприяти дестабілізації ситуації всередині країни, а також створювати напругу в міжетнічних і міжрегіональних відносинах. Вони також можуть стати місцем для розповсюдження фейкових новин, що дезорієнтує громадян та підриває довіру до офіційних джерел інформації.

Соціальні мережі дозволяють бути голосом для кожного, але в цьому також є небезпека, оскільки це дає можливість активним міноритарним групам або іноземним агентам маніпулювати свідомістю великої кількості людей, інколи призводячи до радикалізації або поляризації суспільства. Це стосується як проросійських, так і крайньо націоналістичних груп, які можуть використовувати соціальні мережі для поширення своєї агресивної риторики.

З іншого боку, для більшості користувачів соціальні мережі залишаються потужним інструментом єднання, сприяючи формуванню позитивного образу національної ідентичності, підсиленню патріотичних настроїв і підтримці морального духу. Вони дають змогу поширювати позитивні меседжі про національних героїв, культурні досягнення та традиції, що допомагає людям відчувати себе частиною великої нації, об'єднаної спільною метою та цінностями. Це особливо важливо під час війни, коли соціальна згуртованість є ключовим фактором для підтримки стабільності та боротьби за незалежність.

До прикладу, через соціальні мережі активно поширюються пости про військових героїв, волонтерів, а також культурні і національні події, що допомагають зберегти та примножити національну пам'ять. Такі платформи дозволяють громадянам висловлювати свою солідарність та підтримку одне одному, що, в свою чергу, сприяє розвитку національної ідентичності в умовах війни, підтримує оптимістичний погляд на майбутнє та зміцнює впевненість у власній силі та єдності.

Таким чином, роль соціальних мереж у формуванні національної ідентичності під час війни полягає в їх здатності об'єднувати людей, поширювати правдиву інформацію, підтримувати моральний дух громадян і сприяти формуванню стійкості та патріотизму серед населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Якубів А.М. Соціальні мережі в умовах збройних конфліктів: досвід України та міжнародна практика / А.М. Якубів. — Одеса : Одеська наукова

бібліотека, 2021. — 145 с.

2. Петренко О.І. Вплив цифрових технологій на формування національної ідентичності в Україні / О.І. Петренко. — К. : Ніка-Центр, 2019. — 220 с.

3. Коваль І.В. Роль соціальних мереж у процесах національної мобілізації під час війни / І.В. Коваль. — Львів : Літопис, 2018. — 180 с.

4. Шинкарук В. М. Війна та інформаційні технології: нові реалії соціальних медіа в Україні / В.М. Шинкарук. — К. : Видавничий дім «Київ», 2021. — 210 с.

5. Кириченко І.В. Інформаційна війна та роль соціальних мереж: аналіз та стратегії протидії / І.В. Кириченко. — Харків : Фоліант, 2022. — 195 с.

6. Романенко С.В. Соціальні мережі як засіб формування громадської думки в умовах конфлікту / С.В. Романенко. — К. : Либідь, 2017. — 210 с.

Павло ЯЩУР

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 081 «Право»

курсант Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх справ

науковий керівник: Тимчишин А.М.

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ

Інформаційна війна є однією з ключових складових сучасних конфліктів, у яких інформація використовується як інструмент впливу, маніпуляції та дезінформації. У випадку України інформаційна агресія з боку Російської Федерації розпочалася задовго до повномасштабного вторгнення та спрямована на дискредитацію української державності, створення хаосу у суспільстві, послаблення міжнародної підтримки та підрив довіри до влади [1, с. 336-338]. Російська пропаганда активно використовує засоби масової інформації, соціальні мережі, а також агентів впливу для поширення фейкових наративів. У відповідь на це Україна розробляє та застосовує правові механізми для захисту свого інформаційного простору.

Одним із головних напрямів протидії ворожій інформаційній агресії є регулювання медіапростору. Закон України "Про медіа", ухвалений у 2022 році, передбачає комплекс заходів, спрямованих на боротьбу з дезінформацією та ворожою пропагандою. Цей закон визначає правила діяльності медіа, а також механізми контролю за їхнім контентом, що дозволяє Національній раді з питань телебачення і радіомовлення ефективніше реагувати на поширення маніпулятивних матеріалів. Зокрема, документ передбачає можливість блокування медіа, які транслиують ворожу пропаганду, що є важливим кроком у боротьбі з інформаційним впливом російської федерації.

Одним із ключових викликів у боротьбі з дезінформацією є її швидке поширення через цифрові платформи. Соціальні мережі та месенджери стали головними каналами для розповсюдження пропаганди, адже вони дозволяють створювати анонімні акаунти, координувати масові кампанії та маніпулювати суспільною думкою. Українська держава активно співпрацює з міжнародними технологічними компаніями, такими як Meta, Google та Twitter, для виявлення та блокування акаунтів, що займаються дезінформацією. Одним із ефективних прикладів є видалення тисяч бот-акаунтів, що поширювали антиукраїнські нарративи. Також Національний центр оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій здійснює моніторинг інформаційного простору та вживає заходів щодо блокування ресурсів, які загрожують національній безпеці [2,с. 19-21].

Значним досягненням у боротьбі з інформаційною агресією є криміналізація колабораціонізму, який включає інформаційну підтримку країни-агресора. Відповідно до статті 111-1 Кримінального кодексу України, публічне заперечення збройної агресії російської федерації, виправдання її дій або заклики до підтримки окупаційного режиму караються позбавленням волі. Такі правові заходи дозволяють притягати до відповідальності осіб, що сприяють поширенню ворожої пропаганди, включаючи політиків, журналістів та лідерів громадської думки, які діють в інтересах країни-агресора.

Важливим аспектом інформаційної безпеки є боротьба з проросійськими політичними силами, які використовують демократичні механізми для поширення антиукраїнських нарративів [1,с. 336-338]. У 2022 році Україна заборонила діяльність низки проросійських партій, що були викриті у співпраці з ворожими спецслужбами або підтримці окупаційного режиму. Це рішення стало важливим кроком у зміцненні політичної стабільності та недопущенні використання демократичних інститутів для підриву суверенітету держави.

Окрему роль у захисті інформаційного простору відіграє міжнародна співпраця. Україна активно взаємодіє з Європейським Союзом, НАТО та

іншими міжнародними організаціями для розробки спільних механізмів протидії дезінформації [3,с. 110-112]. У рамках цієї співпраці відбувається обмін інформацією, розробка аналітичних матеріалів, а також підтримка технологічних ініціатив, що дозволяють виявляти та нейтралізувати пропагандистські загрози. Європейський Союз також запровадив санкції проти російських медіа, таких як Russia Today і Sputnik, за їхню роль у поширенні дезінформації та виправданні війни.

Значну увагу також приділено забороні використання символіки, що асоціюється з агресією російської федерації. Відповідно до законодавства України, використання символів окупаційних військ, таких як літери "Z" і "V", а також георгіївської стрічки, прирівнюється до виправдання агресії та карається адміністративними або кримінальними санкціями. Це рішення має важливе значення для інформаційної гігієни суспільства та недопущення проникнення ворожої ідеології у публічний простір.

Ще одним ефективним механізмом є санкційна політика, спрямована на боротьбу з інформаційною агресією. Відповідно до Закону України "Про санкції", запроваджено обмеження проти осіб, які займаються пропагандою війни, фінансуванням антиукраїнських медіа та організацією інформаційних диверсій [3,с. 110-112]. Ці заходи передбачають блокування активів, заборону на діяльність в Україні, а також обмеження у міжнародних фінансових операціях. Запровадження таких санкцій є дієвим способом нейтралізації інформаційного впливу російської федерації.

У контексті майбутніх викликів Україна має продовжувати вдосконалювати механізми інформаційної безпеки, розширюючи співпрацю з міжнародними партнерами та розробляючи нові правові інструменти. Зокрема, важливим завданням є розвиток технологій штучного інтелекту для автоматичного виявлення дезінформації, створення спеціалізованих державних органів для аналізу інформаційних загроз та впровадження освітніх програм, спрямованих на підвищення медіаграмотності населення.

Таким чином, інформаційна війна є невід’ємною частиною сучасного конфлікту, а її ефективна протидія вимагає комплексного підходу, що включає правові, технологічні та політичні інструменти. Україна вже досягла значних успіхів у захисті свого інформаційного простору, однак подальша боротьба з пропагандою потребує постійного вдосконалення механізмів та адаптації до нових викликів. Зміцнення інформаційного фронту є одним із ключових факторів для забезпечення національної безпеки та перемоги у війні за незалежність та суверенітет.

СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коруц У. Інформаційна війна як інструмент пропаганди війни: правові підстави протидії. Підприємництво господарство і право, Міжнародне право, 2020 р., с. 334-339 URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.55> (дата звернення: 21.02.2025)

2. Грицай Р.О. Публічне управління і адміністрування в Україні. Інформаційні війни: пошук стратегій протидії Information wars: search for counteraction strategies. випуск 33. 2023, с. 18-23, URL: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.33.3> (дата звернення: 21.02.2025)

3. Сопілко І.М. Інформаційна війна проти України та правові засоби протидії злочинним діям. Національний авіаційний університет, Київ, Юридичний вісник 3 (64) 2022, с. 108-115, URL: <https://orcid.org/0000-0002-9594-9280> (дата звернення: 21.02.2025)

СЕКЦІЯ II.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МИРУ: СУСПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Андрій БИРКА

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Польовик О. В.

РОЛЬ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Важливим завданням української освіти у XXI столітті є розвиток мислення, спрямованого на забезпечення сталого майбутнього. Сучасний ринок праці вимагає від випускників не лише ґрунтовних теоретичних знань, але й уміння самостійно застосовувати їх у нестандартних та постійно змінюваних життєвих обставинах, що передбачає перехід від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян [5].

Відповідно до Конституції України та законів «Про освіту» та «Про позашкільну освіту», одним із головних напрямів державної освітньої політики є забезпечення умов для формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів, а також розвитку фізично здорової та духовно багатой особистості. Проте результати численних досліджень вказують на тенденцію до погіршення здоров'я дітей та підлітків в Україні. Спостерігається зростання кількості функціональних розладів, гострих та хронічних соматичних захворювань, вроджених вад розвитку, синдрому дезадаптації, морфофункціональних

відхилень, а також збільшення числа дітей з інвалідністю. Особливе занепокоєння викликає зростання кількості дітей із психічними розладами та поведінковими проблемами, що призводить до зменшення частки здорових дітей [3].

Дослідження підтверджують, що в розвинених суспільствах рівень здоров'я тісно пов'язаний з освітнім рівнем населення. Чим вищий освітній рівень у певній соціальній групі, тим кращі загальні показники здоров'я в ній спостерігаються. Тому завдання збереження та покращення здоров'я слід вирішувати передусім педагогічними методами. У цьому контексті освіта щодо здоров'я розглядається комплексно: як надання інформації, навчання методів і навичок здорового способу життя, а також виховання пріоритету цінностей індивідуального та громадського здоров'я у всіх його аспектах. Розвиток сучасної освітньої системи базується на інноваційних змінах, основою яких є компетентнісний підхід. Відтак, особливого значення набуває формування у дітей здоров'язбережувальної компетентності, яка є ключовою в сучасній українській освітній системі [2].

Фізичне виховання відіграє вирішальну роль у всебічному розвитку особистості та запобіганні хворобам. Сучасний ритм життя вимагає від молоді уваги до фізичного розвитку, знань у сфері особистої та громадської гігієни, дотримання здорового способу життя та регулярних самостійних фізичних занять.

Початкові шкільні роки є фундаментальними для становлення основних компетентностей, які визначають подальший життєвий шлях і навчальні можливості учнів, формуючи стиль навчання, поведінкові моделі та усвідомлення себе як частини суспільства. Однією з таких ключових компетентностей є здоров'язбережувальна, що передбачає здатність учня відповідально ставитися до власного здоров'я та добробуту інших. Це поєднання знань, навичок, ставлень і цінностей, спрямованих на підтримку та покращення здоров'я — як власного, так і оточуючих, як у навчальному

процесі, так і в позакласній діяльності [4].

Поняття «здоров'я» та питання його збереження є об'єктом дослідження науковців різних галузей: філософії, медицини, соціології, психології та педагогіки. Аналіз наукових джерел свідчить, що дослідники, такі як Н. Зимівець, Ю. Змановський, В. Казначєєв, В. Климова, Ю. Лісцин, В. Оржеховська, І. Смирнов, Л. Сущенко та інші, розглянули сутність і структуру поняття «здоров'я», а також визначили фактори, що на нього впливають.

Різні аспекти формування здоров'я у дітей були предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, надання знань про основи здоров'я розглядали у своїх роботах Л. Лохвицька та С. Юрочкіна; формуванню ціннісного ставлення до власного здоров'я присвячені дослідження Т. Андрющенко, Г. Беленької, М. Машовець, І. Чупахи та інших; особливості розвитку фізичного здоров'я аналізували О. Богініч, Е. Вільчковський, С. Петренко, О. Потужній, Л. Сварковська, Ю. Шевченко та інші; питання забезпечення основ здорового способу життя висвітлені у працях Н. Бикової, Т. Овчиннікової, О. Перевертайло та ін.

Аналіз сучасних досліджень українських науковців демонструє високу результативність впровадження компетентнісного підходу у формуванні здоров'язбережувальної компетентності в освітній системі. Цей підхід не лише надає знання про складові здоров'я та умови його підтримки, але й формує практичні навички застосування цих знань у повсякденному житті.

Здоров'язбережувальна компетентність, як усвідомлене прагнення до здорового способу життя, є ключовою для успішного навчання, майбутньої професійної діяльності та особистісної реалізації. Визнання здоров'я як найвищої цінності та основного чинника досягнення успіху підкреслює значущість цієї компетентності в сучасній освітній системі. Українські педагоги розглядають ключову компетентність як суб'єктивну категорію, що охоплює суспільно визнаний набір знань, умінь, навичок та ставлень, застосованих у різних сферах людської діяльності [4]. Здоров'язбережувальна компетентність,

будучи ключовою через особливості людського здоров'я як біосоціального феномена, об'єднує характеристики соціальної, полікультурної та комунікативної компетентностей. Вона спрямована на саморозвиток, самоосвіту, а також на продуктивну та творчу діяльність [1, с. 6–7].

Проблема формування здоров'язберезувальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку потребує більш ґрунтовної науково-методичної розробки. Існують суперечності між суспільними вимогами щодо збереження здоров'я молодого покоління та недостатньою розробленістю методологічних і методичних основ формування цієї компетентності у молодших школярів. Це обмежує потенціал підвищення рівня їхнього здоров'я. Крім того, сучасні виклики вимагають від особистості усвідомленого ставлення до власного здоров'я та дотримання здорового способу життя, тоді як мотивація дітей до здоров'язберезувальної діяльності та сприйняття здоров'я як цінності залишається недостатньою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойченко Т. Є. Здоров'язберезувальна компетентність як ключова в освіті України. *Основи здоров'я і фізична культура*. 2008. № 11–12. С. 6–7.
2. Гаркуша С. В. Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язберезувальних технологій: теоретико-методичний аспект : монографія. Чернігів, 2014. 392 с.
3. Заюков І. В. Здоров'я людини як соціально-економічна категорія. *Педагогіка здоров'я: зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 7-8 квітня 2017 р.)* : в 2 т. / ред. кол.: С. М. Шкарлет та ін. Чернігів, 2017. Т. 1. С. 260–262.
4. Кубенко І. М. Що таке компетентність і як її розуміють в освіті. *Додаток до електронного журналу «Теорія та методика управління освітою»*. 2010. Вип. 1. С. 1–13.
5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р.

№463-ІХ. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 13.02.2025).

Артем БОБИК

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 053 «Психологія»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Філіпчук Л. І.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна – це крайній стресовий чинник, який ставить під загрозу не лише фізичне існування, а й психоемоційний стан людей. Для тих, хто перебуває в умовах війни, зокрема в професійній діяльності, стресостійкість стає важливою здатністю, що визначає успішність виконання професійних обов'язків та психічне здоров'я особистості. Психологічні особливості стресостійкості у професійному контексті війни стають надзвичайно актуальними, адже здатність впоратися з постійним стресом може не тільки зберегти ефективність роботи, а й забезпечити збереження психічного балансу в умовах екстремальних ситуацій.

М. Шпак [3, С.200] наголошує, що сьогодні проблема стресостійкості особистості вивчається науковцями у галузі психології, медицини, біології, соціології, педагогіки та інших гуманітарних наук, тому все більше набуває міждисциплінарного характеру. Стресостійкість розглядається у психології як здатність особистості протистояти стресу, чинити опір. Стійкість організму до стресу є корисною захисною функцією, яка дозволяє людині успішно адаптуватися до умов навколишнього середовища, протидіяти негативному впливу зовнішніх і внутрішніх стресогенних чинників.

Війна змінює не лише зовнішнє середовище, але й викликає значні зміни в психології людей. Стрес у такому контексті набуває специфічних рис.

Професійна діяльність в умовах війни часто супроводжується постійною напругою, необхідністю приймати швидкі та важкі рішення, а також підтримувати високий рівень відповідальності за життя людей та безпеку національних інтересів. Стрес у таких умовах має комплексний характер: фізичні загрози, емоційне виснаження, невизначеність майбутнього, а також гіркота втрат.

О. Назаров [3, С.44] констатує, що проблема розуміння стресостійкості особистості, як важливого елемента структури особистості сучасного фахівця, передбачає поєднання особистісних характеристик і сформованої можливості протистояти ситуаціям, які викликають професійний стрес.

Професійні ролі, які часто виконують люди в умовах війни (військові, медики, рятувальники, волонтери, працівники державних установ), потребують не лише технічної майстерності, але й високої стресостійкості. Військові операції, постійна загроза обстрілів, бомбардувань або інших актів насильства спричиняють безперервний емоційний та психологічний тиск, що, у свою чергу, впливає на ефективність виконання обов'язків.

М. Шпак [3, С.202] зауважує, що стресостійкість є інтегральною властивістю особистості, яка охоплює комплекс когнітивних, емоційних, адаптивних та особистісних властивостей, що забезпечують здатність людини протистояти стресу, чинити опір негативному впливу стресових факторів з метою збереження психічного здоров'я.

Стресостійкість — це здатність людини зберігати психологічну рівновагу та ефективність у стресових ситуаціях. Вона визначається рядом психологічних особливостей, які допомагають впоратися з напруженням і зберегти працездатність навіть у найбільш кризових умовах.

Е.Соломка [3, С.111] оведінка людини в стресовій ситуації – специфічний процес, який буває складно спрогнозувати. Важливо досліджувати поведінковий копінг, а також когнітивну та емоційну складові копінгу, які опосередковують поведінкову реакцію, аби мати змогу розробити систему

психокорекційних заходів допомоги та підтримки особистості у стресовій ситуації.

Люди, які мають розвинену стресостійкість, здатні контролювати свої емоції навіть під впливом сильного стресу. Вони не дозволяють паніці чи страху перевершити здатність до прийняття раціональних рішень. Це особливо важливо для тих, хто працює в небезпечних професіях (військові, медики, поліція), адже від швидкості та точності прийнятих рішень часто залежить життя людей.

В умовах війни сильна мотивація, чітке розуміння значущості своєї роботи, наявність чіткої мети можуть бути важливими чинниками для збереження стресостійкості. Люди, які усвідомлюють важливість своїх дій для підтримки національної безпеки, можуть долати значні труднощі без втрати психологічного балансу.

У кризових ситуаціях значну роль у збереженні стресостійкості відіграє підтримка з боку інших людей. Тісні соціальні зв'язки з колегами, родиною чи друзями допомагають знизити рівень стресу. В умовах війни, коли емоційний стан може змінюватися миттєво, важливо мати можливість звернутися за підтримкою до інших, ділитися переживаннями і отримувати моральну підтримку.

Стресостійкі люди вміють адаптуватися до змінюваних умов і змінювати стратегії дій залежно від ситуації. Психологічна гнучкість дозволяє зберігати здатність до критичного мислення та адекватних реакцій навіть у найнапруженіших ситуаціях.

Розвиток стресостійкості є важливим завданням, яке допомагає людям, що працюють у умовах війни, не лише виконувати свої обов'язки ефективно, але й зберігати психічне здоров'я. Виділимо методи підвищення стресостійкості:

Регулярні тренування, які включають елементи психологічної підготовки, можуть допомогти краще справлятися з емоційним навантаженням.

Психологічні тренінги на зняття стресу, медитація, техніки глибокого дихання сприяють зниженню рівня тривожності та допомагають відновлювати психологічну рівновагу.

Професійна допомога психологів може допомогти людям, що працюють у стресових умовах, зрозуміти, як управляти своїми емоціями і підтримувати ефективність у професійній діяльності. Психотерапія та консультування можуть стати важливою частиною підтримки.

Важливо підтримувати фізичне та емоційне здоров'я через здоровий спосіб життя, збалансоване харчування, регулярні фізичні навантаження. Відновлення сил після важких ситуацій є необхідним для збереження довгострокової стресостійкості.

Таким чином, стресостійкість виступає важливим аспектом професійної діяльності в умовах війни. Психологічні особливості, які визначають здатність людини до збереження психологічної рівноваги в екстремальних ситуаціях, включають емоційну стабільність, соціальну підтримку, гнучкість та самоконтроль. Завдяки розвитку цих якостей можна значно підвищити стійкість до стресу та ефективність виконання професійних обов'язків, що є надзвичайно важливим у військових і кризових ситуаціях. Важливим є також визнання необхідності психологічної підготовки та підтримки для того, щоб мінімізувати негативні наслідки стресу для здоров'я та ефективності роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Назаров О. О.](#) Стресостійкість та її особливості у працівників ДСНС в умовах воєнного стану. *[Проблеми екстремальної та кризової психології](#)*. 2023. № 2. С. 43-50. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PeKr_2023_2_6
2. [Соломка Е. Т.](#) Стресостійкість особистості як фактор впливу на опанувальну поведінку студентської молоді. *[Вісник Національного](#)*

[університету оборони України](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2022_1_15), 2022. Вип. 1. С. 111-118. Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2022_1_15

3. [Шпак М. М.](http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_39_38) Стресостійкість особистості в дискурсі сучасних психологічних досліджень. [Габітус](http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_39_38). 2022. Вип. 39. С. 199-203. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_39_38

Ярослав ВЛАСЮК

здобувач першого(бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Карпатського інституту підприємництва ЗВО "Відкритий міжнародний

університет розвитку людини "Україна"

науковий керівник: Шинкар І.П.

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ ЩОДО ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ

Соціальна робота в аспекті протидії жорсткому поведженню з дітьми має такі завдання:

- інформувати про сутність і наслідки жорсткого поведження з дітьми, відповідальність за них;
- показувати моделі сімейного та суспільного виховання, людських стосунків, які засновані на гуманних і демократичних засадах;
- роз'яснювати права членів сім'ї, вчити їх реалізовувати та захищати і на цій основі будувати власні моделі сімейного життя і сімейного виховання;
- змінювати ставлення суспільства до жорсткого поведження з дітьми, активізує громадську позицію людей;
- сприяти самореалізації дітей і дорослих [8, с. 217].

Методологією соціально-педагогічної роботи в аспекті протидії жорсткого поведження з дітьми є концепція “допомоги для самопомоги”, яка змінює свідомість і поведінки дорослих і дітей.

“Допомога для самопомоги” розглядає людину як суб'єкта соціальної роботи і власного життя, передбачає комплекс послуг, які спрямовані на підтримку, допомогу і самопомогу особистості.

Особливістю цієї концепції в нашому випадку є стимулювання людини до навчання самостійному розв'язанню проблем через навчання:

1) правам людини;

2) життєвим умінням і навичкам, які реалізують ці права в реальному житті, дозволяють запобігти їх порушенню;

3) толерантності, зміну ставлення до жорстокого поводження з дітьми на неприйняття та відмову від такого поводження [7, с. 10].

Таке навчання поєднується із соціальною підтримкою (психологічною, педагогічною, юридичною), яка дозволяє стабілізувати, не погіршити ситуацію, закріпити позитивні зміни в особистості. Разом з цим, необхідною є спрямованість соціальної роботи на самодопомогу: в нашому випадку це здійснення рефлексії свого поводження тими, хто жорстоко ставиться до дітей, у поєднанні із самоконтролем. Цьому теж треба навчати: як оцінити ситуацію з огляду на жорстокість, як загальмувати свої емоції та поведінку, нагадувати про батьківські та професійні обов'язки щодо дітей. При цьому опора в соціальній роботі здійснюється як на життєвий досвід дорослих і дітей, так і на зразки гуманної поведінки з дітьми.

У “допомозі для самодопомоги” акцент робиться на відповідальність кожної людини, яка здійснює жорстоке поводження з дітьми, на бажанні змінитися, на власному виборі життєвого шляху. Це реалізує добровільність прийняття послуг у соціальній роботі і це є можливістю попередити застосування правових норм і покарання [6, с. 168].

Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю, в якій є жорстоке поводження з дітьми, здійснюється за напрямками:

- деінституалізація дітей у прийомних сім'ях;
- нормалізація дітей з вадами у фізичному та розумовому розвитку в біологічних і прийомних сім'ях;
- громадська опіка сімей;
- формування усвідомленого батьківства;
- “укріплення” неблагополучних сімей;
- організація групи само- та взаємопідтримки та допомоги, діяльності

фасилітаторів із сімейної просвіти;

- формування гендерної рівності, захист жіночих та дитячих прав у сім'ї та суспільстві;

- запобігання та боротьба з насильством в сім'ї;

- попередження і боротьба з наркоманією, палінням, алкоголізмом, проституцією, які є факторами, що провокують жорстоке поводження з дітьми;

- навчання членів сім'ї поведінці у кризових ситуаціях (підтримці тяжкохворих, догляду за ними, спілкуванні з ними та мікросередовищі);

- підтримка членів сім'ї в екстремальних ситуаціях (смерть члена родини, початок дитиною самостійного життя, випадки насильства в сім'ї, вимушена зміна місця проживання, втрата роботи членами сім'ї);

- народження дитини з особливими потребами;

- адаптація сім'ї у новому мікро- та макросередовищі; забезпечення умов для поєднання праці з сімейними обов'язками і з життєвими інтересами людини;

- охорона материнства та дитинства;

- планування сім'ї, профілактика ранніх та небажаних вагітностей;

- об'єднання поколінь (непрацюючих, але досвідчених пенсіонерів і молодих активних, але з недостатньою освітою і досвідом молодих осіб) [8, с. 114].

Таким чином, ця робота спрямована:

1) на виконання та відновлення сім'єю своїх функцій;

2) реалізацію нею своїх прав у суспільстві та прав членів сім'ї у родині і через це – відновлення родинних стосунків, покращання стосунків з мікро- та макросередовищем;

3) компенсацію неповної структури сім'ї та реабілітацію сім'ї, спрямування її через співпрацю до самовизначення та самореалізації;

4) реалізацію прав людей на сім'ю і проживання в найкращих умовах для виживання, захисту і розвитку, природному середовищі та основному осередку

суспільства – у сім'ї.

Враховуючи сутність і причини жорстокого поводження з дітьми, ґрунтуючись на концепції “допомоги для самопомоги” в соціальній і соціально-педагогічній роботі з означеної проблеми, треба здійснювати роботу з дітьми щодо забезпечення соціальних умов для реалізації їх права на висловлювання власних поглядів паралельно із роботою в мікро та макросередовищі щодо реалізації ними цього права. Основними методами соціальної роботи з дітьми можна назвати такі, на наш погляд:

□ *соціально-психологічні*, спрямовані на внутрішній світ дитини, які передбачають певну корекцію його системи цінностей і орієнтацій, а також уявлень і переваг, які удосконалюють його психологічні можливості і надання відповідної підтримки і допомоги (методи психодіагностики і психокорекції, психологічне консультування тощо);

□ *соціально-педагогічні*, які дають можливість підвищити освітній і інтелектуальний рівень дитини, сформувати адекватну оточуючим його умовам систему ціннісних орієнтацій і уявлень (методи освіти і просвіти, педагогічної корекції і педагогічного консультування);

□ *соціально-медичні*, які призначені для надання дитині своєчасної і необхідної медичної допомоги (лікування, соціально-медична реабілітація і адаптація, організація необхідного і комфортного середовища існування тощо);

□ *соціально-правові*, що включають в себе певні процедури і операції, які дозволяють привести процес життєдіяльності дитини відповідно до існуючих норм закону і права (юридичний і правовий захист інтересів дитини, правова просвіта, правовий контроль, правові санкції);

□ *соціально-економічні*, які спрямовані на вирішення проблем матеріального благополуччя дитини, матеріальна підтримка і допомога, працевлаштування тощо);

□ *соціально-групові*, що дозволяють соціальному працівникові і іншим спеціалістам вести роботу з соціальним оточенням дитини (сімейне

консультування, корекція системи відношень в дитячому колективі, організація дитячих колективів, які орієнтовані на позитивну діяльність) [2, с. 28].

Соціальна профілактика, згідно Закону України “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” – це робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей і молоді та запобігання такому впливу.

Соціально-профілактична робота щодо жорстокого поводження з дітьми має такі форми:

- первинна (як загальна просвіта населення з цього явища: що воно таке, чому воно є поганим і неприйнятним. Застосовується в основному для нормальних, благополучних сімей);

- вторинна (де зафіксовано, чи постерігається жорстоке поводження з дітьми, членами родини, домашніми тваринами. Це цілеспрямована робота з окремими групами дорослих і дітей з метою зміни ставлення до поводження з дітьми, формування гуманного ставлення дорослих до дітей, життєвих умінь та навичок у дорослих та дітей, роз’яснення сутності і відповідальності за жорстоке поводження з дітьми);

- третинна (з тими, хто постраждав від жорстокого поводження з метою навчання самозахисту; з тими, хто здійснює таке поводження – як соціальне навчання і контроль, що є умовою збереження сім’ї, залишення батьківських прав тощо) [7].

Соціально-профілактична робота з батьками щодо жорстокого поводження з дітьми складається з :

- 1) батьківської просвіти: права та потреби дітей, права та обов’язки батьків щодо дітей, особливості розвитку дітей, родинного виховання, жорстоке поводження з дітьми і насильство в сім’ї: його сутність, наслідки, відповідальність;

- 2) формування толерантності, життєвих сімейних умінь і навичок (комунікативних, прийняття рішень, прогнозування, управління собою).

Формами соціально-профілактичної роботи є :

- лекторії;
- батьківські університети;
- батьківські збори;
- тренінги;
- соціальне інспектування сім'ї;
- школи батьківських почуттів;
- школи молодих батьків [5].

Одночасно необхідна соціально-профілактична робота з дітьми, змістом якої є:

- знання дитини про власні права у сім'ї;
- вміння захиститись від насильства;
- знання дитини про дії у кризовій ситуації;
- інформованість, до кого і як звертатись у подібних випадках.

Формами соціально-профілактичної роботи з дітьми є:

- ігри;
- аматорські театри;
- міні-лекції;
- перегляд відеофільмів;
- бесіди;
- розповіді;
- вікторини і конкурси (про права дітей) [4, с. 248].

Зміст соціально-профілактичної роботи з педагогами загальних навчальних закладів в аспекті протидії жорстокому поводженню з дітьми передбачає:

- учительську просвіту (курси підвищення кваліфікації, семінари, вчительські конференції, методичні та педагогічні ради); про права та потреби дітей, відповідальність вчителів за дітей; взаємодію вчителя з сім'єю учня, права, обов'язки і відповідальність батьків за дітей, сутність жорстокого

поводження з дітьми, насильства щодо дітей в сім'ї та школі, відповідальність за них, професійна педагогічна етика, суб'єкт-суб'єктне спілкування, взаємодія суб'єктів захисту прав дітей;

- формування у вчителів умінь і навичок розпізнавати і виявляти жорстоке ставлення до дітей і насильство, толерантного ставлення до дітей з різних сімей, комунікативних умінь суб'єкт-суб'єктного спілкування, майстерності управління собою і ситуацією, розв'язання конфліктів раціональним способом (тренінги, семінари, рольові та ділові ігри);

- усунення феномену професійного вигорання (навчання та організація правильного режиму роботи, сприяння професійного зростання, психотерапевтичні сеанси, консультації психолога, покращення психологічного клімату в колективі, створення кімнати емоційного розвантаження) [3, с. 203].

Батьківська просвіта і просвіта вчителів повинна спиратись на їх пам'ять дитинства. Саме це сприятиме кращому розумінню дітей і перегляду поведження з ними.

Соціально-профілактична робота з дітьми щодо протидії жорстокого поведження з дітьми в дитячих установах передбачає:

- роз'яснення прав дітей і дорослих педагогів, медиків тощо;
- роз'яснення сутності жорстокого поведження і насильства та навчання звертанням щодо їх проявів в установи, організації, за телефонами довіри.

Зміст соціально-профілактичної роботи щодо жорстокого поведження з дітьми в дитячих колективах становить:

- формування толерантності в сім'ї, мікросередовищі, школі;
- просвіта про права дітей, суб'єктів їх захисту;
- формування вміння протистояти насильству і жорстокому поведженню.
- формування життєвих умінь і навичок щодо ситуації жорстокого поведження і насильства;
- організація предметного дозвілля і відпочинку дітей на засадах гуманізму.

- створення умов для самовиявлення лідерів, позитивних якостей особистості;

- показ прикладів кращих стосунків (відеолекторії, радіо, книги, ЗМІ, життєві історії тощо) і перенесення їх на конкретні ситуації в житті дитячого колективу [1, с. 43].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: Методичні рекомендації для соціальних працівників. К.: ДЦССМ, 2004. 192 с.

2. *Максимова Н.Ю.* Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства / Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна. К.: Комітет сприяння захисту прав дітей, 2003. 344 с.

3. *Онищенко Ю.В.* Насильство в сім'ї: стан та проблеми // Педагогіка толерантності. 2001. №3-4. С. 39-47.

4. *Свистунова С.* Насильство в сім'ї. Цит. [23.11.2007] // <http://mayak.rfn.ru/schedules/112/9458.html>

5. Левченко К.Б., Трубавіна І.М. Система захисту дітей від жорстокого поводження: Навчально-методичний посібник.: Держсоцслужба, 2005. 396 с.

Родіон ВОЛОШИН

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 231 "Соціальна робота"

Карпатського інституту підприємництва ЗВО "Відкритий міжнародний

університет розвитку людини "Україна"

науковий керівник: Росоха Н.М.

ПРОФІЛАКТИКА ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність теми зумовлена сучасними реаліями, коли війна створює безпрецедентний тиск на соціальні служби. У 2025 році, коли світ, зокрема Україна, продовжує стикатися з наслідками війни, соціальні працівники стають ключовими акторами у підтримці вразливих груп населення — біженців, сімей загиблих, осіб із травмами. Вони працюють у режимі постійного стресу, часто без належного відпочинку чи ресурсів, що призводить до емоційного та фізичного виснаження. Вигорання, як синдром хронічного стресу, не лише знижує ефективність їхньої роботи, але й загрожує їхньому здоров'ю та стабільності соціальних систем. У кризових умовах війни профілактика вигорання стає не просто індивідуальною потребою, а суспільною необхідністю, адже від стану соціальних працівників залежить якість допомоги тисячам людей. Зростання кількості досліджень на цю тему свідчить про її важливість, але практичні рішення потребують подальшого розвитку, особливо в контексті тривалого воєнного стану.

Ступінь наукової розробки теми вигорання соціальних працівників є значним, але зосереджений переважно на мирних умовах, а воєнний контекст досліджений недостатньо. Класичні праці С. Маслача і С. Джексона заклали основи розуміння вигорання як тривимірного синдрому, що включає емоційне виснаження, деперсоналізацію та зниження професійної ефективності. Їхній

інструмент — опитувальник професійного вигорання — став стандартом для вимірювання вигорання серед працівників соціальних професій [4]. Фрейденбергер першим описав вигорання як стан втрати мотивації через надмірне навантаження, що актуально для соціальних працівників у кризових умовах [1]. Пізніші дослідження Перлман і Хартман виявили, що вигорання посилюється у професіях із високим емоційним залученням, таких як соціальна робота [6]. Певні дослідники наголошують на ролі травматичного стресу в професійному вигоранні, інші науковці досліджували стратегії самопомоги для працівників у кризових ситуаціях. Водночас певні науковці звернули увагу на організаційні чинники вигорання в умовах посттравматичного суспільства, та проаналізували психологічну стійкість соціальних працівників під час війни. Проте систематичних досліджень профілактики вигорання саме в умовах тривалого воєнного конфлікту бракує, що вказує на прогалину в науковій літературі.

Проблемна ситуація полягає в тому, що соціальні працівники в кризових умовах війни стикаються з унікальним поєднанням викликів: високим емоційним навантаженням, обмеженими ресурсами, постійною загрозою безпеці та відсутністю адекватних механізмів підтримки. Вони змушені швидко реагувати на потреби клієнтів — від надання психологічної допомоги до координації гуманітарних зусиль — часто жертвуючи власним благополуччям. Вигорання в таких умовах не лише знижує їхню здатність виконувати професійні обов'язки, але й створює ризик вторинної травматизації, коли працівники переймають травми своїх клієнтів. Проблема ускладнюється браком часу й інфраструктури для впровадження профілактичних програм, адже в умовах війни пріоритет віддається терміновим потребам населення, а не підтримці самих працівників. Як наслідок, виникає замкнене коло: вигорання знижує якість послуг, що посилює тиск на систему соціального захисту. Питання полягає в тому, як розробити ефективні стратегії профілактики, які будуть реалістичними в умовах війни та враховуватимуть специфіку роботи

соціальних працівників.

Емоційне виснаження соціальних працівників виникає через постійну взаємодію з людським горем — розповідями про втрати, насильство, розлуку. Дослідження С. Маслача показують, що це особливо виражено в професіях із високою емпатією, де працівники постійно «вбирають» чужий біль [5]. У воєнних умовах цей ефект посилюється невизначеністю та загрозою власного життя, що додає елементи посттравматичного стресового розладу (ПТСР), як зазначають Д.Кверстрет, Л.Морісон, С.Дікінсон, М.Кроплі, М.Джон [7]. Обмежені ресурси — брак персоналу, фінансування, часу — ускладнюють можливість відпочинку чи делегування завдань, що є критичним фактором [6].

Профілактика вигорання має включати кілька рівнів: індивідуальний, організаційний і суспільний. На індивідуальному рівні ключову роль відіграє саморегуляція. Техніки усвідомленості, які досліджувала Дж. Кабат-Зінн, допомагають соціальним працівникам справлятися зі стресом, знижуючи емоційне виснаження [2]. Регулярні короткі перерви, навіть у напружених умовах, можуть слугувати «перепочинком» для психіки. Фізична активність, наприклад, навіть 10-хвилинні вправи, сприяє зниженню рівня кортизолу, гормону стресу, що підтверджують фізіологічні дослідження [3].

На організаційному рівні необхідна підтримка від роботодавців чи державних структур. Створення груп взаємодопомоги, де соціальні працівники можуть ділитися досвідом і почуттями, знижує відчуття ізоляції, що є фактором вигорання. Гнучкий графік роботи, навіть в контексті війни, може допомогти уникнути перевантаження. Навчання стресостійкості має бути інтегроване в підготовку соціальних працівників, щоб вони могли розпізнавати перші ознаки вигорання і вчасно реагувати. Важливо також забезпечити доступ до психологічної підтримки — консультацій із фахівцями, які можуть працювати дистанційно в умовах війни.

Соціальний рівень передбачає визнання ролі соціальних працівників у кризових умовах. Публічна вдячність і адекватне фінансування їхньої роботи

підвищують мотивацію та знижують деперсоналізацію. У воєнний час це може бути складно реалізувати через економічні обмеження, але навіть символічні заходи — медійне висвітлення чи нагороди — можуть мати позитивний ефект.

Практичні стратегії профілактики мають бути адаптовані до реалій війни. Наприклад, короткострокові тренінги з управління стресом, які займають 1-2 години, можуть проводитися онлайн або в безпечних зонах. Мобільні додатки для медитації чи релаксації, є доступним інструментом, який не потребує значних ресурсів. Водночас важливо уникати перекладання відповідальності лише на самих працівників — держава та організації повинні створювати умови, де профілактика є системною, а не ситуативною.

Вигорання соціальних працівників у кризових умовах війни є серйозною проблемою, яка потребує комплексного підходу. Емоційне виснаження, травматичний стрес і брак ресурсів створюють унікальні виклики, але їх можна подолати через поєднання індивідуальних, організаційних і суспільних стратегій. Саморегуляція, як усвідомленість чи фізична активність, допомагає на особистому рівні, тоді як групи підтримки, навчання і гнучкість графіку є організаційними інструментами. Суспільне визнання додає мотивації. У воєнних умовах ці заходи мають бути швидкими, доступними та інтегрованими в систему соціального захисту. Подальші дослідження необхідні для оцінки ефективності таких стратегій у довгостроковій перспективі, особливо в контексті тривалих конфліктів. Профілактика вигорання — це не лише захист працівників, але й інвестиція в стабільність суспільства в кризовий час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Freudenberger H. J. *Staff Burnout*. Journal of Social Issues. 1974. № 30(1). P. 159–165.
2. Kabat-Zinn J. *Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Body and Mind to Face Stress, Pain, and Illness*. New York: Delacorte Press. 1990. №720 p.

3. Hill E. E., Zack E., Battaglini C., Viru M., Viru A., Hackney A. C. *Exercise and Circulating Cortisol Levels: The Intensity Threshold Effect*. Journal of Endocrinological Investigation. 2008. № 31(7). P. 587–591.

4. Maslach C., Jackson S. E. *The Measurement of Experienced Burnout*. Journal of Organizational Behavior. 1981. № 2(2). P. 99–113.

Віта ГАЙЧЕНЯ

*здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня
спеціальності 053 «Психологія»*

*Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»*

науковий керівник: Філіпчук Л. І.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКИХ ГРУПАХ

Конфлікт є невід'ємною частиною міжособистісних взаємодій у будь-якому колективі. Студентські групи, як специфічні соціальні утворення, не є винятком. Молодь на цьому етапі свого життя переживає численні емоційні та психологічні зміни, що безпосередньо впливає на їхню поведінку в конфліктних ситуаціях. Вивчення психологічних особливостей конфліктної поведінки у студентських групах допомагає зрозуміти не тільки природу самих конфліктів, але й механізми їхнього розв'язання, а також способи збереження психоемоційного комфорту в колективі.

Серед індивідуально-психологічних особливостей, які впливають на виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці, як стверджує Н. Пов'якель, провідна роль належить рівню конфліктності, рівню особистісної тривожності, неадекватній самооцінці, особистісній ригідності, певним формам агресивних реакцій [2].

О. Рябкіна [3, С.142] констатує, що міжособистісні конфлікти з позиції гендерних стереотипів загалом базуються на необхідності перерозподілу традиційних жіночих та чоловічих ролей, а також більше глибоким вивченням та просвітою молодів стосовно самого поняття конфлікту, формування конфліктної компетентності, в основі кого покладений збір інформації й спостереження за станом конфлікту, генезис конфлікту, прогноз конфлікту,

застосування законів спілкування, передбачення негативних психологічних реакцій людини на конфлікт, розв'язання конфлікту.

Конфлікти в старшому юнацькому віці – це конфлікти дорослішання і розвитку, які здійснюють значний вплив на процес формування і становлення особистості, міжособистісні стосунки і процес професійного навчання. Особливим різновидом юнацьких конфліктів є конфлікти в площині професійного становлення особистості. Я. Андреева названі конфлікти визначає як прояв кризи професійного становлення особистості на відповідному етапі професіоналізації [1].

Першочергово важливо розглянути чинники, які сприяють виникненню конфліктів у студентських групах. Однією з основних причин є різниця у світогляді та ціннісних орієнтаціях студентів. Під час навчання студенти стикаються з різноманітним думкам, поглядів і переконань, що може стати підґрунтям для непорозумінь. Молодь у цей період прагне самовираження та пошуку власної ідентичності, що інколи призводить до емоційних сплесків і конфліктних ситуацій.

Крім того, чинники як внутрішня конкуренція, намагання продемонструвати себе у колективі, незадоволення результатами навчання, стреси від навантаження та неузгодженість у організації спільної діяльності часто є каталізаторами для конфліктів. Студенти можуть мати різні рівні мотивації до навчання, що також може викликати напруження у відносинах.

У студентських групах можна спостерігати різні стилі поведінки під час конфліктів. Одні студенти прагнуть уникати конфліктів і йдуть на компроміси, інші ж можуть проявляти агресію або пасивно опиратися на протидію. Психологічні особливості поведінки залежать від особистісних рис, таких як:

- емоційна реактивність: студенти, які схильні до швидких емоційних реакцій, можуть бути більш схильні до виникнення конфліктів. Вони часто виражають свої емоції безпосередньо, не замислюючись над наслідками.

- соціальна адаптованість: легкість у встановленні контактів з іншими людьми впливає на те, як студенти реагують на конфлікти. Ті, хто має високу соціальну адаптованість, здебільшого прагнуть до розв'язання конфлікту через переговори і компроміси, що дозволяє підтримувати позитивні відносини в групі.
- інтроверсія та екстраверсія: студенти-екстраверти можуть більше відкрито демонструвати свої переживання, зокрема під час конфлікту, що може призвести до прямого протистояння. У той час як інтроверти можуть уникати конфліктів або залишатися пасивними в ситуаціях напруги, що може загострити проблему.

У студентських групах важливими є не лише чинники, що спричиняють конфлікти, а й способи їхнього подолання. Існують різні стратегії подолання конфліктів, серед яких можна виділити кілька основних. Для багатьох студентів конфлікти є можливістю для самопізнання та розвитку навичок управління емоціями, аргументації та комунікації. Прийняття цієї стратегії дозволяє знайти оптимальні рішення для групи. Іноді для вирішення конфліктів в студентських групах необхідно залучити посередників – викладачів, психологів або старших студентів, які допомагають знайти компромісне рішення. Це дозволяє зберегти гармонію в колективі та мінімізувати напругу. Розв'язання конфлікту через переговори є однією з найефективніших стратегій. Студенти, які готові шукати компроміси, здатні створювати більш сприйнятливую атмосферу в групі та уникати крайнощів у поведінці.

Конфлікти у студентських групах можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на динаміку колективу. З одного боку, вони сприяють розвитку критичного мислення, дозволяють студентам краще розуміти різноманітність думок і поглядів. З іншого боку, постійні чи нерозв'язані конфлікти можуть призвести до розколів у групі, зниження ефективності спільної роботи та загального морального клімату. Важливо, щоб група мала інструменти для конструктивного вирішення проблем і підтримання здорового

психологічного клімату.

Таким чином, конфлікти в студентських групах є природною частиною соціальних взаємодій, однак важливо, щоб студенти мали можливість працювати з ними конструктивно. Психологічні особливості конфліктної поведінки значною мірою залежить від особистісних рис кожного студента, а також від групової динаміки. Врахування цих чинників допомагає не лише вирішувати конфлікти, але й формувати здорові міжособистісні відносини, що сприяє розвитку групи в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Андрєєва Я. Ф.](#), Литовченко Н. Ф. Психологічні особливості конфліктності у юнацькому віці. *Психологічний часопис*. - 2019. № 1. С. 9-21. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2019_1_3
2. Пов'якель Н.І. Основи конфліктології (з практикумом): навчальний посібник (для студентів психологічних спеціальностей). Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 257 с.
3. [Сергієнко Н. П.](#) Особливості конфліктної поведінки особистості в екстремальних умовах. *Габітус*. 2020. Вип. 17. С. 126-130. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2020_17_24

Ірина ГАЛЬЧИН

аспірантка спеціальності 231 «Соціальна робота»

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

науковий керівник: Ярошенко А.О.

**ФОРМУВАННЯ МЕДІАЦІЙНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ
ВИКЛИКІВ ВІЙНИ ТА МИРУ**

В умовах війни та її наслідків українське суспільство стикається з численними соціальними викликами: зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб, поглибленням соціальної нерівності, адаптацією ветеранів та їхніх родин тощо. У таких умовах соціальні працівники відіграють ключову роль у підтримці населення, а медіація стає важливим інструментом розв'язання конфліктів та гармонізації суспільних відносин. Формування відповідних навичок у студентів соціальної роботи є необхідним компонентом їхньої професійної підготовки.

Медіація є процесом конструктивного вирішення конфліктів за участю нейтрального посередника, який допомагає сторонам знайти взаємоприйнятне рішення. У соціальній роботі вона виконує функцію врегулювання соціальних суперечностей та забезпечення соціальної згуртованості. В умовах війни медіація сприяє [2]:

- соціальній адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО);
- інтеграції ветеранів у цивільне життя;
- мінімізації конфліктів у громадах;
- психологічній реабілітації постраждалих осіб.

З огляду на це, майбутні соціальні працівники повинні опановувати ефективні техніки медіації ще під час навчання у закладах вищої освіти.

Практична підготовка студентів є важливим етапом професійного

становлення соціальних працівників. Для розвитку медіаційних навичок можуть застосовуватися такі методи [4]:

- рольові ігри та моделювання конфліктних ситуацій – створення реалістичних сценаріїв, у яких студенти виступають у ролі медіаторів.
- навчальні кейси – аналіз реальних ситуацій з соціальної роботи, у яких застосовувалися або могли б застосовуватися медіаційні техніки.
- стажування у соціальних службах – залучення студентів до роботи з реальними клієнтами під керівництвом досвідчених соціальних працівників та медіаторів.
- психологічна підготовка – тренінги з розвитку емоційного інтелекту, комунікативних навичок та стресостійкості.

Результатом такої підготовки є формування компетентного фахівця, здатного ефективно вирішувати соціальні конфлікти.

Як висновок, варто зазначити, що формування медіаційних навичок у майбутніх соціальних працівників є необхідним у сучасних умовах, коли суспільство переживає значні трансформації, спричинені війною. Використання інтерактивних методів навчання, залучення студентів до практичної роботи та розвиток їхніх комунікативних здібностей дозволять підготувати фахівців, здатних ефективно вирішувати конфліктні ситуації та сприяти соціальній згуртованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: науково-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 2015. 256 с.
2. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: теорія і практика. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 320 с.
3. Савчин М. В. Психологія конфлікту: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2015. 288 с.

4. Тюптя Л. Т., Кривошеєва Н. В. Соціальна робота: теорія і практика.
Київ: Каравела, 2015. 400 с.

Леся ГАРНАГА

здобувачка другого (магістерського) освітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

науковий керівник: Островська Н. О.

СЛУЖБА У СПРАВАХ ДІТЕЙ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДИТИНИ НА СІМ'Ю

Забезпечення прав дитини на виховання в сімейному середовищі є одним із ключових завдань державної політики України, особливо в контексті євроінтеграції та впровадження міжнародних стандартів у сфері соціального захисту дітей. Процес входження України до ЄС передбачає адаптацію національного законодавства до європейських підходів щодо підтримки вразливих сімей та захисту прав дітей. Основним інституційним механізмом реалізації цих прав є Служба у справах дітей, яка виконує функції соціального захисту, контролю та координації у сфері забезпечення права дитини на сім'ю.

Європейські підходи до захисту прав дітей базуються на принципах, викладених у ключових міжнародних документах:

– Постанова Ради Європи щодо прав дітей та розвитку соціальних послуг, дружніх до дітей та сімей (2010);

– Постанова Європейської комісії «Інвестиції у дітей: розірвати коло неблагополуччя» (2013);

– Загальноєвропейські рекомендації щодо переходу від інституційної системи догляду до сімейно орієнтованих послуг;

– Керівні принципи ООН щодо альтернативного догляду за дітьми (2010).

Згідно з Преамбулою Конвенції ООН про права дитини (1989), найсприятливішим середовищем для зростання і розвитку дитини є сім'я. Проте внаслідок соціальних, економічних та військових викликів значна кількість дітей у світі, зокрема в Україні, залишається без батьківського піклування.

Причинами цього є бідність, війна, насильство, нехтування обов'язками батьків та інші негативні чинники.

З огляду на це Україна продовжує впроваджувати стратегію деінституціалізації, яка спрямована на скорочення кількості дітей у закладах інституційного догляду та розвиток сімейних форм виховання (СФВ), таких як: усиновлення; опіка/піклування; прийомні сім'ї (ПС); дитячі будинки сімейного типу (ДБСТ).

Служба у справах дітей є ключовим державним органом, відповідальним за реалізацію політики у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вона виконує такі функції: контроль за дотриманням прав дітей у ПС та ДБСТ; координація діяльності органів місцевого самоврядування у питаннях соціального захисту дітей; сприяння усиновленню та влаштування дітей у сім'ї; забезпечення психологічної та соціальної підтримки для дітей та опікунів/піклувальників; захист прав дітей у випадках порушення їхніх інтересів.

Згідно з ч. 3 ст. 52 Конституції України, утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» Служба у справах дітей координує заходи з соціального захисту дітей та несе відповідальність за їх дотримання.

На сучасному етапі соціальна політика України стикається з рядом викликів, які впливають на діяльність Служби у справах дітей, серед яких:

- збільшення кількості дітей-сиріт через війну, втрату батьків та вимушене переміщення;
- недостатність ресурсів для підтримки альтернативних сімейних форм виховання;
- труднощі з реінтеграцією дітей у сім'ї після інституційного догляду;
- потреба у вдосконаленні системи контролю та моніторингу за

дотриманням прав дитини.

Для подолання цих викликів та покращення функціонування системи підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування Уряд України затвердив Стратегію забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки. Її ключові завдання:

- збільшення кількості дітей у сімейних формах виховання до 95 %;
- зменшення кількості дітей, які отримують інституційний догляд, на 30% (дітей до 3-х років – на 80 %);
- розширення соціального супроводу сімей та створення нових механізмів підтримки прийомних батьків та батьків-вихователів;
- фінансова підтримка та якісне навчання усиновлювачів, опікунів/піклувальників, прийомних батьків та батьків-вихователів.

До реалізації Стратегії залучено центральні органи влади, обласні та місцеві адміністрації, територіальні громади, громадські організації та міжнародних партнерів.

Отже, Служба у справах дітей відіграє важливу роль у забезпеченні права дитини на сім'ю. Впровадження європейських стандартів соціального захисту дітей та ефективна реалізація Стратегії забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки сприятиме покращенню умов виховання дітей у сім'ях та посиленню державного контролю за дотриманням прав дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Розвиток сімейних форм виховання як напрям соціальної політики в Україні на сучасному етапі. *Науковий вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2022. №1. С. 45–53.

2. Кальченко Л. В. Превенція соціального сирітства в умовах територіальної громади міста: соціально-педагогічний аспект: монографія / Л. В. Кальченко. Держ. закл. Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка.

Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2018. 460 с.

3. Ковальчук О. І. Реформування системи інституційного догляду та виховання дітей-сиріт в Україні: проміжні результати та перспективи. *Право і суспільство*. 2023. №5. С. 210–218.

4. Перспективи новацій розвитку сімейних форм виховання дітей в Україні / Л. О. Самілик, Б. І. Паланська. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. Вип. 4 (13). С. 27–34.

5. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 р. №2342-IV Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 18.02.2025).

Ганна ГІРНИК

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

науковий керівник: Островська Н. О.

ПРИЧИНИ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Сучасні керівники закладів загальної середньої освіти виконують широкий спектр управлінських, організаційних та педагогічних функцій, що супроводжується значним емоційним та фізичним навантаженням. Постійний стрес, високий рівень відповідальності, необхідність балансувати між адміністративними вимогами та потребами педагогічного колективу, учнів і батьків створюють сприятливі умови для розвитку синдрому «професійного вигорання».

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах реформування освітньої сфери, що вимагає від керівників гнучкості, адаптивності та впровадження інновацій. Водночас недостатня підтримка, бюрократичний тиск, конфліктні ситуації та емоційне виснаження можуть негативно впливати на ефективність їхньої професійної діяльності, що, у свою чергу, позначається на якості освіти.

Дослідження причин «професійного вигорання» керівників освітніх закладів є важливим для розроблення ефективних заходів профілактики та підтримки, спрямованих на збереження їхнього психологічного здоров'я, підвищення рівня стресостійкості та створення сприятливих умов для професійної діяльності, що є важливим напрямом соціально-педагогічної роботи в закладі загальної середньої освіти.

Діяльність педагогічних працівників належить до видів професійної

діяльності, характерною особливістю якої є емоційна напруга. Стресові ситуації, які є невід'ємною частиною професійного досвіду педагогів, створюють умови діяльності, пов'язаної із загрозою для їхнього психічного здоров'я.

Стресогенних факторів в діяльності педагогічного працівника може бути досить багато: відповідальності за здобувачів освіти та персонал освітнього закладу, необхідність швидкого реагування під час повітряних тривог, підвищення кваліфікації педагогічного складу, психологічна напруга в колективі, конфліктність взаємодії з підлеглими та батьками, тощо.

Причини емоційного вигорання керівників закладів загальної середньої освіти можна поділити на дві групи: зовнішні (соціальні, об'єктивні) та внутрішні (психологічні, суб'єктивні) [1].

До *зовнішніх* (соціальних, об'єктивних) причин емоційного вигорання відносяться:

- соціальна та економічна нестабільність,
- криза правових, духовних та моральних норм,
- низька соціально-правова захищеність особистості у суспільстві,
- воєнний стан,
- недостатня матеріально-технічна забезпеченість.

Внутрішні (психологічні, суб'єктивні) причини емоційного вигорання пов'язані насамперед з індивідуально- та соціально-психологічними особливостями керівників:

- негативне сприйняття професійної діяльності,
- нерозвиненість критичного, аналітичного та креативного мислення, мови,
- негативні емоції, почуття та психічні стани,
- негативні риси характеру та темпераменту,
- відсутність розвинених педагогічних, комунікативних та організаторських здібностей,

- негативний або незначний професійний досвід,
- нерозвинена професійна спрямованість.

Деякі дослідники підкреслюють особливе значення таких факторів, що провокують виникнення професійного вигорання [2]:

1. Рівень робочого навантаження, незалежно від його надмірності чи недостатності, може суттєво впливати на стан працівника. Перевантаження виникає, коли обсяг очікувань значно перевищує особисті можливості та мотивацію до виконання завдань. Наукові дослідження підтверджують існування зв'язку між труднощами, пов'язаними з виконанням рольових обов'язків, та розвитком професійного вигорання. Це зазвичай відбувається через необхідність одночасного виконання суперечливих або нечітко визначених вимог, що спричиняє емоційне напруження та зниження довіри до організації. Водночас недостатня завантаженість також може стати фактором вигорання, оскільки у людини може виникати відчуття непотрібності, невизначеності та втрати сенсу професійної діяльності.

2. Рівень контролю над робочою ситуацією відіграє важливу роль у професійному самопочутті. Якщо працівник відчуває, що його можливості впливати на перебіг подій обмежені або взагалі відсутні, це може призвести до зниження впевненості у власній спроможності ефективно вирішувати робочі завдання.

3. Система винагороди, яка включає фінансові заохочення, визнання досягнень, участь у розподілі премій і визначенні посадових обов'язків, відіграє ключову роль у мотивації працівників. Дослідження свідчать, що недостатній рівень заробітної плати в державних установах, а також виключення працівників із процесу ухвалення управлінських рішень можуть спричиняти відчуття соціальної несправедливості, що, своєю чергою, призводить до професійного вигорання та незадоволеності життям.

4. Колективне середовище та соціальна взаємодія відіграють важливу роль у підтримці емоційного благополуччя працівників. У складних соціальних

умовах потреба в підтримці з боку колег та організації зростає, а її відсутність може спричинити негативні емоційні стани та зниження мотивації. Дослідники Б. Бунка та В. Хоренс зазначають, що соціальна підтримка виконує функцію своєрідного бар'єра між професійним стресом і його негативними наслідками, оскільки підвищує впевненість у власних силах і сприяє зменшенню руйнівного впливу стресових факторів.

5. Відчуття справедливості в організації безпосередньо пов'язане з ризиком професійного вигорання серед працівників. Якщо співробітники стикаються з несправедливим ставленням, це може спричинити емоційне виснаження та зниження мотивації. Для мінімізації цього негативного впливу важливо, щоб усі учасники робочого процесу дотримувалися чітко визначених правил і норм, закріплених у внутрішніх регламентуючих документах. Оптимальним підходом є залучення до їх розробки фахівців різних рівнів, що забезпечить врахування інтересів усіх сторін та сприятиме створенню справедливого робочого середовища.

6. Конфлікт між особистими цінностями працівника та цінностями організації може спричинити професійне вигорання, що є особливо актуальним у сучасних умовах. Це часто трапляється, коли люди змушені виконувати завдання, які суперечать їхнім переконанням і життєвим принципам, через необхідність заробляти на утримання родини.

Таким чином, проблема професійного вигорання керівників закладів загальної середньої освіти є актуальною в сучасних умовах реформування освітньої системи та підвищених вимог до управлінської діяльності. Надмірне робоче навантаження, високий рівень відповідальності, необхідність одночасного вирішення адміністративних, педагогічних і соціальних завдань створюють передумови для емоційного виснаження та зниження ефективності професійної діяльності.

Виявлені зовнішні (соціальні та організаційні) та внутрішні (психологічні) чинники, що сприяють виникненню синдрому вигорання,

підтверджують необхідність впровадження заходів профілактики та підтримки. До ключових стратегій запобігання емоційному вигоранню належать покращення умов праці, забезпечення соціальної підтримки, зниження бюрократичного тиску, створення комфортного психологічного клімату в колективі та підвищення рівня професійної рефлексії керівників.

Подальші дослідження цієї проблематики мають бути спрямовані на розроблення ефективних методів психологічного супроводу керівників освітніх закладів, формування навичок стресостійкості та підвищення рівня задоволеності професійною діяльністю. Це сприятиме не лише збереженню їхнього психічного здоров'я, а й покращенню якості освітнього процесу в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук, О. І., Карамушка, Л. М., Москальова, А. С. та ін. *Психологічні умови попередження професійного стресу та професійного вигорання керівників освітніх організацій: спецкурс для слухачів очнодистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти*. Київ, 2015. 48 с.

2. Рурик, Г. Л. (уклад.). *Запобігання виникненню синдрому професійного вигорання та синдрому емоційного вигорання – шлях до збереження психічного здоров'я: методичні рекомендації*. Миколаїв, 2020. 41 с.

Андрій ДАНИЛОВ

здобувач другого (магістерського) освітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальне забезпечення»

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

науковий керівник: Гриньків А.П

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СТІЙКІСТЬ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПІСЛЯВОЄННІЙ КРИЗИ

Постановка проблеми. Соціальне забезпечення є невід’ємною частиною соціальної політики будь-якої країни, спрямованої на підтримку рівних можливостей для громадян, зокрема для найбільш уразливих груп населення, таких як люди похилого віку, інваліди, ветерани, біженці та інші. У мирний час соціальне забезпечення є одним з основних інструментів забезпечення соціальної стабільності. Однак в умовах війни та післявоєнної кризи система соціального забезпечення стикається з серйозними викликами, які можуть суттєво послабити її ефективність.

Післявоєнний період зазвичай супроводжується різкими економічними труднощами, численними соціальними проблемами та руйнацією інфраструктури, що створює надзвичайно складні умови для функціонування соціальної системи. У таких умовах важливо не лише зберегти існуючі програми соціального забезпечення, але й адаптувати їх до нових реалій: економічних труднощів, масових міграцій та соціальної напруги.

Мета- дослідження соціально-економічних факторів, що впливають на стійкість системи соціального забезпечення в умовах післявоєнної кризи.

Основний виклад матеріалу. Соціально-економічні фактори, що впливають на стійкість системи соціального забезпечення: Економічний спад - після завершення війни країни зазвичай переживають глибокий економічний

спад. Це призводить до зниження виробничих можливостей, зменшення зайнятості, скорочення податкових надходжень і, як наслідок, до обмежених можливостей для фінансування соціальних програм. У випадку України, збройний конфлікт з Росією спричинив серйозні економічні втрати, що істотно обмежує здатність уряду забезпечити належну соціальну підтримку [1, с. 120]. Інфляція та девальвація - є частими супутниками післявоєнних економік. Вони призводять до зростання цін на товари та послуги, що серйозно позначається на купівельній спроможності населення. Особливо це стосується соціально вразливих груп, таких як пенсіонери, внутрішньо переміщені особи та родини загиблих, для яких збереження реальних доходів є критичним [3, с. 45]. Міграційні процеси - війна часто призводить до масових переміщень населення, як внутрішніх, так і міжнародних. В Україні мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами через агресію Росії, що стало величезним тягарем для соціальної інфраструктури країни. Соціальне забезпечення ВПО включає допомогу у вигляді фінансової підтримки, медичних послуг, надання житла та психологічної реабілітації [2, с. 76]. Фінансування соціальних програм - в умовах війни та післявоєнної кризи фінансування соціальних програм є однією з основних проблем. Витрати на соціальну підтримку зростають, в той час як економічна ситуація обмежує можливості держави. Задача урядів постконфліктних країн полягає в розробці ефективних механізмів перерозподілу бюджету та залученні додаткових джерел фінансування, включаючи міжнародну допомогу [5, с. 132].

Досвід післявоєнного відновлення європейських країн після Другої світової війни:

1. Велика Британія - після Другої світової війни Велика Британія впровадила комплексну соціальну реформу, зокрема створення Національної служби охорони здоров'я (NHS) у 1948 році. Ця реформа стала основною віхою в розвитку соціального забезпечення, орієнтуючи увагу на забезпеченні рівного доступу до медичних послуг для всіх громадян, що було особливо актуальним у

контексті післявоєнної відбудови [4, с. 102]. 2. Німеччина - після падіння нацистського режиму Німеччина пережила складний період відновлення. За допомогою американського плану Маршалла Німеччина змогла не лише відновити свою економіку, а й зміцнити систему соціального забезпечення. Програми включали медичне страхування для всіх громадян, пенсії для ветеранів і допомогу для сімей загиблих. Важливою частиною цієї стратегії стало створення численних соціальних фондів для підтримки економічно вразливих груп [4, с. 115]. 3. Франція - післявоєнна Франція акцентувала увагу на відновленні соціальної інфраструктури, включаючи створення нових житлових програм для біженців та жертв війни. Уряди країн, що пережили збройний конфлікт, зосереджувалися на допомозі найбільш уразливим верствам населення: ветеранам, родинам загиблих, внутрішньо переміщеним особам.

Сучасні виклики в Україні та інших постконфліктних країнах: 1. Внутрішньо переміщені особи (ВПО). Україна, як країна, що переживає збройний конфлікт, стикається з величезними викликами, пов'язаними з підтримкою ВПО. Спеціальні програми фінансової допомоги, медичного забезпечення та психологічної реабілітації є важливими складовими соціальної підтримки. Однак існуючі програми потребують подальшого вдосконалення для забезпечення більш ефективного доступу до допомоги [2, с. 83]. 2. Міжнародна допомога та співпраця. Важливу роль у підтримці післявоєнного відновлення відіграють міжнародні організації, зокрема ООН, ЄС та інші донори. Міжнародна допомога включає фінансування гуманітарних програм, а також надання технічної підтримки урядам країн, що переживають конфлікти, в розробці стратегій соціальної політики [3, с. 54].

Висновки. Соціальне забезпечення в умовах післявоєнної кризи відіграє ключову роль у стабілізації суспільства та сприяє економічному відновленню країни. Аналіз досвіду європейських держав, що пройшли етап післявоєнної відбудови, засвідчує важливість комплексного підходу до соціальної політики, який включає запровадження універсальних механізмів підтримки населення,

розвиток системи соціального страхування та цільові програми допомоги найбільш вразливим групам.

Україна, яка зіткнулася з масштабними викликами у сфері соціального забезпечення, потребує адаптації існуючих програм до нових реалій. Основними напрямками такого адаптаційного процесу є:

- **Розширення програм соціального захисту** для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, сімей загиблих, що включає фінансову допомогу, житлове забезпечення та психологічну реабілітацію.

- **Фінансова стійкість соціальної системи**, що передбачає ефективне бюджетне планування, диверсифікацію джерел фінансування та залучення міжнародної допомоги.

- **Запобігання негативним економічним тенденціям**, таким як інфляція та зниження купівельної спроможності населення, через впровадження адресних програм соціальної підтримки.

- **Використання міжнародного досвіду** у сфері післявоєнного відновлення та розробка стратегічних підходів до довгострокового реформування соціальної політики.

Ефективне функціонування системи соціального забезпечення в постконфліктний період є важливим чинником збереження соціальної стабільності та економічного розвитку. Запровадження комплексних реформ із залученням міжнародної підтримки сприятиме формуванню більш стійкої та гнучкої соціальної системи, здатної відповідати на сучасні виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко, І. А. (2021). Соціальні гарантії та відновлення соціальної інфраструктури в післявоєнний період. Журнал соціальної політики та реформ, 8(4), с. 152-160.

2. Стефанович, О. (2023). Роль міжнародної допомоги в післявоєнній відбудові: досвід України. Вісник міжнародної допомоги, 12(1), с. 45-55.

3.Козак, В. (2025). Економічні механізми фінансування соціального забезпечення в умовах післявоєнної кризи. Економічні дослідження та реформи, 10(2), с. 78-90.

4.Історія соціального відновлення після Другої світової війни в Європі. (2022). Історичний журнал Європи, 3(4), с. 110-120.

5.Витвицький, А. (2024). Соціальні програми в умовах війни: порівняльний аналіз. Журнал соціальних досліджень, 9(3), с. 65-75.

Ганна ДЕНЧИЛЯ

*здобувачка другого (магістерського) освітнього рівня
спеціальності 035 «Філологія. Українська мова та література»
Таврійського національного університету ім. В.І.Вернадського
науковий керівник: Коломієць О.В.*

ОСНОВНІ МЕТОДИ ОНОМАСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

З огляду на численність різних груп індивідуальних предметів об'єктивної дійсності та їхніх найменувань на сучасному етапі розвитку лінгвістики ономастична наука – це комплекс ономастичних дисциплін: **антропоніміки, ойконіміки, зооніміки, топоніміки, космоніміки, гідроніміки, міфоніміки, теоніміки, міфотопоніміки** та ін.

Завдання сучасної ономастики, як наголошують дослідники, – вивчення способів і засобів називання «елементів дійсності» за допомогою таких лінгвістичних методів: описовий, історичний, порівняльно-зіставний, ареальний, семіотичний, стилістичний, лінгвопсихологічний, статистичний, етимологічний.

1. Описовий метод, як зазначено вище, основний серед усіх відомих наукових методів, а тому визначає успіх роботи (разом з іншими методами лінгвістичного аналізу).

Цей метод передбачає дотримання чітких вимог: визначення об'єкта, предмета й методики дослідження, послідовність опису (систематизація, характеристика ономастичного матеріалу відповідно до поставлених завдань).

Початковий етап «опису» матеріалу – його збирання, укладання картотеки, систематизація, яка сприятиме всебічному вивченню ономастичних одиниць. Приклад початкового опису – списки населених пунктів, картотеки антропонімів (особових імен, прізвищ, прізвиць) чи мікротопонімів. Часто на основі цих матеріалів укладають словники (каталоги, індекси), досліджують

допрізвищеву семантику твірних основ прізвищ, етимологію, словотвір, продуктивність словотвірних моделей тощо.

Як правило, характер опису залежить від завдань дослідника. Інколи матеріал одного опису служить базою для проведення опису (дослідження) зовсім в іншому аспекті. Наприклад, за «Словником українських імен» І. І. Трійняка (2005 р.) можна подати фонетичну й морфолого-граматичну характеристику сучасних українських імен та їхніх варіантів.

2. Історичний метод. Не випадково першими зацікавились особовими та географічними назвами історики, адже виникнення та розвиток власних назв тісно пов'язаний з історією суспільства, його економічним, політичним і культурним життям. Вони вказали на важливість ономастики для історії та перетворили її в допоміжну історичну науку.

На сьогодні чітко розмежовують «внутрішню», структурномовну (типи утворення антропонімів, їхня еволюція), і «зовнішню» історію власних особових імен (співвіднесеність ономастичних явищ з конкретними періодами суспільного життя народу).

Наприклад, в історії українських особових імен виділяють такі шари:

- слов'янські імена (давні – Богуслав, Радимир, Людмила, Милана; нові – Зорян і Зоряна, Дзвенислава, Квітослава);
- календарні (Денис, Дмитро, Ігнатій; Галина, Марія, Стефанія);
- західні (Артур, Герман, Едуард; Альбіна, Евеліна, Ельвіра, Інеса);
- східні (Ахмед, Даніяр, Тимур; Ельнара, Зульфія, Росіта);
- нові (Лілія – утворено за назвою квітки; Віта (Віталія), Діна, Ліна, Карина, Рената);
- імена, що засвідчують ідеологію (Ідея, Іскра, Владлен, Вілена, Леніна, Сталіна).

Можна визначати ономастичні шари імен стосовно їхньої мовної належності:

- єврейські: Рувим, Товій;

- болгарські: Анжела, Злата, Рада;
- угорські: Іштван (відповідник до східнослов'янського Степан), Ілона (Олена);
- польські: Ванда, Данута, Ружена, Ядвіга, Яніна.

3. Порівняльно-зіставний метод: порівняння (за наявності генетично спільних рис) і зіставлення (за наявності типологічно спільних, хоч і неспоріднених явищ). Зіставляти можна і весь ономастичний простір, і деякі його складники – антропонімію, топонімію (гідронімію) тощо.

Антропонімні системи можна вивчати в синхронно-зіставному і зіставно-діахронному аспектах. Починати треба з синхронного опису іменників в, тобто розглянути склад особових імен і характер їхнього функціонування в конкретний історичний період (хронологічний зріз), а тоді перейти до вивчення їхньої динаміки.

Результати дослідження іменника (конкретного населеного пункту, регіону) можна порівнювати з дослідженими фактами (інших регіонів), описаними в публікаціях.

4. Ареальний метод (ізогосний, метод картографування, метод лінгвістичної географії) лінгвісти почали використовувати в II пол. XIX ст., досліджуючи діалекти.

Спочатку метод картографування був застосований у топонімічних дослідженнях (робота О. С. Стрижака «Гідронимія Среднеподнепровского Левобережья»; 1965 р.; проспект «Гідронімічного атласу України»; 1967 р. та ін.). Цей метод використовують для зіставлення споріднених мовних явищ на різних територіях, виявлення ізогос, створення топонімічних атласів (гідронімічних, оронімічних, ойконімічних та ін.), які подають географію топооснов, морфологічну, словотворчу та фонетичну структуру топонімів і т. ін.

Сьогодні цей метод широко застосовують у дослідженні антропонімів, космонімів та інших ономастичних одиниць.

5. Семіотичний (< семіотика – наука про знакову природу мови) метод ґрунтується на визначенні знакового характеру онімів та їхньої системної організації в межах ономастичного простору конкретної мови в конкретний історичний період.

Основні його завдання: – визначити набір (реєстр) знаків (онімів);

– з'ясувати їхню фонетичну організацію (склад фонем, їхня кількість, порядок розміщення тощо);

– описати їхню граматичну характеристику;

– визначити склад і функції топонімних формантів;

– виявити особливості складників у двочленних топонімних структурах на зразок Старі Іванівці, Нові Іванівці; Ближній Майдан, Нижній Майдан; Могилів-Подільський, Новоград-Волинський.

Цей метод дослідники частіше застосовують у вивченні топонімного, антропонімного та космонімного матеріалу: визначають набір знаків (онімів), їхні диференційні ознаки, способи їхнього мовного вираження (у звуках, морфемах, словах, словосполученнях), з'ясовують особливості прояву системних зв'язків у топонімах, антропонімах та власних назвах інших ономастичних розрядів.

6. Стилістичний метод використовують у вивченні функціонування власних назв у художніх творах. Завдяки йому дослідники виконують такі завдання:

1) визначають функції власних назв у художньому тексті (номінативну, естетичну, ідеологічну та ін.);

2) встановлюють залежність онімів та їхніх функцій від літературного напрямку;

– з'ясовують особливості вибору та вживання власних назв у прозі, поезії, драматургії;

– визначають їхню роль у створенні художніх образів;

– вивчають способи і прийоми видозміни реальних власних назв для

досягнення експресивно-стилістичної та художньої виразності;

– розглядають власну назву як засіб створення сатири й гумору і т. ін.

Цей метод дослідження – один із основних у літературній ономастиці.

7. Лінгвопсихологічний метод ґрунтується на застосуванні асоціативного експерименту. Різноманітний за конкретними методиками та об'єктом вивчення, він має одну сутність: людині називають слово-стимул і пропонують реагувати на нього першим словом (або словосполученням), яке спало на думку.

Наприклад, місто ..., площа ..., поет ...

Результати психологічних експериментів (а вони мають бути значні за кількістю опитаних) визнають об'єктивними й оформлюють їх у вигляді так званих «асоціативних норм» для носіїв української (чи будь-якої іншої) мови. Вікові, професійні, культурно-освітні, індивідуально-особистісні і т. ін. фактори, які, безсумнівно, впливають на «вибір» реакції, не враховують через масовість, а також через численність експериментування. Основна асоціативна закономірність буде виявлена доволі виразно в числових показниках.

У такий спосіб дослідники визначають рівень оволодіння онімами та реальну можливість проникнення цих слів до активного словника мовців. На основі проведених досліджень укладено «Словник асоціативних норм української мови» (Львів, 1972).

Дослідники також укладають словники-довідники фонетичного значення особових імен людей та літературних антропонімів. На їхню думку, ім'я Олександр отримує таку характеристику: «приємне, мужнє, активне, гарне, величне, радісне, хоробре, могутнє».

Галина – «просте, красиве, яскраве, світле».

Надія – «велике, гарне, сильне, хоробре, могутнє».

У статті «Психофоносемантика чоловічого іменника» М. Л. Микитин-Дружинець характеризує імена за фоносемантикою та кольоровими асоціаціями звуків української мови, які виявлено під час психологічного експерименту.

Наприклад, Олександр – ім'я дуже гарне, дуже велике, дуже сильне, дуже гучне, грубе, світле, веселе, добре, повільне, холодне, швидке; червоного, білого або зеленого кольору.

Для потреб когнітивної ономастики введено новий термін на позначення експериментальної методики в цій галузі – вільний лінгвопсихологічний асоціативний ономастичний експеримент, як базовий метод для вивчення значення та способів репрезентації власної назви в ментальному лексиконі індивіда, етносу.

Лінгвопсихологічний метод визначає загальний аспект мовної свідомості індивіда та деякі аспекти етнічної картини світу.

8. Статистичний метод (кількісна характеристика мовного явища). Часто в антропоніміці вивчають статистичну організацію іменника, визначаючи за кількістю носіїв такі групи імен:

- популярні (найуживаніші, що входять до першого десятка);
- широкоживані;
- маловживані;
- рідкісні (які мають лише 1 носія).

9. Етимологічний метод встановлює первісний зміст, який закладено у власній назві.

Наприклад, прізвище Храбуст (та його фонетичний варіант Хравуст) мотивоване апелятивом храбуст 'капустяне листя, осот'; Гогой < гога 'чорна гадюка'; Бідзюра < бидз 'гедзь'; Будз < будз < 'висушений сир'; Дирда < дирда 'той, хто дріботить'; Шемет < шемет 'ледача людина'; Шеремет < шеремет 'балакучий, жвавий'.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачинська Г. В. Антропонімікон переселенців з Польщі на Тернопільщину : автореф. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Г. В. Бачинська. Івано-Франківськ, 2001. 20 с. 225

2. Бачинська Г. Основи прізвищ як джерело вивчення власних імен людей / Г. Бачинська // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. у-ту, 2011. Вип. XXIX–XXXI. С. 261–263.

3. Белей Л. О. Християнізація іменника українців та її наслідки для української антропонімної системи / Л. О. Белей // Мовознавство. 2009. № 3–4. С. 25–29.

4. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду) / П. І. Білоусенко. К. : Наук. думка, 1993. 215 с.

5. Блажчук Ю. І. Антропонімія Уманщини XII – початку XXI ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Ю. І. Блажчук. К., 2008. 20 с. 13. Близнюк Б. Б. Особливості становлення гуцульських прізвищ / Б. Б. Близнюк // Гуцульські говірки : зб. наук. пр. Львів, 2001 С. 166–176.

Марія ДЕРЕВ'ЯГА

здобувачка другого (магістерського) освітнього рівня

спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

науковий керівник: Гриньків А.П

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Соціальна підтримка відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та добробуту, зменшуючи соціальну нерівність і сприяючи інтеграції вразливих груп. Вона допомагає громадянам адаптуватися до кризових ситуацій, що загалом зміцнює економіку та суспільство.

Державна підтримка має дві основні цілі: забезпечення добробуту населення та зменшення нерівності. Це досягається через фінансову допомогу, соціальні програми та інвестиції в освіту й охорону здоров'я. Доступ до якісної медичної допомоги та профілактичних заходів сприяє зниженню загальних медичних витрат у майбутньому. Освіта, у свою чергу, забезпечує рівні можливості для працевлаштування та підвищує кваліфікацію громадян.

В Україні немає єдиного нормативного документа, що регулював би всі аспекти соціального захисту. Соціальне забезпечення включає заходи державної підтримки для осіб, які через життєві обставини не можуть самостійно забезпечити базові потреби. Фінансування здійснюється з державного та місцевих бюджетів, а також фондів соціального страхування [1, с. 8].

Основні види соціальних виплат включають пенсії, допомогу по безробіттю та виплати при народженні дитини. Пенсійне забезпечення охоплює трудові, соціальні та спеціальні пенсії залежно від стажу та інших чинників. Допомога по безробіттю передбачає тимчасові фінансові виплати та сприяння у

працевлаштуванні через центри зайнятості. Виплати при народженні дитини покривають основні витрати сімей у цей період.

Окрім цього, існують виплати для малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю, а також компенсації на житлово-комунальні послуги, що зменшують фінансове навантаження на громадян. Соціальні виплати є важливим механізмом державної політики, спрямованим на підтримку життєвого рівня, соціальну стабільність та зменшення нерівності.

Згідно з даними порталу "Дія", отримувати перший вид соціальної допомоги від держави мають право особи, які відповідають таким умовам:

- люди, що досягли 65-річного віку та не мають права на пенсію згідно з чинним законодавством, або які визнані людиною з інвалідністю в установленому порядку;
- не отримують пенсійні або соціальні виплати, які передбачені для компенсації заподіяної шкоди здоров'ю на виробництві;
- належать до категорії малозабезпечених осіб (винятки: люди з інвалідністю I групи, дитина померлого годувальника).

Крім того, право на отримання соціальної допомоги від держави мають:

- діти померлого годувальника, який на час смерті не мав страхового стажу, що необхідний для призначення пенсії для людини з інвалідністю III групи;
- люди, які мають інвалідність I групи та не отримують пенсію.

Отримувати другий вид державної соціальної допомоги, тобто допомогу на догляд, від органів Пенсійного фонду України мають право:

1. Люди з інвалідністю через війну з числа військовослужбовців та інших людей, яким надали пенсію з інвалідності згідно з ЗУ "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб":

- першої групи інвалідності;

- другої та третьої груп, є садинокими та потребують постійного підтримуючого догляду за визначенням ЛКК (лікарсько-консультативної комісії).

2. Люди з інвалідністю через війну згідно зі статтею 7 ЗУ "Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту" та мають пенсію по інвалідності, за віком або за вислугу років:

- першої групи інвалідності;
- другої та третьої груп, є садинокими та потребують постійного підтримуючого догляду за визначенням ЛКК.

3. Люди, які мають пенсію за вислугу років згідно з ЗУ "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб", які мають першу групу інвалідності та отримали її внаслідок причин, вказаних у пункті "б" статті 16 вищезазначеного Закону, або садинокі пенсіонери, що згідно з висновком ЛКК потребують постійного догляду.

Також, отримувати допомогу на догляд від органів соціального захисту населення мають право:

1. Малозабезпечені та садинокі особи, що згідно з висновком лікарсько-консультативної комісії потребують постійного зовнішнього догляду та отримують пенсію за віком, стажем роботи або інвалідністю (за винятком людей з I групою інвалідності);

2. Малозабезпечені люди з першою групою інвалідності, яким призначена пенсія за стажем, віком або інвалідністю;

3. Садинокі особи, які досягли віку 80 років та відповідно до висновку ЛКК потребують постійного зовнішнього догляду, отримують пенсію згідно з ЗУ "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" або ЗУ "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб"[2].

Соціальні виплати відіграють ключову роль у підтримці фінансової

стабільності та зменшенні соціальної нерівності. Вони допомагають вразливим категоріям населення – пенсіонерам, безробітним, малозабезпеченим сім'ям, людям з інвалідністю – задовольнити базові потреби, забезпечуючи мінімальний рівень життя.

Завдяки соціальним виплатам:

- багатодітні сім'ї покращують житлові умови;
- люди з інвалідністю отримують засоби реабілітації;
- малозабезпечені громадяни – компенсації на комунальні послуги;
- пенсіонери – фінансову стабільність;
- безробітні – допомогу в період пошуку роботи;
- сім'ї з дітьми – підтримку на догляд та виховання;
- учасники бойових дій – компенсації та медичне обслуговування.

Компенсації допомагають подолати фінансові труднощі, покриваючи витрати на медичне обслуговування, житлово-комунальні послуги, продукти харчування, освіту та інші життєво необхідні потреби. Вони також відіграють важливу роль у кризових ситуаціях, забезпечуючи швидку фінансову допомогу постраждалим, підтримуючи їхню реабілітацію та соціальну інтеграцію.

Пільги – ще один механізм соціального захисту, що включає:

- Знижки на комунальні послуги для малозабезпечених громадян;
- Безкоштовне медичне обслуговування для ветеранів, людей з інвалідністю та пенсіонерів;
- Освітні пільги – безкоштовні підручники, стипендії та пільговий проїзд для студентів;
- Податкові пільги для ветеранів та малозабезпечених громадян;
- Соціальні пільги на транспорт – безкоштовний проїзд для пенсіонерів, людей з інвалідністю та студентів;
- Житлові пільги – субсидії та програми доступного житла.

Система надання соціальних послуг передбачає комплексний підхід, що охоплює соціальний захист, освіту, медицину та підтримку вразливих верств

населення. Організацією соцпослуг займаються Міністерство соціальної політики, місцеві адміністрації та територіальні громади, які визначають потреби населення та забезпечують реалізацію відповідних програм [3].

Державна підтримка відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності та добробуту населення України. Соціальні виплати, пільги та компенсації спрямовані на підтримку найбільш вразливих категорій громадян, зокрема пенсіонерів, безробітних, малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю та учасників бойових дій. Завдяки фінансовій допомозі та соціальним програмам держава сприяє зменшенню рівня бідності, забезпеченню базових потреб населення та створенню рівних можливостей для всіх громадян.

Розвинена система соціального захисту сприяє економічному зростанню, оскільки підвищення рівня життя населення стимулює внутрішній попит і покращує соціальний клімат у країні. Інвестиції в охорону здоров'я та освіти створюють умови для довготривалого соціально-економічного розвитку, а механізми компенсацій та пільг допомагають запобігти соціальним кризам і забезпечити фінансову стабільність громадян.

Ефективне управління соціальною політикою та вдосконалення механізмів надання соціальних виплат є важливими чинниками формування стійкої системи соціального забезпечення. В умовах економічних і соціальних викликів державна підтримка залишається ключовим інструментом соціальної згуртованості, що сприяє подальшій стабілізації та розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочемировська О.О., Пищуліна О.М. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2012. 88 с.
2. Слончак К. Соціальні виплати: хто може отримати та чи буде збільшена сума допомоги при народженні дитини у 2024 році. *espresso.tv*. Дата звернення: 16 грудня 2024 р. Режим доступу: <https://espresso.tv/sotsialna-dopomoga-khto-mozhe-otrimati-ta-yaka-suma-viplat-bude-u-2024>

3. І. Єременко Сучасні підходи до впровадження інтегрованих соціальних послуг на рівні громад. Режим доступу:https://www.unicef.org/ukraine/media/36691/file/Unicef_Integrated%20social%20services.pdf

Юрій ДЕШЕВИЙ

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Науковий керівник: Клик С. Е.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Проблема девіантної поведінки підлітків є однією з найбільш актуальних у сучасному суспільстві через делікатність підліткового віку та вплив різноманітних соціально-психологічних чинників. Серед основних причин виникнення девіантної поведінки підлітків можна виділити соціальну кризу, соціально-економічні труднощі, руйнування моральних норм, а також погіршення якості соціальних служб, зайнятості та виховання підлітків. Недостатня підготовка працівників соціальних служб, а також маргіналізація багатьох підлітків, що опиняються в умовах соціальної ізоляції, роблять проблему ще складнішою. Зокрема, підлітки стають об'єктами соціальних стереотипів, що приводить до негативних змін у їх поведінці. Актуальність дослідження цих проблем пояснюється швидкими соціальними змінами в Україні, зокрема змінами моральних стандартів та глибокою соціальною диференціацією населення. Важливу роль у цьому процесі відіграють підлітки, які піддаються сильному впливу з боку оточення, що часто призводить до девіантних вчинків. Проблеми соціалізації безпритульних підлітків також набувають значення через зростаючий рівень безпритульності та соціально-психологічні фактори, що впливають на їх розвиток. У вирішенні проблеми девіантної поведінки особлива увага має бути приділена створенню здорового соціокультурного середовища, інформуванню про небезпеку девіантної

поведінки, наданню альтернативних форм діяльності, популяризації здорового способу життя та мінімізації наслідків уже сформованої девіантної поведінки. Врахування соціальних ресурсів підлітків, використання методів активізації їхніх особистісних потенціалів є важливим для профілактики девіантної поведінки серед молоді.

Проблема девіантної поведінки в сучасному суспільстві пояснюється низкою об'єктивних факторів: соціальною кризою в Україні, появою подвійної моралі або її повною відсутністю після розпаду радянського ладу, масовою інформатизацією та її впливом на свідомість людини, глибоким соціальним розшаруванням, відсутністю системної роботи з соціалізації особистості, а також недостатньою підтримкою соціальних служб і низьким рівнем професійної підготовки кадрів, відповідальних за профілактику девіантної поведінки. Саме тому актуальність цієї проблеми сьогодні як ніколи висока, і пошук дієвих методів її профілактики потребує всебічного аналізу поняття, його змісту та структури.

Важливість дослідження зумовлена стрімкими соціальними перетвореннями в українському суспільстві, руйнуванням традиційних стереотипів та зміною моральних ідеалів. Поряд із позитивними змінами спостерігаються й негативні тенденції – зокрема, трансформація способу життя, поглиблення соціальної нерівності, зростання конфліктності та аморальності, а також збільшення кількості сімей, що належать до групи ризику. Особливо підлітки відчують тиск нав'язаних поведінкових норм, що призводить до різкого зростання випадків девіантної поведінки через їхню підвищену чутливість до зовнішніх деструктивних впливів.

Крім того, у вирішенні проблем, пов'язаних із дослідженням соціально-психологічних чинників девіантної поведінки серед безпритульних підлітків, спостерігається явна потреба. Зростання безпритульності, що є як соціальним, так і психологічним парадоксом сучасності, обумовлено як макро- та мікросоціальними, так і індивідуальними особливостями цієї категорії молоді,

що вимагає особливої уваги з боку суспільства.

Підлітковий період сам по собі є критичним етапом: з одного боку, це вже не дитинство, але з іншого – ще відсутність повної дорослої відповідальності. Гормональні зміни значно впливають на психіку, що проявляється у поведінкових коливаннях, а зменшення ролі батьків та школи спричиняє втрату авторитету і конфлікти між суб'єктами виховного процесу. Самовизначення підлітків часто супроводжується пошуком власного шляху, що іноді призводить до девіантних проявів.

Також порушення в поведінці підлітків можуть бути обумовлені фізіологічними змінами, які відбуваються в цей період, зокрема швидким зростанням організму, початком і завершенням статевого дозрівання та удосконаленням функцій різних органів, зокрема центральної нервової системи. Іншим важливим чинником є вплив надмірно негативних, руйнівних факторів із зовнішнього середовища, адже девіантна поведінка не виникає спонтанно, а завжди має конкретні причини. Наприклад, вплив отруйних речовин може призвести до поступової деградації особистості.

Класифікація девіантної поведінки серед підлітків включає різноманітні категорії, такі як комунікативні девіації, аморальні, неестетичні прояви, відхилення в стилі сприйняття і рухах, антисоціальна, адиктивна, суїцидна, конформістська, нарцистична, фанатична та аутистична поведінка.

Для профілактики девіантної поведінки підлітків застосовують різноманітні методи. До першої групи відноситься створення соціокультурного середовища, яке визначає вплив соціального та культурного контексту на виникнення девіантних проявів. Друга група базується на інформуванні для підвищення обізнаності про проблеми. Третій підхід полягає в організації альтернативної діяльності, що замінює девіантні дії, а четвертий – у популяризації здорового способу життя, який ґрунтується на особистій відповідальності за власне здоров'я та гармонійних стосунках з оточенням. П'ята стратегія спрямована на зменшення негативних наслідків вже

сформованої девіантної поведінки, а шостий – на активізацію особистісних ресурсів підлітків.

Таким чином, вирішення проблеми девіантної поведінки серед підлітків вимагає комплексного підходу, що включає аналіз соціально-психологічних чинників, фізіологічних змін і впливу зовнішнього середовища, а також розробку ефективних профілактичних заходів для забезпечення гармонійного розвитку молоді.

Проведений аналіз теоретичних аспектів свідчить, що девіантна поведінка серед підлітків є результатом складної взаємодії численних соціально-психологічних чинників. Формування відхилень у поведінці зумовлено впливом соціально-економічного середовища, міжособистісних стосунків у родині та з ровесниками, а також специфічними психологічними особливостями підліткового віку. Усвідомлення цих чинників є ключовим для розробки ефективних профілактичних та корекційних заходів, що сприяють зниженню рівня девіантної поведінки та формуванню соціально адаптованої особистості. Комплексний підхід, який об'єднує зусилля сімей, освітніх установ та соціальних інститутів, є необхідним для вирішення цієї проблеми та забезпечення здорового розвитку молоді.

Дмитро ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ

здобувач першого (бакалаврського) овітнього рівня

спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

науковий керівник: Гриньків А.П.

СОЦІАЛЬНИЙ І ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Соціальний та правовий захист військовослужбовців є важливою складовою державної політики, особливо в умовах військових конфліктів. Він охоплює комплекс заходів, спрямованих на забезпечення належних умов служби, соціального забезпечення, правового регулювання відносин між військовослужбовцями та державою. У період війни захист прав військовослужбовців набуває критичного значення, оскільки вони виконують складні та небезпечні завдання, що вимагають особливого підходу до соціального забезпечення. Україна, як держава, що веде активну оборонну боротьбу, змушена постійно вдосконалювати правові механізми підтримки військових, забезпечуючи їм відповідний рівень матеріального, медичного та психологічного забезпечення. Військовослужбовці потребують не лише гідного рівня оплати праці, але й гарантій щодо соціальної адаптації після завершення служби, доступу до якісного медичного обслуговування, житлового забезпечення та правового захисту їхніх інтересів. Держава несе відповідальність за належну реалізацію цих заходів, зокрема через внесення змін до законодавства, створення спеціальних державних програм і підтримку ветеранів війни.

Військовослужбовець - людина, що служить у Збройних силах країни. Військовослужбовці — громадяни України, які проходять дійсну військову службу у складі Збройних сил України та інших військ відповідно до Закону

України [1].

Серед військовослужбовців існують проблеми з реалізацією права на відпустку для догляду за дитиною. Для вирішення цього питання 17 серпня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до статті 10-1 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" щодо рівних можливостей матері і батька, які є військовослужбовцями, на догляд за дитиною в особливий період». Він гарантує рівні права для обох батьків-військовослужбовців у догляді за дитиною, що є важливим кроком у забезпеченні соціального захисту сімей військових. Загалом, соціальний і правовий захист військовослужбовців та їхніх сімей регулюється Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ, який визначає основні засади державної політики у цій сфері, забезпечує систему соціальних гарантій та створює умови для виконання військовослужбовцями свого обов'язку із захисту держави [2].

Закон передбачає такі основні права та гарантії для військовослужбовців: грошове забезпечення відповідно до займаної посади, військового звання, вислуги років та умов служби. Житлове забезпечення, що передбачає надання житла або грошової компенсації за піднайом (оренду) житла. Медичне забезпечення, яке включає право на безоплатну медичну допомогу в закладах охорони здоров'я Міністерства оборони України. Пенсійне забезпечення після звільнення зі служби за вислугою років або за станом здоров'я. Державні гарантії працевлаштування для демобілізованих військовослужбовців та можливість отримання додаткової освіти для перекваліфікації [3].

У зв'язку з військовою агресією росії проти України, законодавство щодо соціального та правового захисту військовослужбовців зазнало суттєвих змін. Зокрема, 24 березня 2022 року були внесені зміни до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», які розширили право на безоплатну психологічну допомогу для осіб, що брали

участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України. Також це право поширюється на осіб, звільнених з військової служби, ветеранів війни та членів їхніх сімей.

1 квітня 2022 року були внесені додаткові зміни до законодавства, які значно розширили можливості надання медичної допомоги та медико-психологічної реабілітації військовослужбовцям. Відповідно до цих змін, військові, які отримали поранення, контузії або інші травми під час виконання службових обов'язків, можуть проходити лікування та реабілітацію не лише в Україні, а й за її межами. Це рішення було прийнято через високу завантаженість українських медичних закладів, нестачу спеціалістів певних профілів і необхідність використання сучасних методик лікування, доступних у клініках Європи та США. Окрім фізичної реабілітації, зміни передбачають надання психологічної допомоги військовослужбовцям, які пережили значний стрес та бойові дії. Підтримка психічного здоров'я стала критично важливою складовою соціальної політики, адже тривале перебування в зоні бойових дій може призводити до посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії та інших психологічних проблем [4].

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) — це хронічне порушення психічного стану, що може розвинутися після травматичної події. Близько 8% чоловіків та 20% жінок, що пережили травматичні події, мають ПТСР. Якщо нічого не робити, це може закінчитися руйнацією стосунків, роботи, здоров'я чи навіть життя. ПТСР можна подолати чи навчитися ним керувати [5].

Програми реабілітації включають індивідуальну та групову терапію, роботу з військовими психологами та можливість отримання лікування у спеціалізованих центрах як в Україні, так і за кордоном. Також зміни передбачають вдосконалення механізмів медичного забезпечення військових, зокрема забезпечення їх безкоштовними лікарськими засобами, проведення планових та екстрених операцій, а також відновлення функціональності опорно-рухового апарату після поранень. Додатково було розширено

можливості протезування та імплантації біонічних протезів, що фінансуються державою або за підтримки міжнародних благодійних організацій, наприклад: Open Bionics, Allbionics.ai, "Допомагатор". Таким чином, внесені зміни спрямовані на комплексну підтримку військовослужбовців, які потребують медичної та психологічної допомоги, як під час виконання бойових завдань, так і після повернення до мирного життя.

Попри наявну законодавчу базу, існують значні труднощі у реалізації соціальних гарантій для військовослужбовців. Однією з головних проблем є затримка виплат грошового забезпечення та компенсацій, що негативно позначається на моральному стані військових та їхніх родин. Крім того, виникають труднощі із забезпеченням житлом, особливо для тих військовослужбовців, які втратили своє помешкання через бойові дії. Державні програми забезпечення житлом працюють повільно, що змушує військовослужбовців та їхні родини самостійно шукати тимчасові варіанти проживання. Також існують проблеми з отриманням медичної допомоги, оскільки військові шпиталі перевантажені, а кваліфіковані фахівці та сучасне обладнання часто є в дефіциті. Додатково, процес отримання статусу учасника бойових дій та відповідних пільг може затягнутися на місяці, що створює додаткові труднощі для військовослужбовців та їхніх родин. Бюрократичні перепони, пов'язані з оформленням документів, часто стають серйозною проблемою, що ускладнює доступ до соціальних виплат та допомоги. У зв'язку з цим необхідно вдосконалювати механізми державного управління та спрощувати процедури надання пільг і компенсацій військовослужбовцям, які виконують свій обов'язок перед державою [6].

Отже соціальний та правовий захист військовослужбовців в умовах війни є критично важливим для підтримки обороноздатності країни та морального стану армії. Незважаючи на значні законодавчі зусилля, необхідно продовжувати вдосконалювати механізми реалізації цих гарантій на практиці, забезпечуючи належний рівень життя та підтримки для тих, хто захищає

суверенітет та територіальну цілісність України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 1992 року № 27 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2232-12#Text>
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 1992 року №15 режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
3. Про внесення зміни до статті 11 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" щодо вдосконалення порядку надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану від 01.04.22 № 2171-IX, Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2171-20#Text>
4. Порадник з прав і соціальних гарантій військовослужбовців збройних сил України та членів їх сімей під час дії режиму воєнного стану 2024 р. Режим доступу: https://www.mil.gov.ua/content/27302024/30_08_2024_Poradnyk_z_prav%201_sots_harantli_v_sl_ZSU_ta_chl_1kh_slmei_pld_chas_d11_rezh_vlis_stanu.pdf
5. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад Режим доступу: <https://moz.gov.ua/uk/scho-treba-znati-pro-posttravmatichnij-stresovij-rozlad>
6. Міністерство оборони України Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/rezervist/zakonodavcha-baza.html>

Іванна ДУЖАК

здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Клик С. Е.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ

У сучасному суспільстві соціалізація та інтеграція особистості в соціальне середовище є надзвичайно важливими аспектами розвитку. Спілкування з однолітками, формування власної особистості та переживання радості від життя відбуваються в контексті соціального середовища. Однак не всі діти мають можливість активно брати участь у шкільному та класному житті. Наразі спостерігається негативна тенденція до збільшення кількості сімей, у яких є дитина з особливими освітніми потребами (ООП). Для гармонійного та повноцінного розвитку таких дітей необхідно забезпечити їм навчання в закладах загальної середньої освіти.

Однією з форм навчання дітей з особливими потребами є інклюзивна освіта, яка забезпечує безумовне право кожної дитини навчатися в закладі загальної середньої освіти за місцем проживання з наданням усіх необхідних умов. Інклюзивна освіта ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та передбачає навчання дитини з ООП в умовах загальноосвітнього закладу. Досвід європейських країн свідчить про позитивні зміни та досягнення кращих результатів у навчанні під час інтеграції дітей з ООП у школи, де приймають усіх дітей без обмежень. Проте для успішної інтеграції таких дітей необхідна підтримка фахівців, таких як медики, психологи та соціальні педагоги, які надають підтримку, здійснюють супровід

дитини з ООП, надають рекомендації та покращують якість навчання та життя таких дітей.

Поняття «соціально-педагогічна підтримка» аналізується та досліджується вченими, проте єдиного її визначення немає. Вона здійснюється в процесі соціально-педагогічної та освітньо-виховної діяльності та спрямована на допомогу особистості в соціалізації та розкритті її можливостей. Соціально-педагогічна підтримка дітей з ООП є спеціально організованим видом професійної діяльності, що включає виявлення проблем дитини, визначення їх та знаходження методів вирішення. Таким чином реалізується право дитини на повноцінний розвиток шляхом індивідуально-орієнтованої допомоги, співпраці з нею та допомоги у її життєвому самовизначенні. Метою педагогічної підтримки сімейного виховання є надання допомоги щодо прийняття батьками особливостей власної дитини, виявлення її ресурсів, вміння формувати позитивну картину світу, адекватно взаємодіяти з соціумом та збагачення соціального досвіду.

Соціально-педагогічна підтримка сімей, у яких є дитина з ООП, як система загалом розвивається, функціонує та склалася в Україні, проте потрібно докладати зусиль, щоб покращити її якість. Стосовно таких сімей соціальна політика орієнтована на здійснення активних заходів щодо ліквідації різноманітних бар'єрів: фізичних, ментальних та інформаційних, проте вони все ще є недостатньо обґрунтованими у сучасному суспільстві. Соціальна політика орієнтована на прийняття основних рішень державними інститутами, саме вони регулюють законодавство, в тому числі щодо соціально-педагогічної підтримки сімей з дітьми з ООП. Інтеграційна концепція розвивається переважно зусиллями окремих активістів, громадських організацій, ентузіастів. Проте потреба в ній зростає, вона стає все більш затребуваною, саме тому перспективи розвитку інтеграційного концепту соціально-педагогічної підтримки є важливими для подальшого розвитку суспільства [1, с. 161].

Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми

потребами (ООП) є спеціалізованою професійною діяльністю, спрямованою на виявлення та вирішення проблем цих дітей. Вона реалізується через індивідуально-орієнтовану допомогу, співпрацю з дитиною та підтримку її життєвого самовизначення. В. В. Тесленко підкреслює важливість соціальної підтримки як складової соціально-педагогічної підтримки, що має значний вплив на формування громадянського суспільства та розвиток демократичних процесів в Україні [3, с. 96].

Педагогічна підтримка сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами (ООП), має на меті допомогти батькам прийняти особливості своїх дітей, виявити їхні ресурси, сформуванати позитивний світогляд, адекватно взаємодіяти з соціумом та збагачувати соціальний досвід. Цей процес включає кілька компонентів: когнітивний, емоційний та поведінковий (ігровий, рефлексивний, комунікативний та інші, які переважають залежно від віку дитини).

Когнітивний компонент охоплює різноманітні уявлення про світ та способи взаємодії з ним. Емоційний компонент виражає ставлення дитини до оточуючих людей, явищ соціальної дійсності, тварин, природи та себе самого як частини суспільства. Поведінковий компонент соціального досвіду включає ігрові вміння, здатність до рефлексії та комунікативні здібності дитини з ООП.

Соціально-педагогічна підтримка таких сімей в Україні розвивається та функціонує, проте необхідно докладати зусиль для покращення її якості. Соціальна політика щодо цих сімей орієнтована на ліквідацію різноманітних бар'єрів: фізичних, ментальних та інформаційних, хоча вони все ще недостатньо обґрунтовані у сучасному суспільстві. Основні рішення приймаються державними інститутами, які регулюють законодавство, включаючи соціально-педагогічну підтримку сімей з дітьми з ООП. Інтеграційна концепція розвивається переважно зусиллями окремих активістів, громадських організацій та ентузіастів. Проте потреба в ній зростає, і вона стає все більш затребуваною, що підкреслює перспективи розвитку інтеграційного підходу до

соціально-педагогічної підтримки [2, с. 47-48].

В Україні соціально-педагогічна підтримка сімей, у яких є дитина з ООП, розвивається, але потребує подальшого вдосконалення. Соціальна політика орієнтована на ліквідацію фізичних, ментальних та інформаційних бар'єрів, але вони все ще є недостатньо обґрунтованими у сучасному суспільстві. Інтеграційна концепція розвивається переважно зусиллями окремих активістів, громадських організацій та ентузіастів. Проте потреба в ній зростає, і вона стає все більш затребуваною. Тому перспективи розвитку інтеграційного концепту соціально-педагогічної підтримки є важливими для забезпечення рівних можливостей для всіх дітей.

Отже, для ефективної соціалізації та інтеграції дітей з ООП у суспільство необхідна комплексна соціально-педагогічна підтримка, яка включає кваліфіковану допомогу фахівців, розробку індивідуальних навчальних планів та активну участь громади. Лише за таких умов можна забезпечити повноцінний розвиток та соціальну інтеграцію цих дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зверєва, І. Д. (ред.). *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери*. Київ - Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
2. Алексєєнко, Т. Ф. та ін. (ред.). *Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді: монографія*. Київ: ТОВ «Задруга», 2017. 168 с.
3. Тесленко, В. В. *Сутність феномена соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями*. Освіта Донбасу, 2007, № 4 (123), с. 94–98.

Єгор ДЬОМІН

здобувач першого (бакалаврського) овітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

науковий керівник: Гриньків А.П.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Внутрішньо переміщені особи є громадянами України, які постійно мешкають в межах країни, і яким довелося залишити своє стале місце проживання через або з метою уникнення виявлення насильства, масових порушень прав людини, надзвичайних природних або техногенних ситуацій, негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації.

Проблематика внутрішніх переселенців охоплює широкий спектр теоретичних та практичних питань, що стали предметом численних досліджень у різних галузях науки.

Багато наукових досліджень деталізують окремі аспекти проблеми внутрішньої міграції під час кризових періодів. Так, соціальні виміри цієї проблематики висвітлені у дослідженнях А. Акмалової, М. Бирюкової, В. Нікітіної, та інших; демографічні ситуації, пов'язані з внутрішнім переселенням досліджували Б. Заставецький, О. Заставецька, О. Залеська; дослідженням особливостей нормативно-правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб займалися О. Котляр, Я. Лазур; вчені, висвітлили значення соціальної роботи з переміщеними особами під час воєнних та кризових періодів у своїх дослідженнях О. Балакірева, Д. Бибик, Т. Голубенко, І. Івженко, І. Савельчук та ін..

Статус внутрішньо переміщених осіб є відмінним від статусу біженця: на відміну від біженців, внутрішньо переміщені особи залишаються в межах своєї

держави та знаходяться в межах її правового поля. Отже, одним з перших питань, яке постає перед державою, є чітке окреслення правового поля: так, у 2014 році був прийнятий Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Враховуючи події 2014 та 2022 років, Україна згідно з даними світової статистики постійно входить в перші топ-10 країн за кількістю внутрішньо переміщених осіб [2].

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб включає в себе:

- 1) зміну поведінкових стратегій внаслідок руйнації звичного стилю життя, зміни місця проживання, соціального оточення, соціальних зав'язків;
- 2) культурна адаптація, пов'язана з входження в інше культурне середовище. Навіть в межах однієї країни є наявною культурна диференціація, яка проявляється у відмінностях мовного оточення (в Україні до 2022 року це умовний поділ на регіони з домінуючою українською чи російськими мовами як мовами побутового спілкування), взаємодії та взаємодопомоги, ступені релігійності;
- 3) соціально-психологічна адаптація, пов'язана з екстремальними ситуаціями та подоланням життєвих труднощів.

За кількістю залучених ресурсів соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб є складним багатоаспектним процесом, який включає у себе як самих ВПО, так і представників місцевої влади, громадських організацій, волонтерів, державних інститутів (правова, медична, соціальна допомога) та самих мешканців приймаючих громад, що вимагає координації даного процесу та налагодженої програми взаємодії, де чітко визначена послідовність дій, алгоритм на

Соціальна адаптація у приймаючих громадах включає також у себе організацію доступу до всіх видів ресурсів: можливість працевлаштування, реалізація державних пілг та гарантій, розширення кола знайомств, доступ до фахівців з соціальної реабілітації тощо.

Слід зазначити, що в українській практиці є наявними стратегії:

заміщення матеріальних ресурсів (допомога із житлом, речами тощо) та заміна видів активностей (зміна виду роботи, фаху, стилю життя тощо). тощо).

Кінцевою метою соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у світовій практиці вважається повернення їх до стану, який передував настанню подій, внаслідок яких особи стали вимушеними переселенцями: це включає повернення до покинутих домівок, повернення майна та статків, відновлення працевлаштування в цілому, але у ряді ситуацій повернення розглядається як неможливе але відтерміноване, тому методичні сучасні методичні рекомендації стосуються власне інтеграції ВПО у нове середовище та соціальної реадaptaції, орієнтованої на довгострокову перспективу.

Отже, серед основних проблем соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб можна виділити: юридичну, соціально-психологічну, культурну, поведінкову, етнічну.

Однак домінуючими проблемами є відновлення матеріальних ресурсів, психологічного стану та здоров'я. Серед підходів до вирішення соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб науковці виділяють соціокультурний, ресурсний та синтетичний, який об'єднує елементи перших двох.

З початку 2022 року в Україні з'явилась нова категорія осіб, яка називають себе умовно як «двічі ВПО», які отримали статус у 2014 році, а у 2022 були змушені знову покинути нові окуповані території (особливо це стосується територій Запорізької та Харківської областей), тобто впродовж десяти років двічі зазнали докорінних змін власного життя [1].

Особливістю є відсутність належної кількості фахівців з підготовки та соціальної допомоги і реабілітації осіб, які є внутрішньо переміщеними особами як особами, які зазнали травмуючого досвіду, пов'язаного з досвідом бойових дій. У 2024 році спостерігається зростання кількості осіб, які потребують комплексної допомоги: як медичної, так і соціально-психологічної, внаслідок зростання осіб, які стали жертвами бойових дій, військових злочинів, катувань та ін.

Відмінністю 2023-2024 років є значно ширша підтримка за рахунок зовнішнього фінансування від міжнародних інституцій, зокрема грантових проєктів, орієнтованих на допомогу та реабілітацію ВПО.

В даному переліку можна згадати:

1) програмне забезпечення «База», яке є вільному доступі та містить техніки самопомоги при тривожних станах, наслідках контузії, відчутті депресії, панічних атаках тощо, а також містить можливість безпосереднього звернення до фахівця;

2) проєкти НГО, яку орієнтовані на роботу з окремими групами ВПО навчання бізнес-навичкам жінок, які мають статус ВПО, а також представлення їх юридичних, соціальних та психологічних послуг; навчання технікам самопомоги при відчутті погіршення стану; навчання технікам екологічного спілкування та ін.;

3) національний проєкт IT-generation, реалізований у 2022 році за програмою USAID «Конкурентоспроможна економіка України» та за технічної підтримки Проєкту ПРООН «Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні», цільовою групою яких виступали особи, які внаслідок війни втратили роботу та планували опанувати новий фах, зокрема і ВПО.

У вільному доступі збільшилась кількість телефонів гарячих ліній з допомоги державних установ та громадських організацій, які працюють у даній сфері та був створений державний реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг, який дозволив уніфікувати даний процес та вести об'єктивний облік осіб, що мають статус ВПО, а також послуг, які вони отримують.

Як зазначають дослідники, ядро соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб складають питання, пов'язані з вирішенням житлових та побутових питань, оформленням пільг та гарантій, працевлаштуванням, соціальною підтримкою [3].

Таким чином, особливостями та відмінностями адаптації внутрішньо

переміщених осіб в Україні є: ступінь розробленості нормативної бази щодо регулювання даного питання; наявність профільних державних інституцій та установ; більш широка залученість неурядових громадських організацій та міжнародних донорів; поява категорії осіб, які впродовж вторгнення 2022 року у другий раз змушені були стати переселенцями; збільшення кількості фахівців, які надають профільну допомогу; зростання звернень щодо питань, пов'язаних з ментальним здоров'ям та психологічним станом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бірюкова М. (2023). Біженці і внутрішньо-переміщені особи російськоукраїнської війни : соціальні характеристики й практики. / М. Бірюкова та ін. Grani, Т. 25, № 6. С. 143-156.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» /Відомості Верховної Ради [№ 4017-IX від 10.10.2024](#) Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
3. Івженко І.Б., Голубенко Т.О., Дичко О.О. (2023). Підготовка фахівців соціальної роботи (соціальних працівників) в Україні в умовах воєнного стану. Вісник науки та освіти, № 6(12). 388-400 с.
4. Нікітіна В. В. (2021). Соціальна вразливість внутрішньо переміщених осіб як підстава соціальної роботи з ними. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», № 2(49). С. 120-123. Режим доступу: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.49.120-123>.
5. Песоцька Ю. (2022). Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. Social work and education, № 1. Т. 9. С. 89– 99. Режм доступу: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.7>.
6. Питання організації та функціонування пунктів незламності : Постанова Каб. Міністрів України від 17.12.2022 р. № 1401. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-2022-п#Text>.

7. Права внутрішньо переміщених осіб (2017). Навч. посіб. / С. Б. Булеца, О. І. Котляр, Я. В. Лазур та ін.; за заг. ред. : д-ра юрид. наук, проф. О. Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М. В. Савчина. Ужгород, РІК-У. 436 с.

Анна КАСТРОВСЬКА

здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Карпатського інституту підприємництва ЗВО «Відкритий міжнародний

університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Росоха Н.М.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖЕРТВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Актуальність. Військові конфлікти мають глибокий вплив на психічний та соціальний стан людей. Постраждали від військової агресії росії проти України – цивільне населення, військові, внутрішньо переміщені особи – стикаються з травматичними подіями, що можуть спричинити посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, соціальну дезадаптацію. У таких умовах ключову роль відіграють соціальні служби, які забезпечують психологічну, соціальну та матеріальну підтримку. Розглянуто основні аспекти соціально-психологічної реабілітації, методи допомоги та значення соціальних служб у цьому процесі.

Соціально-психологічна реабілітація – це система заходів, спрямованих на допомогу людям, які пережили важкі життєві обставини, зокрема військові конфлікти, катастрофи, насильство або інші психотравматичні події. Метою реабілітації є відновлення психічного здоров'я, сприяння соціальній адаптації та підвищення якості життя.

Реабілітація осіб, які пережили травматичні події, зокрема військові дії, є комплексним процесом, що охоплює кілька ключових напрямів. Першочерговим є надання психологічної підтримки, спрямованої на подолання психологічних травм та покращення емоційного стану. Цей напрям передбачає індивідуальні та групові консультації з психологом, застосування

різноманітних психотерапевтичних методів, таких як когнітивно-поведінкова терапія, гештальт-терапія, арт-терапія та тілесно-орієнтована терапія, а також підтримку родини та близьких, що включає навчання ефективним способам допомоги постраждалим.

Другим важливим напрямом є соціальна адаптація та інтеграція, що передбачає повернення людини до повноцінного життя в суспільстві. Цей процес включає соціальний супровід, допомогу в оформленні документів, отриманні соціальних виплат та пошуку житла, розвиток навичок комунікації та взаємодії через тренінги з адаптації до мирного життя, подолання ізоляції та відновлення довіри до суспільства, а також роботу з громадами для створення інклюзивного середовища та формування толерантного ставлення до осіб, які повернулися з війни або пережили важкі події.

Третій напрям – навчання та працевлаштування, спрямований на забезпечення фінансової стабільності через професійну інтеграцію. Він включає перекваліфікацію та навчальні програми, підтримку підприємницьких ініціатив через консультації з відкриття власної справи, отримання грантів або пільгових кредитів, а також сприяння працевлаштуванню через співпрацю з роботодавцями, програми адаптації на робочому місці та мотиваційні тренінги.

Нарешті, юридична та медична допомога є невід'ємною частиною реабілітації, оскільки багато постраждалих стикаються з правовими та медичними проблемами. Цей напрям передбачає юридичний супровід, допомогу у відновленні документів, отриманні пільг та вирішенні правових питань, медичну реабілітацію, включаючи лікування фізичних травм та доступ до необхідних медичних послуг, а також психіатричну допомогу у разі серйозних психічних розладів, що потребують медикаментозного лікування.

Реабілітація осіб, що постраждали внаслідок воєнних дій, являє собою комплексний процес, який здійснюється соціальними службами, котрі відіграють центральну роль у відновленні фізичного та психологічного благополуччя, а також соціальній інтеграції постраждалих. Основні напрями

їхньої діяльності включають психологічну підтримку, що охоплює індивідуальні та групові консультації, психотерапевтичні сеанси для подолання травм і стресу, а також організацію груп підтримки для обміну досвідом. Соціальна адаптація передбачає допомогу в оформленні документів, пошук житла, сприяння у відновленні соціальних зв'язків та тренінги з адаптації до мирного життя. Юридична допомога включає консультації, допомогу у відновленні документів та представництво інтересів у судових органах. Медична реабілітація забезпечує направлення до медичних закладів, організацію реабілітаційних програм та психіатричну допомогу. Професійна реабілітація спрямована на допомогу у перекваліфікації, працевлаштуванні та відкритті власної справи.

Розподіл функціональних обов'язків системи соціального захисту виглядає наступним чином:

— **Міністерство соціальної політики України** - координує діяльність соціальних служб та розробляє державні програми підтримки.

— **Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції** - займається реабілітацією ветеранів та їхніх сімей.

— **Центри соціально-психологічної реабілітації** надають психологічну та соціальну допомогу постраждалим.

— **Центри надання соціальних послуг** - надають соціальні послуги на місцевому рівні.

— **Громадські організації** - активно займаються реабілітацією постраждалих від війни, надаючи психологічну, юридичну та гуманітарну допомогу.

— **Програма розвитку ООН (ПРООН) в Україні** - стає важливим партнером в пропагуванні реабілітації.

Реабілітація є тривалим та індивідуальним процесом, який потребує комплексного підходу та співпраці між різними державними та громадськими

організаціями.

Проблеми та перспективи розвитку системи реабілітації

Попри значну роль соціальних служб, існують виклики у сфері психосоціальної реабілітації:

- недостатня кількість фахівців у сфері психосоціальної підтримки
- брак фінансування програм реабілітації
- стигматизація проблем психічного здоров'я у суспільстві
- потреба у міжвідомчій співпраці між державними структурами, НГО та міжнародними партнерами.

Перспективи розвитку включають розширення доступу до послуг, інтеграцію цифрових технологій (онлайн-консультації, мобільні додатки для психологічної підтримки), посилення міжнародної співпраці та залучення додаткових ресурсів.

Соціально-психологічна реабілітація є важливим елементом подолання наслідків війни для постраждалого населення. Соціальні служби відіграють ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи підтримку, адаптацію та інтеграцію постраждалих у суспільство. Важливо продовжувати розвивати систему соціальної роботи, вдосконалювати методи реабілітації та посилювати міжвідомчу взаємодію для ефективної допомоги тим, хто цього потребує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базарний С. В. Соціальна реабілітація військовослужбовців. ГОЛОВНА СТОРІНКА. Режим доступу: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/38.pdf>.

2. Берко В. Г. Становлення і розвиток реабілітації загалом і фізичної реабілітації зокрема. Режим доступу: <https://ap.uu.edu.ua/article/308>.

3. Бойко М. П. Механізми державного регулювання соціального захисту учасників АТО, ООС та членів їх сімей. DSpace at West Ukrainian National University: Головна сторінка. Режим доступу:

http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44703/1/Бойко_Микола_ДСПУАзм24_original_16022022_081339.pdf.

4. Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам Революції Гідності та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. Офіційний вебпортал парламенту України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-п#Text>.

5. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

6. Купріненко О. Аналіз сучасного стану та проблем ерготерапії військовослужбовців збройних сил України постраждалих в результаті бойових дій. Український журнал медицини, біології та спорту. Режим доступу: <https://jmbs.com.ua/pdf/5/4/jmbs0-2020-5-4-036.pdf>.

7. Медична реабілітація. Енциклопедія Сучасної України ЕСУ. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-66073>.

Марат КАЦІЯ

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 «Соціальна робота»*

*Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»*

науковий керівник: Клик С. Е.

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Зміни в сучасному суспільстві суттєво впливають на молодь: відчувається брак духовності, невизначеність майбутнього, недостатня увага з боку батьків, зростання прагматизму у стосунках, що підвищує рівень соціальних проблем серед дітей та молоді. Те, що раніше було важливим життєвим принципом, сьогодні здається застарілим. Вмирають традиції, змінюються смаки, часто на гірше. Зміни в навколишньому середовищі ведуть до формування нового, яке не має чітких орієнтирів. Соціально-економічні труднощі викликають внутрішні конфлікти, що призводить до роз'єднання як у суспільстві, так і в сім'ї.

Соціальні, економічні та культурні трансформації в Україні сприяли виникненню специфічної соціальної реальності, де спостерігаються явища матеріального і соціального розшарування, насильства, зловживання алкоголем, наркотиками та іншими залежностями серед великої частини населення, у тому числі неповнолітніх.

Зазначена необхідність дослідження соціально-психологічних факторів адиктивної поведінки серед підлітків обумовлена тим, що цей вік є найбільш уразливим до різноманітних девіацій у поведінці, що свідчить про відхилення в особистісному розвитку. Підлітковий період є емоційно насиченим і часто

супроводжується кризою, коли формується девіантна поведінка під впливом різних ідеологій. Вивчення цих проблем займається ціла низка педагогів і дослідників, адже саме в цьому віці часто з'являються причини адиктивної поведінки.

Збільшення кількості підлітків з адиктивними звичками підкреслює необхідність глибокого дослідження цієї проблеми в сучасній психолого-педагогічній науці. Теорію адиктивної поведінки розглядали такі дослідники, як В. Качалов, О. Кондратьєв, Б. Левін, а також питання профілактики девіантної поведінки серед підлітків вивчали В. Бітінський, О. Личко, В. Лютий та інші. О. Бондарчук вказує, що адикція є результатом загострення шкідливих звичок і пов'язана з невиконаними потребами та важкими життєвими ситуаціями [8, с. 6]. О. Замашкіна вивчає вплив вікових криз на формування адиктивної поведінки підлітків, зокрема їх залежність від батьків у дитинстві та наявність дитячих адикцій і неврозів у ранньому дитячому та шкільному віці [26].

Дослідження адиктивної поведінки підлітків у психолого-педагогічній літературі свідчить, що така поведінка є однією з форм деструктивної поведінки, яка проявляється у спробах уникнути реальності через зміну психічного стану за допомогою певних речовин або постійного зосередження на конкретних об'єктах чи видах діяльності, що супроводжуються інтенсивними емоціями. Цей процес настільки поглинає особистість, що починає визначати її життя, позбавляючи її здатності чинити опір згубній звичці, знижуючи її волю до боротьби з цією пристрасстю.

Нестабільність суспільства, відсутність позитивних соціальних і культурних традицій, контрастність рівня життя, руйнування підтримуючих зв'язків з сім'єю, спотворення інституту сім'ї, відсутність для дітей і, в першу чергу, підлітків дозвіллевих центрів, послаблення зв'язків між поколіннями, специфічні особливості особистості – все це лише частина тих причин, які зумовлюють поширення адиктивної поведінки в суспільстві, в тому числі і

серед підлітків.

Адиктивна поведінка є частиною девіантної поведінки, яка накладається на процеси соціальної дезадаптації. Вона є наслідком соціальної дезадаптації підлітка і зазвичай виникає як її природний результат.

Дослідження соціально-психологічного портрета підлітка з адиктивною поведінкою показало, що такі підлітки, через фрустрацію, яка виникає через порушення або відсутність стосунків з іншими людьми, можуть почати відчувати себе неповноцінними і з часом потрапити в залежність.

До групи ризику відносяться підлітки з низьким рівнем рефлексії, для яких складно подолати психоемоційне напруження, які не можуть ставити та досягати цілей, не здатні до самоаналізу і саморегуляції.

Формування адиктивної поведінки у підлітків завжди починається на емоційному рівні. З'являється емоційний стан, що об'єднує різні типи адикції, і в його основі лежить прагнення до психологічного комфорту. При цьому підлітки встановлюють емоційні зв'язки не з іншими людьми, а з об'єктами чи діяльністю. Це призводить до заміни емоційних міжособистісних стосунків на предметні сурогати.

Завдання соціального працівника в попередженні адиктивної поведінки серед дітей та підлітків полягає в трирівневій профілактиці. Перший рівень — освітній, мета якого виховання антиадиктивних цінностей у підлітка. Другий рівень — діагностичний, зосереджений на виявленні адиктивних проявів. Третій рівень — корекційний, який включає заходи для корекції поведінки підлітка, його перевиховання і перенаправлення.

Профілактика адиктивної поведінки повинна створювати умови для підвищення стресостійкості підлітків, збереження їх здоров'я, розвитку комунікаційних навичок, самовизначення та активізації особистісних ресурсів.

Серед ефективних форм профілактичної роботи можна виділити тренінги, групову терапію, дискусії, мозкові штурми, рольові ігри, перегляд та обговорення фільмів, а також індивідуальні консультації. Важливим є також

розроблення комплексних програм профілактики адиктивної поведінки в навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки : курс лекцій. Київ : МАУП, 2016. 188 с.

2. Замашкіна О. Робота соціального працівника щодо профілактики адиктивної поведінки. Режим доступу : <http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/450/Замашкіна.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення : 11.02.2025).

Юрій КОЗАК

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Карпатського інституту підприємництва ЗВО «Відкритий міжнародний

університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Росоха Н.М.

ДИЗІНФОРМАЦІЯ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СПОСОБИ МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Військова агресія Російської Федерації проти України є лише одним з елементів комплексної гібридної війни, що включає в себе інформаційно-психологічні операції, спрямовані на дестабілізацію суспільства. Ключовими компонентами цієї війни є пропаганда, що базується на дезінформації та фальсифікаціях, терористичні акти, кібератаки та інші злочинні дії.

1. Інформаційно-психологічні операції та дезінформація:

Кібервійна є невід'ємною складовою російсько-українського конфлікту, метою якої є маніпулювання громадською думкою. Дезінформація, як інструмент маніпуляції, використовується для викривлення інформаційного простору. Онлайн-маніпуляції спрямовані на посилення соціальних протиріч, використовуючи знання про психологічні вразливості аудиторії.

Фейкові повідомлення, що містять частково правдиву інформацію, є поширеним явищем. *Станом на 22 лютого 2024 року, база даних EUvsDisinfo зафіксувала 16 629 публікацій зі спростуваннями фейків, з яких 8 433 стосуються України.* Для порівняння, згадки інших країн у дезінформаційних повідомленнях є такими:

США: 7 067 випадків;

ЄС: 6 205 випадків;

Польща: 1 957 випадків.

Важливо зазначити, що реальна кількість дезінформаційних повідомлень може бути значно вищою.

В Україні громадські організації фіксують *понад 150 дезінформаційних повідомлень щомісяця*. Російська пропаганда використовує різноманітні інформаційні ресурси та ботоферми для поширення дезінформації.

У березні 2023 року СБУ викрила ботоферму в Хмельницькій області, що поширювала фейки про війну та закликала до ухилення від мобілізації.

У травні 2023 року СБУ ліквідувала мережу ботоферм з аудиторією *близько 200 000 користувачів*.

2. Роль соціальних мереж та штучного інтелекту:

Соціальні мережі є ідеальним середовищем для поширення фейкових новин через:

- низьку вартість публікації;
- високу швидкість поширення інформації;
- алгоритми, що сприяють залученню користувачів;
- складність верифікації джерел.

Модель поширення контенту, яку використовує Meta, надає можливість практично кожному користувачеві оперативно розміщувати рекламні повідомлення в соціальних мережах, використовуючи інструменти таргетингу для досягнення цільової аудиторії. Окрім традиційного просування товарів, послуг, політичної та соціальної реклами, ця система також використовується для діяльності, яка викликає сумніви щодо її законності.

З середини березня 2023 року спостерігається систематична поява рекламних повідомлень у Facebook, орієнтованих на українську аудиторію. Ці повідомлення містять як відверту дезінформацію, так і шкідливі наративи, спрямовані на деморалізацію українського суспільства та підрив його здатності протистояти агресії.

Поширення дезінформації більше не вимагає спеціалізованих навичок,

оскільки штучний інтелект став доступним інструментом для широкого кола користувачів. Це призвело до значного зростання обсягів фальсифікованої інформації та синтетичного контенту, включаючи складне голосове клонування та підроблені веб-сайти.

Надання компанією OpenAI безкоштовного доступу до чат-бота ChatGPT, а також поширення зображень, створених за допомогою Midjourney та інших нейромереж, зробили штучний інтелект доступним для широкого кола користувачів.

Дослідження аналітичного центру NewsGuard, проведене в січні 2023 року, показало, що ChatGPT може не лише генерувати тексти, що розвивають конспірологічні теорії, але й автоматично поширювати їх через ботоферми. Це дозволяє створювати дезінформаційні повідомлення, використовуючи наративи кремлівської пропаганди, шляхом формулювання відповідних запитів.

Протидія поширенню штучно згенерованого неправдивого контенту є нагальним викликом, що вимагає негайних дій.

Враховуючи експоненційне зростання міжособистісної та групової комунікації в мережі Інтернет, ефективне вирішення проблем інформаційної війни та кібербезпеки вимагає інтеграції соціальних аспектів. Ігнорування останніх ускладнює, а в деяких випадках унеможлиблює, досягнення стратегічних цілей у цій сфері.

Отже, розробка та реалізація стратегій інформаційної та кібербезпеки повинні ґрунтуватися на комплексному підході, що враховує багатогранний, зокрема соціальний, характер цих явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чайка О. Російські хакери координують дії з військовими та посилюють атаки напередодні зими. Як Україна протистоїть кібератакам на енергосистему. Журнал Forbes Ukraine. Режим доступу: <https://forbes.ua/company/rosiyski-khakeri-koordinuyut-dii-z-viyskovimi-ta->

posilyuyut- ataki-naperedodni-zimi-yak-ukraina-protistoit-kiberatakam-na-energosisitemu-08112023-17242

2. Про хмарні послуги: Закон України від 17.02.2022 № 2075-IX станом на 05.06.2024. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text>

3. Carley K.M. Social cybersecurity: an emerging science. *Comput Math Organ Theory*. 2020, №26. P.365–381.

4. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. *A Decadal Survey of the Social and Behavioral Sciences: A Research Agenda for Advancing Intelligence Analysis*. Washington, DC: The National Academies Press. 2019. Режим доступу: <https://doi.org/10.17226/25335>

5. Миронюк О. Дезінформація: як розпізнати та боротися. *Chernivtsi Law School*. Режим доступу: <https://law.chnu.edu.ua/dezinformatsiia-yak-rozpiznaty-ta-borotysia/>

6. Ільченко Л. Експерти Давоса вперше поставили дезінформацію на перше місце серед світових ризиків. *Економічна правда*. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/01/10/708604/>.

7. Руджері А. Як розпізнати фейкові новини та дезінформацію в соцмережах. Чотири прості кроки. *BBC. News. Україна*. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cd13wjzq00wo>.

8. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII

Анатолій КОРЖИК

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»

науковий керівник: Островська Н. О.

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Збройні Сили України стикаються з широким спектром соціально-економічних проблем у поточних умовах. Це має значний вплив на становище військовослужбовців та їхніх родин у контексті українського суспільства. Спостерігається поглиблення багатьох соціальних проблем, які впливають на військових та їхні сім'ї, що безпосередньо позначається на їхньому рівні життя. Через здійснення військової реформи, що призводить до порушення прав та втрати значної частини соціальних гарантій і пільг, військовослужбовці та їхні родини опиняються в групі соціального ризику [3, с. 18].

Основні проблеми реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій включають наступне:

- Соціально-психологічний дискомфорт у родині, що виникає через стресові фактори, пов'язані зі специфікою військової служби.
- Постійна соціально-психологічна адаптація, яку військовий проходить через часті зміни місць служби, що вимагає пристосування до нових природно-географічних умов, клімату та соціально-побутових обставин. Це створює додаткові фізичні та психологічні навантаження на нього та його родину.
- Життя військовослужбовців регламентується строгими правовими нормами, що встановлюють вимоги та обмеження, і вони змушені постійно підкорятися цим правилам.
- Обмежене спілкування, що впливає на емоційно-психологічний стан

військовослужбовця, особливо через особливості служби.

– Сімейна залежність, зокрема в подружжі, що пов'язано зі схожими життєвими цінностями, де дружина має великий вплив на створення здорової та гармонійної атмосфери в родині.

– Військовослужбовці часто стикаються з дефіцитом спілкування, особливо з близькими, через віддаленість від рідних та знаходження в ізольованих гарнізонах [4].

За таким чинником, як несприятливий вплив, можна виділити такі соціальні проблеми військовослужбовців, як:

– побутові проблеми – у військовослужбовців робочий день є ненормованим і може становити цілу добу, також можна відзначити відсутність житла постійного характеру;

– проблеми, пов'язані зі здоров'ям військовослужбовців – зумовлені особливостями їхньої служби, яка підвищує рівень соціальної напруги. В результаті, військові стикаються з більшими фізичними та психологічними навантаженнями. До того ж, останнім часом спостерігається брак доступу до кваліфікованої медичної допомоги, яка повинна надаватися регулярно [2, с. 73].

Отже, можна стверджувати, що служба військовослужбовців має свої особливості, що визначає постійну потребу в соціальній підтримці цієї категорії громадян. Важливість інституту соціальної підтримки населення є очевидною, оскільки він активно функціонує у більшості розвинутих країнах світу. Під соціальною підтримкою зазвичай розуміють комплекс заходів, які органи соціального захисту реалізують в межах державної соціальної політики з метою надання допомоги конкретним соціальним групам відповідно до національного законодавства.

Ці заходи часто включають фінансову допомогу, різного виду виплати, субсидії та інші форми підтримки для осіб, що потрапляють до соціально незахищених категорій. Зазначена соціальна допомога реалізується через органи, відповідальні за соціальний захист, і має на меті покращення

матеріального становища громадян. Особливою категорією осіб, яка потребує особливої соціальної підтримки, є військовослужбовці.

Соціальна підтримка для військових включає як поліпшення їх матеріального стану, так і створення умов для забезпечення морально-психологічного благополуччя та соціальної безпеки. Кількість заходів, які держава спрямовує на підтримку військовослужбовців та їхніх сімей, є значною і охоплює як матеріальні, так і нематеріальні форми допомоги.

Таким чином, державою надається широкий спектр заходів соціальної підтримки, які сприяють реабілітації військовослужбовців, котрі брали участь у бойових діях. Проте варто зазначити, що в Україні проблема соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх родин ще недостатньо висвітлюється, а уваги до цієї теми в суспільстві не вистачає [5, с. 172].

Дослідження соціальних проблем військовослужбовців та аспектів їх соціально-педагогічної і психологічної реабілітації передбачає детальний аналіз таких складових, як «соціальне становище військовослужбовців», «характеристика військової служби», «права та обов'язки військовослужбовця», «спосіб життя родини військовослужбовця», вивчення їхніх сімейних цінностей та пріоритетів, специфічних особливостей їхнього способу життя. У результаті цього можна більш глибоко розкрити сутнісні характеристики цієї соціальної групи, яка є об'єктом діяльності соціального педагога або психолога.

Соціально-педагогічний аспект реабілітації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, відображає кілька характерних тенденцій. Зокрема, військовослужбовці часто мають міцні шлюбні стосунки, високу здатність адаптуватися до складних обставин, здатність долати труднощі, зокрема пов'язані з побутовими негараздами, і в той же час вони виявляють здатність підтримувати відносно стабільний психологічний стан своїх родин [1, с. 83].

Таким чином, сучасні реалії, в яких перебувають Збройні Сили України, створюють численні соціально-економічні проблеми для військовослужбовців і

їх сімей. Ці проблеми мають значний вплив на якість їхнього життя, підвищуючи соціальний ризик та спричиняючи низку соціальних і психологічних труднощів, таких як стрес, труднощі адаптації, дефіцит соціальних гарантій і ресурсів. Низький рівень заробітної плати, обмежений доступ до медичної допомоги, проблеми з житлом та комунікацією, а також висока регламентація діяльності військових — це лише частина факторів, які погіршують ситуацію.

Однак, реалізація заходів соціальної підтримки та реабілітації військовослужбовців є необхідним кроком для покращення їхнього соціального становища. Враховуючи специфіку військової служби, що супроводжується фізичними і психологічними навантаженнями, важливо створити умови для реабілітації, які включають як матеріальну, так і психологічну підтримку. Таким чином, вивчення і вирішення соціальних проблем військовослужбовців, включаючи соціально-педагогічну та психологічну реабілітацію, є важливим аспектом державної політики, що сприятиме підвищенню якості життя цієї категорії громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Логінова О., Рассказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Вип. 2(7). 2021. С. 61–71.
2. Матяш М. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом Укрінформ, 2017. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemosuverenitetom.html> (дата звернення : 11.02.2025)
3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. 12.

4. Система ранньої діагностики відхилень в розвитку особистості : методичний посібник / Н. Ю. Максимова та ін. ; за ред., Максимової Н. Ю. Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 220 с.

5. Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 04 квітня 2018 р., м. Київ / ред. кол. І. Г. Губеладзе та ін. Київ, 2018. 180 с.

Олена ЛАВРИК

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

науковий керівник: Островська Н. О.

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Особливість та унікальність військової служби визначаються правовим статусом Збройних Сил України, завданнями, покладеними на особовий склад, умовами повсякденної служби та вимогами до військовослужбовців.

У сучасних умовах військовослужбовець стикається з численними викликами, що вимагають психологічної стійкості, емоційного контролю та швидкої адаптації до змін. Особливо це актуально в умовах російсько-української війни, де постійний стрес, ненормований графік, інформаційне та психологічне навантаження, ракетні обстріли, тривоги та блекаути створюють хронічний надмірний стрес, що може призводити до емоційного виснаження та вигорання.

Ключові теоретичні положення проблематики емоційного вигорання є предметом досліджень багатьох зарубіжних та вітчизняних учених. Питанню емоційного вигорання серед військовослужбовців, яке сьогодні активно вивчається у науковому осередку, присвятили свої роботи С. Басараб, О. Буковська, С. Васильєв, В. Гічун, О. Друзь, Л. Жаліло, А. Караян, В. Князевич, М. Кравченко Л. Кудрик, А. Кучер, М. Локтєв, І. Лубківський І. Мульована М. Мушкевич, О. Напрєєнко, І. Сиромятніков, О. Сироп'ятов В. Синишина, Ю. Смелов, Ю. Сурмяк, О. Тополь, Р. Торговицький О. Філатова, А. Чаплигін та інші учені.

Термін «синдром вигорання» походить від грецьк. syndrome – «поєднання» та англ. burnout – «припинення горіння». Його автором є американський психіатр Г. Фрейденбергер, який використав поняття вигорання під час спостереження за волонтерами громадської клініки Святого Марка у Іст-Віллідж, Нью-Йорк. Спостерігаючи за поступовим емоційним виснаженням, втрати мотивації і зниження прихильності серед волонтерів, лікар вирішив описати даний стан, який безпосередньо був пов'язаний із робочою діяльністю [1].

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) в останній версії МКХ-11(2020) визначає термін «вигорання» як «синдром, що виникає внаслідок хронічного стресу на робочому місці, який не був успішно подоланий» [3]. Тобто цей термін у Міжнародному класифікаторі хвороб позначений як наслідок тривалого невирішеного стресу на робочому місці, а тому «вигорання» класифікується як синдром, супутні симптоми якого впливають на стан здоров'я.

ВООЗ описує **3 головних симптоми емоційного вигорання:**

1. Відчуття виснаження, що призводить до порушення сну, зниження імунітету та проблем із концентрацією уваги.

2. Інтелектуальне та емоційне дистанціювання від роботи, що супроводжується розвитком байдужості і цинізму стосовно робочих ситуацій, відірваністю від колективу, відсутністю мотивації та негативним сприйняттям реальності.

3. Зниження професійної ефективності, що проявляється в неспроможності впоратися з робочими обов'язками, унаслідок чого з'являються сумніви у власних здібностях і компетентності.

В. Шкраб'юк і М. Млинська виділяють наступні групи симптомів, які є характерними для синдрому емоційного вигорання [2]:

–фізичні симптоми: втома, фізичне виснаження, безсоння, утруднене дихання, запаморочення, нудота, погане самопочуття, надмірна пітливість, тремтіння, підвищення артеріального тиску, захворювання шкіри, виразки;

– емоційні симптоми: нестача емоцій; песимізм, цинізм у роботі та особистому житті; байдужість, відчуття фрустрації (від лат. *frustatio* – омана, марне очікування), безпорадності, дратівливості, агресивності, тривожності, нездатність зосередитися, депресія, почуття провини, втрата ідеалів, надії та професійних перспектив, домінування почуття самотності;

– поведінкові симптоми: під час робочого дня з’являється втома і бажання відпочити, байдужість до їжі, недостатнє фізичне навантаження, куріння, вживання алкоголю, ліків, імпульсивна емоційна поведінка (за тривалості робочого часу понад 45 год на тиждень);

– інтелектуальний стан: зменшення інтересу до нових теорій, ідей в роботі, виникнення втоми, апатії, зниження інтересу до життя, байдужість до нововведень, формальне виконання роботи;

– соціальні симптоми: відсутність часу чи енергії для соціальної активності, зменшення активності й інтересу до відпочинку, обмеження соціальних контактів роботою, відчуття ізоляції, нерозуміння інших, відчуття нестачі підтримки з боку сім’ї, друзів, колег тощо.

– Причинами синдрому емоційного (професійного) вигорання у військовослужбовців є :

– одноманітність виконання завдань, особливо, коли їх сенс викликає сумніви;

– вкладання значних особистісних зусиль у роботу за недостатності визнання і позитивної оцінки результатів;

– суворий часовий регламент роботи, особливо за нереальних термінів її виконання;

– робота з невмотивованими колегами (підлеглими);

- напруженість і конфлікти у професійному середовищі, недостатня підтримка з боку колег та їх надмірний критицизм;
- нестача умов для самовираження особистості на службі (роботі), коли не схвалюються, а придушуються креативний підхід, інновації;
- робота, де відсутні можливості для подальшого навчання та професійного розвитку;
- невіршені особистісні конфлікти.

З метою запобігання появі симптомів емоційного вигорання військовослужбовцям необхідно розвивати антистресові вміння, навички формування позитивного мислення, що стане аспектом збереження їх ментального здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колтунович Т. А. Як не згоріти в полум'ї професії: корекційна програма для вихователів дошкільних навчальних закладів. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2021. 200 с.
2. Тараненко Р., Титаренко Ю. Синдром вигорання у військовослужбовців: етіологія, ознаки, психодіагностика, корекція, профілактика : практичний посібник. Кропивницький : НВЦ УІАТАП, 2024. 75 с.
3. International Classification of Diseases 11th Revision (ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics (Version: 09/2020). *World Health Organization (WHO)*: website. Режим доступу : <https://icd.who.int/browse11/lm/en> (дата звернення : 10.02.2025).

Іван ЛЕВЧЕНКО

здобувач першого (бакалаврського) овітнього рівня

спеціальності 081 «Право»

Карпатського фахового коледжу ЗВО «Відкритий міжнародний університет

розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Фельцан І.Ю.

СИСТЕМА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Вступ. Галузі юридичної науки визначені на законодавчому рівні в 2011р.[1, с. 4]. З того часу в юриспруденції незалежної України відбулося багато важливих процесів та подій, які роблять актуальним питання актуалізації законодавчих підходів до системи юридичних наук в Україні.

Наприклад, 26.02.2025р. Президент України підписав Закон №4196-IX «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», яким передбачається скасування Господарського кодексу України через шість місяців після введення в дію даного закону. Такий законодавчий реверанс неодмінно вплине на перегляд галузей юридичної науки в Україні.

Однак даний аргумент не є єдиним, який підтверджує актуальність даного дослідження.

Наприклад, відкритим залишається питання про синхронізацію системи юридичних наук в Україні з аналогічною системою юридичних наук в інших європейських державах-членах Європейського союзу.

Також існує і цілий ряд інших доказів актуальності та своєчасності розгляду порушених питань.

Постановка завдання. Тому завданням даної роботи є визначення найбільш перспективних напрямків оновлення системи юридичної науки України в контексті європейського та євроатлантичного курсу України.

Результати дослідження. Юридична наука – це галузь людської діяльності, представники якої вивчають право і державу як окремі, але тісно взаємопов'язані суспільні явища.

Юридична наука відіграє ключову роль у розумінні правових процесів і функціонування держави. Вона допомагає визначити закономірності розвитку правових норм та їх вплив на суспільство. Дослідження в цій сфері сприяють удосконаленню правової системи та формуванню ефективних механізмів захисту прав людини.

Тісний зв'язок між правом і державою пояснюється тим, що право регулює діяльність державних органів, а держава забезпечує виконання правових норм. Вивчення цих взаємозв'язків дозволяє глибше зрозуміти соціальну природу правових інститутів та їхню роль у суспільстві.

Юридична наука є важливою складовою суспільного розвитку. Вона допомагає знаходити баланс між свободою та обов'язками громадян, сприяє справедливості та правопорядку. Завдяки дослідженням у цій сфері суспільство отримує можливість адаптувати правові норми до змінюваних умов життя.

Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.09.2011р. №1057 «Про затвердження Переліку наукових спеціальностей» визначено такі групи галузей юридичної науки в Україні:

1. Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень;
2. Конституційне право; муніципальне право;
3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право;
4. Господарське право, господарсько-процесуальне право;
5. Трудове право; право соціального забезпечення;
6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право;
7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право;
8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право;

9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність;

10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура;

11. Міжнародне право;

12. Філософія права.

Загалом виокремлюють такі юридичні науки:

1) історико-теоретичні (історія держави і права зарубіжних країн, історія держави і права України, теорія держави і права, історія політичних і правових учень, юридична деонтологія);

2) галузеві (конституційне право, цивільне право, кримінальне право, трудове право, земельне право та ін.);

3) спеціальні (прикладні) (криміналістика, правова статистика, судова медицина);

4) науки, що вивчають міжнародне право (міжнародне публічне право, космічне право).

Вказана система юридичної науки стала застиглою формою, яка не те, що не відповідає сучасному стану юридичної науки, але і стримує її розвиток на шляху до здійснення українського європейського та євроатлантичного курсу.

Наприклад, сучасна європейська юридична наука не містить розподілу юридичних наук на групи за українським прикладом, а проводить такий розподіл на основі підсистем юриспруденції, до яких належать такі: філософська, методологічна, історична, теоретична, галузева, порівняльно-правова.

Переваги такого сприйняття системи юридичної науки очевидні. Наприклад, європейські підсистеми юриспруденції є більш цілісними та ефективними способами осягнення права та держави, адже не допускають розпорошення наукових пошуків на велику кількість груп юридичних наук за прикладом згаданої вище української диференціації системи юридичної науки. Також єдності юридичної науки сприяє розуміння того, що існує єдина

методологічна та філософська підсистеми європейські юридичної науки.

Висновки. Отже, видається можливим зазначити, що в Україні існуюча система юридичних наук розвивається динамічно, а в найближчій перспективі має відобразити не тільки ті зміни, які пов'язані із скасуванням в Україні Господарського кодексу України, трансформацією самої загальнотеоретичної науки, яка формує свій оновлений предмет дослідження, а і враховувати аналогічні процеси розвитку юридичної науки в інших європейських державах-членах Європейського союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ МОНМС України «Про затвердження Переліку наукових спеціальностей» від 14.09.2011 №1057. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11#Text>

Лілія ЛОСЬ

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»

науковий керівник: Островська Н. О.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ООП В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗОШ: БАР'ЄРИ ТА ТРУДНОЩІ ЗДІЙСНЕННЯ

Згідно статистичних даних МОН України, за останні п'ять років кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти збільшилась майже удвічі [3]. Освітня інтеграція передбачає надання дітям з психофізичними порушеннями можливості спільного навчання в одному класі з дітьми з типовим розвитком в загальноосвітній школі. Створення умов, способів та засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей, гарантовано державою. Соціально-психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами є необхідним для забезпечення їх ефективної адаптації до навчального процесу загальноосвітньої школи. Саме тому важливо розглянути бар'єри та труднощі, які виникають на шляху його здійсненні.

Багато вчених розглядали це питання в науковій літературі. Л. Прохоренко, О. Бабяк, В. Засенко, Н. Ярмола зазначали, що саме психологічний супровід виступає основним засобом, що сприяє різнобічному розвитку дитини з ООП. А. Колупаєва, Л. Коваль, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін акцентували увагу на важливості командного підходу для здійснення психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти, які мають особливі освітні потреби. О. Мальцева *проаналізувала систему соціальної підтримки*

дітей з ООП. Т. Жук, Т. Ілляшенко, Т. Каменщук, А. Обухівська, Г. Якимчук, С. Миронова досліджували сутність і завдання психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП.

Соціально-психологічний супровід дитини з ООП в інклюзивному закладі – це спільна робота команди фахівців (психолога, соціального педагога, асистента вчителя, педагогів та інших) і батьків дитини, діяльність якої спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, її успішної адаптації та реабілітації та, як наслідок, її самореалізації та інтеграції в соціум.

Для кожної дитини з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі передбачено створення команди психолого-педагогічного супроводу, яка розробляє індивідуальну програму розвитку дитини, виходячи з її особливостей та потреб. Потрібно зауважити важливість взаємодії всіх членів команди задля створення сприятливих умов навчання та розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Згідно з чинним законодавством, функції членів команди супроводу мають чітко окреслені сфери відповідальності. Основна роль в наданні саме соціально-психологічної допомоги належить практичному психологу та соціальному педагогу [1].

Хоча інклюзивна освіта в середніх навчальних закладах впроваджена вже кілька років, актуальною залишається проблема упередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Як з боку однокласників, так і з боку їхніх батьків, а в деяких випадках навіть з боку педагогів та адміністрації школи.

Говорячи про труднощі, з якими стикаються вчителі та працівники школи, які здійснюють соціально-психологічний супровід, можна визначити дві основні проблеми: перша – невмотивованість працею через емоційне виснаження (внаслідок війни), низьку оплату праці, високі вимоги та відповідальність. Друга проблема – недостатність спеціального навчання щодо роботи з учнями з особливими освітніми потребами. Все це призводить до

недостатнього кадрового потенціалу у сфері інклюзивного навчання. Існує потреба в асистентах вчителя та асистентах учня, корекційних педагогах тощо.

Також одним із бар'єрів при здійсненні соціально-психологічного супроводу є недостатній рівень взаємодії між школою та інклюзивно-ресурсним центром. А саме недостатня фахова підтримка вчителів, асистентів вчителя, практичних психологів, вчителів-дефектологів, вчителів-логопедів в умовах інклюзивного навчання з боку фахівців інклюзивно-ресурсних центрів [2].

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що соціально-психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі загальноосвітньої школи є складним, але надзвичайно важливим процесом. Незважаючи на позитивні тенденції у розвитку інклюзії, практична реалізація супроводу стикається з численними бар'єрами та труднощами. Серед основних проблем, що були висвітлені, зазначаються: брак кваліфікованих фахівців, недостатнє фінансування, відсутність ефективної міжвідомчої та міждисциплінарної взаємодії, упереджене ставлення до учнів з особливими освітніми потребами.

Для подолання цих бар'єрів необхідно посилити державну підтримку інклюзивної освіти, проводити активну просвітницьку роботу серед батьків та громадськості, забезпечити належну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а також створювати умови для міждисциплінарної співпраці фахівців. Лише комплексний та системний підхід до організації соціально-психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами дозволить створити дійсно інклюзивний освітній простір, де кожна дитина зможе навчатися, розвиватися та відчувати себе частиною суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2020. 176 с.
2. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року / Кабінет Міністрів України. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-rozvytku-inkliuzyvnoho-navchannia-na-period-do-2029-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-na-20242026-roky-527r-070624> (дата звернення: 20.02.2025).
3. Статистичні дані. *Міністерство освіти і науки України* : вебсайт. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення: 10.02.2025).

Марія МЕКЛЕШ

здобувачка першого (бакалаврського) овітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Карпатського інституту підприємництва ЗВО "Відкритий міжнародний

університет розвитку людини "Україна"

науковий керівник: Шинкар І.П.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРИТ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Дитина-сирота - дитина, в якій померли чи загинули батьки.

Діти, позбавлені батьківського піклування, - діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти;

Особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, - особи віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених

батьківського піклування. (Стаття 1 Закону України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування")

В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ст. 3 Конвенції ООН «Про права дитини»).

Набуття дитиною статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування

Статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, - визначене відповідно до законодавства становище дитини, яке надає їй право на повне державне забезпечення і отримання передбачених законодавством пільг та яке підтверджується комплектом документів, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування.

Для надання дитині статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, служба у справах дітей за місцем походження дитини протягом двох місяців повинна зібрати необхідні документи (свідоцтво про народження дитини та документи, що засвідчують обставини, за яких дитина залишилась без батьківського піклування).

Рішення про надання статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, приймається районною, районною у м. Києві та Севастополі держадміністрацією, виконавчим органом міської чи районної у місті (в разі утворення) ради, сільської, селищної ради об'єднаної територіальної громади за місцем походження такої дитини за поданням служби у справах дітей.

У рішенні зазначаються прізвище, ім'я, по батькові дитини, дата народження, обставини, за яких вона залишилась без батьківського піклування, документи, які підтверджують ці обставини, та форма влаштування дитини.

Статус дитини-сироти надається:

дітям, у яких померли або загинули батьки	підтверджується свідоцтвом про смерть кожного з них
---	---

Статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається

дітям:

батьки яких позбавлені батьківських прав	підтверджується рішенням суду
які відібрані у батьків без позбавлення батьківських прав	підтверджується рішенням суду
батьки яких визнані безвісно відсутніми	підтверджується рішенням суду
батьки яких оголошені судом померлими	підтверджується свідоцтвом про смерть, виданим органами реєстрації актів цивільного стану
батьки яких визнані недієздатними	підтверджується рішенням суду
батьки яких відбувають покарання в місцях позбавлення волі	підтверджується вироком суду;
батьки яких під час здійснення кримінального провадження тримаються під вартою	підтверджується ухвалою слідчого судді (суду)
батьки яких під час здійснення кримінального провадження тримаються під вартою	підтверджується ухвалою слідчого судді (суду)
батьки яких знаходяться у розшуку органами Національної поліції, пов'язаному з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження	підтверджується ухвалою суду або довідкою органів Національної поліції про розшук батьків та відсутність відомостей про їх місцезнаходження
у зв'язку з тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки	підтверджується висновком лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я про наявність у батька, матері хвороби, що перешкоджає виконанню ними батьківських обов'язків, виданим у порядку, встановленому МОЗ
підкинутим, батьки яких невідомі, покинутим в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яких відмовилися забрати з цих закладів батьки, інші родичі	підтверджується складеним актом за формою, затвердженою МОЗ і МВС;
батьки яких не виконують свої	підтверджується відповідним актом,

<p>обов'язки з виховання та утримання дитини з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку із перебуванням батьків на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції</p>	<p>складеним службою у справах дітей</p>
<p>розлученим із сім'єю, визнаним біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, відповідно до Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту"</p>	<p>за наявності письмової інформації територіального органу ДМС про розшук батьків або інших законних представників і відсутність відомостей про їх місцезнаходження</p>

Основні засади державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

- створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї;
- виховання та утримання дітей за принципом родинності;
- сприяння усиновленню дітей, створення системи заохочення та підтримки усиновлювачів;
- забезпечення пріоритету форм влаштування;
- захист майнових, житлових та інших прав та інтересів таких дітей;
- створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовки дітей до самостійного життя;
- забезпечення права на здоровий розвиток;
- забезпечення соціально-правових гарантій;
- створення умов для надання психологічної, медичної та педагогічної допомоги;
- формування системи соціальної адаптації;
- забезпечення вільним вибором сфери професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, а також особи із їх числа та запитам ринку праці;

- належне матеріально-технічне забезпечення незалежно від форми влаштування та утримання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, сприяння в наданні реальної допомоги і підтримки підприємствами, установами та організаціями різних форм власності, банківськими установами, культурно-освітніми, громадськими, спортивними та іншими організаціями;

- вжиття вичерпних заходів щодо забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Органи, які здійснюють соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

- Органи опіки та піклування, тобто районні, районні у містах Києві та Севастополі місцеві державні адміністрації, виконавчі органи міських чи районних у містах, сільських, селищних рад.

- Служба у справах дітей;
- Центри соціальних служб для сім'ї дітей та молоді;
- Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балакірева, О. М., Чернін, І. М., Хмелевська, О. М. та ін. Аналітичний звіт «Життєвий шлях випускників інтернатних закладів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей» (за результатами соціологічного опитування). К. : Укр. Инст. соц. Дослідж. ім. О. Яременка, Фонд Ріната Ахметова «Розвиток України», 2010. 106 с.

2. Безпалько, О. В. Соціальна робота в громаді. *Академія праці та соціальних відносин.* / О.В. Безпалько. К. : Центр навч. літератури, 2005. 172 с.

3. Безпалько, О. В. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації : [навч.-метод. комплекс] / О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, З. П.

Кияниця. К. : *Фенікс*, 2007. 528 с.

4. «Забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа на 2017-2019 роки» від 30.11.2016 р. №429: Тернопільська обласна Програма [Електронне видання]. Режим доступу: http://www.oda.te.gov.ua/data/upload/catalog/main/ua/18695/_654.doc.

Катерина НІКІШЕНКО

*здобувачка першого (бакалаврського) овітнього рівня
спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»
науковий керівник: Філіпчук Л. І.*

МОТИВАЦІЯ ЯК ЧИННИК ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ОСОБИСТОСТІ

Важливе місце у процесі розвитку і формування особистості посідає її безпосередня діяльність та мотивація до неї. Саме мотивація є внутрішнім психофізичним рушієм активності особистості, а відтак суттєвим чинником фізичного, психічного і соціального розвитку. У процесі безпосередньої діяльності знаходить своє вираження дія рушійної сили розвитку як результат суперечностей між реальними потребами що їх висуває перед особистістю життя, і рівнем усебічного розвитку [1, с. 102].

Мотивація досягнення успіху є одним з видів мотивації, що визначають творче, ініціативне ставлення людини до справи, що й впливають як на характер, так і на якість виконання праці. Мотив досягнення успіху особистості вперше був виділений у класифікації Г. Мюррея. Автор розумів цей мотив як стійку потребу досягнення результату в роботі, як прагнення зробити щось швидко і добре, дотягтися певного рівня в якій-небудь справі. Ця потреба носить генералізований характер і проявляється в будь-якій ситуації незалежно від конкретного її змісту [3, с. 26].

На думку австрійського психіатра і психолога А. Адлера, людина прагне до досконалості, тому що люди тягнуться вперед – вони завжди знаходяться в русі до вагомо значущих цілей в житті. Мету, яку людина ставить перед собою, вважає учений, вона обирає індивідуально. У постійному прагненні до досконалості люди здатні планувати свої дії і визначати свою долю. Кожна

людина має можливість вільно створювати свій власний стиль життя. Самі люди відповідальні за те, ким вони стають і як себе ведуть. Саме тому мотивація мислиться як процес безперервного вибору і ухвалення рішень на основі зважування поведінкових альтернатив [3, с. 27].

Говорячи про мотивацію, не можна оминати увагою такого поняття, як мотив. Мотив – це (від [фр.](#) *motif*, від середньовічної латини *motivus*, від [лат.](#) *motus* – прикметник минулого часу дієслова *movēre* – *рухати(ся)*) – багатозначний термін, що використовується у двох головних значеннях: внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до дії; фрагмент загальної картини або об'єкта, що багаторазово повторюється з деякими змінами [2, с. 74].

Загалом, за змістом мотиви поділяються на зовнішні і внутрішні, соціальні і пізнавальні тощо; вони відіграють важливу роль в учбовій діяльності. Зовнішні мотиви пов'язані з чинниками, що лежать зовні учбової діяльності; внутрішні мотиви безпосередньо пов'язані з самою учбовою діяльністю і процесом її протікання. Переважання зовнішньої мотивації над внутрішньою передбачає потребу і формування внутрішньої мотивації, наприклад, навчання (див. табл.) [3].

Класифікація мотивів. Зовнішні і внутрішні мотиви навчання.

<i>Мотив</i>	<i>Зовнішній /внутрішній</i>
Цікава і різноманітна діяльність	Внутрішній мотив
Можливість застосування особистих здібностей	Внутрішній мотив
Можливість працювати творчо	Внутрішній мотив
Самостійність у роботі	Внутрішній мотив
Можливість самовираження	Внутрішній мотив
Можливість впливати на діяльність інших людей	Зовнішній мотив
Можливість просування по службі (можливість кар'єри)	Зовнішній мотив
Більший дохід	Зовнішній мотив
Можливість спілкування	Зовнішній мотив
Можливість ризику	Зовнішній мотив

Мотив досягнення особистістю успіху як стійка характеристика особи

вперше був виділений Р.Мюрреєм і розумівся як стійке прагнення зробити щось швидко і добре, досягти певного рівня в якій-небудь справі. У процесі подальших досліджень цього мотиву такими зарубіжними ученими, як Д. Мак-Клелланд і Х. Хекхаузен були виявлені дві незалежні мотиваційні тенденції: прагнення до успіху і прагнення уникнення невдач.

Р.Мюррей запропонував, поряд із списком органічних (первинних) потреб, і ряд вторинних (психогенних) потреб, що виникають на базі інстинктоподібних потягів в результаті виховання і навчання. Це – потреби досягнення успіхів, афіліації, агресії, потреби незалежності, протидії, пошани, приниження, захисту, домінування, залучення уваги, уникнення шкідливих дій, уникнення невдач, заступництва, порядку, гри, неприйняття, осмислення, сексуальних стосунків, допомоги, взаєморозуміння. Окрім цих потреб Р.Мюррей приписав людині і потреби придбання, відхилення звинувачень, пізнання, творення, пояснення, визнання і ощадливості [3, с. 28].

На думку Х. Хекхаузена, мотивація досягнення може бути визначена як спроба збільшити або зберегти максимально високими здібності людини до всіх видів діяльності, до яких можуть бути застосовані критерії успішності і де виконання подібної діяльності може призвести до успіху або до невдачі [3, с. 28].

Варто зазначити, що мотивація не тільки детермінує діяльність людини, а й пронизує більшість сфер психічної активності, в тому числі й пізнавальну. Це стосується усіх пізнавальних процесів: сприймання, мислення, уяви та пам'яті.

Зауважимо, що мотивація– внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до дії або певного типу поведінки, пов'язана з її органічними та культурними потребами:

- те, що пов'язане зі стимулюванням людини до дії;
- те, що формується на основі потреб, безпосередньо пов'язаних із метою діяльності;
- те, що спонукає до діяльності;

- для чого діяльність здійснюється;
- заради чого особистість намагається здійснювати мету;
- те, що викликає активність у людині;
- те, що визначає різні явища і стани, які викликають потреби, інтереси, потяги, емоції, установки, ідеали;
- те, що виконує функції стимулювання людини до дій і діяльності;
- орієнтування людини у напрямку дій;
- забезпечення спрямованості до дій та розв'язання певної задачі;
- суб'єктивне явище, пов'язане зі стимулами [4, с. 178].

Таким чином мотивація досягнення успіху особистості, на нашу думку, є головною рушійною силою розвитку людини, її світогляду, переконань та утвердження себе як особистості. Окрім того, вона відзначається певною специфікою вираження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гилюн О.В. Освітні мотивації студентської молоді. Грані. 2012. № 1. С. 102–104.
2. Завірюха В.В. Психологічні особливості розвитку мотивації досягнень у підлітковому віці. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 2018. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Вип.18. С. 72-82.
3. Занюк. С.С. Психологія мотивації. Навчальний посібник. Київ: Видавництво «Либідь», 2002. 304 с.
4. Прядко Н.О. Мотивація досягнення як детермінанта успіху в професійній діяльності особистості. Вісник. 2015. № 127. С. 177–180.

Микола ПАЛІНКАШ

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 081 «Право»

Карпатського фахового коледжу ЗВО «Відкритий міжнародний університет

розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Фельцан І.Ю.

ПРАВОВІ ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В ЕПОХУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Вступ. В сучасну епоху науково-технічної революції громадянське суспільство зазнає суттєвих трансформацій під впливом інформаційних технологій. Історично воно сформувалося ще до появи цифрових комунікацій та глобальних мереж, спираючись на традиційні правові інститути, суспільні цінності та безпосередні соціальні зв'язки. Проте розвиток інтернету, електронного врядування та цифрових платформ докорінно змінив способи взаємодії громадян між собою, а також їхні відносини з державою та правовою системою.

Сучасне громадянське суспільство змушене адаптуватися до нових викликів, які пов'язані з цифровізацією, змінами в правовій свідомості та формуванням електронного громадянства. Інформаційні технології відкривають значні можливості для самовираження, правової просвіти та соціальної активності, але водночас несуть ризики, такі як маніпуляції свідомістю, поширення неправдивої інформації та кібератаки. Саме тому важливо аналізувати роль правових інститутів у цих процесах, визначати механізми їхньої адаптації та забезпечувати ефективний баланс між технологічним прогресом і правовою культурою суспільства.

Постановка завдання. Тому завданням даної роботи є дослідження

впливу сучасних цифрових технологій на трансформацію правових інститутів громадянського суспільства та розвиток правової культури в умовах науково-технічної революції. Завдання роботи полягають у визначенні ролі електронного урядування та інтернет-мереж як інструментів підвищення прозорості та комунікації між владою і суспільством, а також у розробці рекомендацій щодо забезпечення кібербезпеки і рівного доступу до цифрових ресурсів.

Результати дослідження. Актуальність дослідження впливу електронного громадянства на правову культуру визначається розвитком цифрових технологій, що змінюють взаємодію держави та громадян. Це явище розширює можливості участі в суспільному житті, доступу до державних послуг і правової інформації, сприяючи підвищенню правосвідомості[1, с. 18-19].

Місце і роль інформаційних технологій у громадянському суспільстві визначаються їхньою здатністю трансформувати механізми соціальної взаємодії.

Цифрові платформи розширюють можливості громадян для самовираження та об'єднання навколо спільних інтересів. Інтернет-ресурси сприяють більшій відкритості державних структур та ефективнішому громадському контролю. Технології забезпечують доступ до юридичної інформації, підвищуючи рівень правової грамотності суспільства. Впровадження цифрових послуг змінює механізми комунікації між громадянами та владою, спрощуючи доступ до правосуддя. Інформаційні технології сприяють створенню нових форм взаємодії, таких як електронні петиції, громадські обговорення та онлайн-референдуми.

Вплив інтернет-мереж для спілкування на правову свідомість проявляється у зростанні доступу до правової інформації та формуванні суспільної думки. Соціальні медіа стають майданчиком для публічного обговорення правових проблем, що посилює вплив громадян на законотворчі

процеси. Цифрові платформи формують нові механізми мобілізації суспільства у відповідь на правові порушення. Інтернет-комунікація сприяє розвитку правового активізму, стимулюючи громадян до участі у правозахисних ініціативах. Розповсюдження юридичних знань через онлайн-курси, блоги та форуми підвищує рівень правової освіти населення. Однак інформаційні мережі також створюють ризики маніпуляції правовою свідомістю через дезінформацію та популізм.

Правова культура та можливості електронного громадянства визначаються здатністю цифрових інструментів забезпечити рівноправний доступ до державних послуг. Електронне урядування спрощує процедури взаємодії громадян з органами влади, зменшуючи бюрократичні перепони. Онлайн-сервіси дозволяють реалізовувати права та обов'язки дистанційно, що особливо важливо в умовах глобалізації. Запровадження електронних підписів та цифрової ідентифікації підвищує рівень правової безпеки громадян. Можливість участі у виборчих процесах через інтернет сприяє зростанню політичної активності населення. Електронне громадянство відкриває перспективи для реалізації прав у транскордонному просторі, дозволяючи взаємодіяти з державними структурами різних країн.

Висновки. Отже, інформаційні технології радикально змінили механізми взаємодії громадян з державними структурами, сприяючи впровадженню електронного урядування, онлайн-петицій та цифрових платформ. Це дозволило спростити комунікацію між владою та суспільством, забезпечити більшу прозорість у роботі державних органів і розширити можливості доступу до правової інформації та освітніх ресурсів.

Однак стрімкий розвиток цифрових технологій супроводжується низкою ризиків. Зростає небезпека поширення фейкових новин, маніпуляцій громадською думкою та посилення цифрової нерівності, що може призводити до соціальної ізоляції окремих груп. Крім того, проблеми кібербезпеки, захисту персональних даних, кібербулінгу та онлайн-шахрайства вимагають створення

чітких правових рамок і посиленого контролю.

Загалом, вплив сучасних технологій на громадянське суспільство та правову культуру є глибоким і багатовимірним, створюючи як нові можливості для демократизації, так і серйозні загрози. Держава, громадські організації та суспільство повинні спільно розробити комплексний підхід до використання цифрових технологій, спрямований на збереження прав і свобод громадян, розвиток правової культури та підвищення рівня цифрової грамотності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романчук О. З. Удосконалення електронного урядування в контексті ефективної системи цифрової ідентичності. Право UA. 2020. №1. С. 16 -21

Наталія ПОЛУЙКО

здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

науковий керівник: Гриньків А.П

ДОГЛЯД ВДОМА ЯК КОМПЛЕКСНА СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Соціальні послуги для людей похилого віку є пріоритетним напрямом державної соціальної політики, що зумовлено демографічними змінами та соціально-економічними викликами. Повномасштабна війна, недоліки в системі соціального захисту та інші чинники – усе це негативно впливає на добробут такої верстви населення. Тому метою органів виконавчої влади та місцевого самоврядування має стати поліпшення та оптимізація надання соціальних послуг для людей похилого віку.

Задля того, щоб зрозуміти, що являють собою соціальні послуги, слід проаналізувати поняття соціального обслуговування. Соціальне обслуговування людей похилого віку – це сукупність спеціальних послуг, які надаються таким особам в домашніх умовах чи спеціалізованих закладах [1].

Соціальне обслуговування включає в себе набір соціальних послуг, котрі надаються громадянам похилого віку, особам з інвалідністю вдома чи у спеціалізованих державних і муніципальних установах. Основними принципами діяльності в сфері соціального обслуговування громадян похилого віку є: надання державних гарантій; забезпечення рівних можливостей при отриманні соціальних послуг та їх доступності; орієнтація соціального обслуговування на індивідуальні потреби громадян; пріоритет заходів з соціальної адаптації тощо. Найважливішими моделями соціального обслуговування стало соціальне обслуговування вдома; напівстаціонарне

обслуговування у відділеннях денного (нічного) перебування закладів соціального обслуговування; стаціонарне соціальне обслуговування в будинках-інтернатах, пансіонатах тощо; термінове соціальне обслуговування; соціально-консультативна допомога; надання житлової площі в спеціальних будинках тощо» [2].

Таким чином, соціальні послуги, особливо для людей похилого віку, являють собою складну, багатогранну систему підтримки, спрямовану на створення умов для гідного життя, збереження фізичного та психологічного здоров'я, соціальної активності.

Оскільки соціальний захист осіб похилого віку здійснюється на місцевому рівні, тому важливо розглядати ефективність саме з цього аспекту.

Зокрема, робота центрів надання соціальних послуг охоплює надання особам похилого віку до 40 різних видів соціальних послуг, серед яких: виклик лікаря, відвідування хворих отримувачів соціальних послуг в закладах охорони здоров'я, придбання та доставка медикаментів, здійснення лікувально-оздоровчих, профілактичних заходів та соціально-психологічної реабілітації, супроводження під час відвідування лікаря та госпіталізації, консультування у лікарів та інших спеціалістів, організація надання різних видів протезно-ортопедичної допомоги, допомога в оформленні документів, надання послуг хімчистки, ремонту одягу та взуття, побутової техніки, перукарських послуг, приготування їжі, доставка гарячих обідів, організація харчування у їдальні територіального центру, придбання та доставка товарів із магазину або ринку за рахунок отримувачів, оплата платежів, читання вголос преси чи літератури, обробіток присадибних ділянок, здійснення вологого і сухого прибирання осель отримувачів, підтримання зв'язків підопічних з оточуючими та нормалізація стосунків із ними, організація дозвілля отримувачів та проведення бесід із ними, юридичні консультації та представництво інтересів у державних органах, інформаційні послуги, надання грошової та матеріальної допомоги [3].

Одним із основних і найбільш затребуваних видів соціального

обслуговування є соціальна послуга «Догляд вдома». Цільовою аудиторією надання такої послуги і є громадяни похилого віку. Відповідно до наказу Мінсоцполітики «Про затвердження Державного стандарту догляду вдома», соціальна послуга догляду вдома - заходи, що проводяться за місцем проживання (вдома) отримувача соціальної послуги протягом робочого дня надавача соціальної послуги і полягають у наданні допомоги в самообслуговуванні особам, які частково або повністю втратили / не набули здатності до самообслуговування. [Error! Reference source not found.].

До завдань соціального робітника при наданні послуги догляду вдома входить задоволення потреб соціально-побутових послуг, сюди входить похід у магазин, прибирання будинку, оплата комунальних послуг тощо. Надання соціальної послуги вдома – це яскравий приклад товариства отримувачів соціальних послуг із соціальними робітниками. Адже надаючи довготривалу допомогу, догляд та підтримку соціальний робітник стає другом для отримувача, а як відомо дружні стосунки для людей завжди ефективні. Ефективність соціальної послуги "догляд вдома" визначається не лише кількістю отримувачів і обсягом наданих послуг, а й рівнем задоволеності клієнтів, персоналізованим підходом та інтеграцією соціальної та медичної допомоги. Варто зазначити, що при наданні соціальних послуг вдома важлива клієнтоорієнтованість, яка дозволяє вибудувати дружні та довірчі відносини між соціальним робітником та отримувачем соціальних послуг. І при надання соціальних послуг за місцем проживання осіб, головним механізмом роботи є особистісні якості соціального робітника [4].

Таким чином, центрам надання соціальних послуг справді слід акцентувати увагу на цій послугі, тому що переважна кількість осіб похилого віку потребують звичайної підтримки у самообслуговуванні та веденні домашнього господарства.

Однак, щоб цей вид послуги набув максимальної ефективності, варто вдосконалювати механізм її здійснення. Важливо вдосконалити процес

підготовки та навчання соціальних робітників, які надають соціальну послугу догляду вдома. Регулярні тренінги та програми підвищення кваліфікації мають охоплювати не лише технічні аспекти догляду, але й питання емоційної підтримки, міжособистісної комунікації та роботи з отримувачами соціальних послуг.

Наступним вагомим аспектом є моніторинг і оцінка якості наданих послуг. Запровадження системи зворотного зв'язку від клієнтів та їхніх сімей дозволить виявляти слабкі місця в роботі соціальних служб і вчасно вносити необхідні корективи.

Окрему увагу слід приділити інтеграції соціальних та медичних послуг. Особи похилого віку часто стикаються із комплексними проблемами, які включають і соціальні, і медичні аспекти. Співпраця між соціальними працівниками та медичним персоналом може суттєво підвищити ефективність допомоги. Наприклад, створення мобільних бригад, до складу яких входять як соціальні, так і медичні працівники, дозволить надавати послуги безпосередньо за місцем проживання клієнтів, оперативно реагуючи на їхні потреби.

Таким чином, соціальна послуга «догляд вдома» є одним із ключових механізмів підтримки осіб похилого віку, що перебувають у складних життєвих обставинах. Її ефективність визначається не лише обсягом наданих послуг, а й рівнем задоволеності отримувачів, персоналізованим підходом та інтеграцією соціального й медичного супроводу. Важливими напрямками вдосконалення цієї послуги є підвищення кваліфікації соціальних працівників, розширення механізмів моніторингу якості послуг та запровадження комплексного підходу до соціального забезпечення. Інтеграція цифрових технологій, посилення міжвідомчої взаємодії та розвиток програм соціальної адаптації сприятимуть підвищенню рівня соціального захисту та якості життя людей похилого віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комарова О .О. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку як засіб соціальної підтримки в умовах суспільної кризи. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління* : зб. наук. пр. ДонДУУ. Донецьк: ДонДУУ, Східний видавничий дім, 2009. Т. X. Вип. 115. С. 255– 262.
2. Сопко Р.І., Попович А.М. Потреби людей похилого віку та планування соціальних послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2011. №20. С.110–113
3. Горемикіна Ю.В. Значення соціальних послуг для реалізації державних соціальних гарантій та зобов'язань перед особами похилого віку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2017. № 13. С. 976–985.
4. Про затвердження Державного стандарту догляду вдома : Наказ М-ва соц. політики України від 13.11.2013 № 760 : станом на 1 лип. 2022 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
5. Батура М. Проблеми та перспективи розвитку системи надання соціальних послуг в Україні: квал. роб. Дніпро, 2024. 87с.

Ольга РАБОЩУК

*здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня
спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»
науковий керівник: Філіпчук Л. І.*

ЗНАЧЕННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ефективність діяльності будь якого підприємства, організації, установи тощо значною мірою залежить від таких факторів, як виробничі потужності, технології, персонал, фінансові ресурси, потенціал розвитку. Поряд з цим одним із важливих факторів, які сприяють як ефективній роботі підприємства загалом, так і організації управління персоналом зокрема, є корпоративна культура, тобто сукупність найважливіших положень діяльності організації, обумовлених місією та стратегією розвитку. Саме корпоративна культура дозволяє відрізнити одну організацію від іншої, генерує прихильність цілям організації, зміцнює і направляє відносини працівників. Корпоративна культура впливає як на процес управління персоналом, так і на роботу підприємства в цілому. Чим вище рівень корпоративної культури, тим у меншому ступені персонал має потребу у чіткому регламентуванні діяльності, в директивах, настановах, детальних схемах і докладних інструкціях. До того ж, чим вище рівень корпоративної культури, тим вище престиж і конкурентоспроможність підприємства [2, с. 93].

Механізм формування корпоративної культури підприємства передбачає виділення етапів її впровадження та принципів функціонування.

Упровадження ефективно діючої корпоративної культури на підприємстві

можна звести до п'яти етапів: аналіз внутрішніх організаційних процесів підприємства; аналіз психологічного клімату на підприємстві; формування моделі корпоративної культури (визначення місії та основних базових цінностей; формування правил поведінки працівників, виходячи з базових цінностей; опис традицій та символіки); впровадження моделі; підтримка моделі. Принципи корпоративної культури – це суттєві вихідні положення, які забезпечують її формування та розвиток. Виділяють базові (принцип соціально-економічного та інтелектуального розвитку, всеохопленості та системності, вимірності та корисності, відкритості та постійного удосконалення, координації, обов'язковості, винагороди, відповідності чинному законодавству) та спеціальні (принцип вільного прояву, узгодженості та відповідності цілей, чіткості, особистісно-орієнтованого менеджменту, стосунків «керівництво – працівник», еталону) принципи [1, с. 65].

На сьогоднішній день корпоративна культура відіграє важливу роль в системі управління персоналом підприємства і розглядається як стратегічний інструмент, що дозволяє орієнтувати усі його підрозділи та усіх працівників на загальні цілі, підвищувати ініціативу, забезпечувати відданість загальній справі, полегшувати спілкування. Більшість труднощів, які виникають в стратегічному управлінні персоналом здатний вирішити ефективний мотиваційний механізм, що має діяти на підприємстві. Корпоративна культура як його основа сприяє встановленню «стратегічної налаштованості» працівників, що призводить до підвищення продуктивності їх праці та до оптимізації стратегічного управління в цілому [4, с. 217].

Саме тому концентрованим втіленням і відображенням ідеології управління персоналом і є корпоративна культура, під якою розуміємо взаємовідносини, що виникають в процесі діяльності організації і ґрунтуються на певній системі цінностей. Корпоративна культура проявляється в цілях, спрямованих на досягнення місії організації. Вона суттєво впливає на ставлення персоналу до своєї організації і організації до свого персоналу (умови праці,

соціальні гарантії тощо), на основні принципи діяльності працівників, на сприйняття організації діловими партнерами, споживачами і на світогляд організації взагалі. Таким чином, корпоративна культура присутня у всіх сферах діяльності людини в організації і за допомогою своїх функцій вона відіграє важливу роль в забезпеченні ефективного управління персоналом, оскільки і сама система управління персоналом є найбільш близькою до корпоративної культури [3, с. 12].

Звідси випливає, що саме корпоративна культура диктує стиль взаємодії між співробітниками і керівниками різних ланок, стиль взаємодії компанії з навколишнім соціокультурним середовищем. Окрім того, корпоративна культура підприємства повинна бути спрямована таким чином, щоб працівники організації вбачали в своєму розвитку розвиток та підвищення ефективності діяльності підприємства, щоб у них формувались переконання, цінності, схильності до навчання та розвитку.

Отже, корпоративна культура забезпечує довготривалий успіх підприємства чи організації, її розвиток сприяє гуманізації усіх сфер діяльності. Не може бути організації без культури. Вона спонтанно формується у будь-якій організації через певний час після її створення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко В.О. Роль корпоративної культури у прийнятті управлінських рішень. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. № 3. С. 64-71.
2. Артеменко М.Г. Корпоративна культура: мотиви управлінської діяльності. *Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна*. № 917. Серія: Філософія. Філософські перипетії. 2010. С. 91-99.
3. Бала О.І., Муқан О.В., Бала Р.Д. Принципи корпоративної культури підприємств: сутність та види. *Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна*. №682. Серія: Філософія. Філософські перипетії. 2020. С. 11-15.

4. Лопухова К.О. Вплив корпоративної культури на соціальні процеси підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 31. С. 216-219.

Еліна РЕШК

*здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня
спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»*

*Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
науковий керівник: Гриньків А.П.*

ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Професійне вигорання є однією з актуальних проблем сучасного суспільства, яка має тенденцію до зростання. Працівники соціальної сфери особливо вразливі до цього феномену через постійний контакт із важкими життєвими ситуаціями клієнтів, зміну соціальної політики та вплив воєнних викликів. Постійний стрес, виклики в робочому середовищі, високе емоційне навантаження, моральне виснаження формують недооцінену хворобу ХХІ століття - людське вигорання.

Професійне вигорання - емоційне виснаження, виникнення і розвиток якого спричиняється під впливом професійних стрес-факторів [1]. За визначенням Н. Перхайло, професійне вигорання спричиняє професійний регрес, незадоволеність самореалізацією, руйнує фізичне та психологічне здоров'я працівників та може негативно впливати на якість соціальних послуг [2]. В умовах воєнного стану волонтерська діяльність стає важливим чинником підтримки соціальних працівників та зменшення їхнього емоційного виснаження, про що зазначають Гриньків А.П. і Петрунчак Д.В. [3].

Вивченням явища професійного вигорання фахівців соціального забезпечення займаються багато науковців: О. Бутиліна, В. Русанов, В. Тілікіна, О. Льошенко, Л. Яценко, М. Міщенко, Л. Яковицька, О. Карпенко, Н. Перхайло, М. Міщенко. Питання перспектив пошуку способів профілактики вигорання також підняте в роботах С. Білозерська, С. Гарькавець, Т. Шершун,

С. Мітіна, Ю. Клименко, М. Селюк, В. Бітенський, М. Бурно.

Основними симптомами є: сильна та постійна втома, байдужість, скарги на погане самопочуття без симптомів чи показників проблем із здоров'ям, нестача емоцій, відчуття безнадійності, втрата ідеалів та надій в професійному середовищі, збільшення рівня деперсоналізації, переважання почуття самотності, низька соціальна активність, обмеження соціальних контактів, зниження емпатії, порушення когнітивних функцій, таких як пам'ять і увага, а також поява негативних установок щодо себе, клієнтів чи колег [4].

Профілактика синдрому професійного вигорання для працівників соціального забезпечення - це складний та багатогранний процес, оскільки дана категорія постійно стикається із новими викликами, які неможливо передбачити, що робить неможливість до уникнення певних стрес-факторів, але можна навчити працівників з цим справлятися. Ефективна профілактика передбачає певну послідовність дій, які будуть спрямовані на виявлення, попередження та мінімізація негативних наслідків. Отже, спробуємо розглянути це як систему із етапів:

1. Діагностичний етап - виявлення та аналіз рівню професійного вигорання, оцінка психологічної обстановки в колективі та ключових факторів, що дають працівникам стрес. Це допоможе встановити рівень ризику індивідуального або колективного вигорання, що в подальшому допоможе з усуненням кризових ситуацій.

2. Організаційно-практичний етап - підвищення обізнаності працівників про синдром професійного вигорання, пошук методик, відвідування тренінгів, семінарів, лекцій, розвиток стресостійкості, а також поліпшення умов праці, справедливе розділення обов'язків, впровадження системи підтримки працівників соціальної сфери, організація корпоративних заходів.

3. Профілактичний етап - регулярний моніторинг психоемоційного стану працівників, тимбілдінг, підтримка стабільного рівня навантаження для професійної ефективності кожного із працівників.

Сучасний світ швидко змінюється і разом із новими викликами, він дає нам нові джерела та інноваційні способи вирішення цих проблем. Так, високий рівень емоційного навантаження, постійний контакт з людьми, які знаходяться в складних життєвих обставинах, дефіцит ресурсів вже не можуть вирішуватись лише через ігнорування проблеми в цілому. Інноваційним в даному випадку може стати створення закритих систем діджитал-підтримки працівників сфери соціальної політики держави: мобільні додатки для швидкого контакту із службою психологічної підтримки, впровадження гнучких графіків роботи, створення зон відпочинку на робочих місцях та проведення інформаційної кампанії, що дозволить висвітлити та нормалізувати цю проблему в суспільстві.

Професійне вигорання фахівців соціального забезпечення є складним багатофакторним явищем, яке негативно впливає не лише на працівників, а й на якість соціальних послуг. Запобігання цьому процесу потребує комплексного підходу, що включає регулярний моніторинг емоційного стану працівників, створення сприятливих умов праці, застосування програм психологічної підтримки та підвищення рівня обізнаності щодо механізмів подолання стресу.

Особливого значення набуває впровадження інноваційних рішень, зокрема цифрових платформ для психологічної підтримки, розробка гнучких графіків роботи та створення сприятливого робочого середовища. Формування культури психоемоційної безпеки у соціальній сфері сприятиме збереженню професійної мотивації та підвищенню ефективності фахівців.

Таким чином, профілактика професійного вигорання має розглядатися як невід'ємний компонент забезпечення сталого розвитку соціальної сфери. Її реалізація вимагає узгоджених дій на рівні організаційної політики, освіти та підтримки працівників, що забезпечить підвищення стійкості фахівців до

професійних викликів та сприятиме ефективному виконанню соціальної місії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Якимчук, О. Психологічні особливості професійного вигорання особистості. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки, 16(61), 110–119.

2. Перхайло Н. Попередження професійного вигорання майбутніх працівників соціальної сфери. Педагогіка та психологія : збірник наукових праць. Харків, 2016. Вип. 55. С. 204–210.

3. Гриньків А.П., Петрунчак Д. В. Волонтерська складова у наданні соціальних послуг в умовах воєнного стану. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 1, С. 12-20. DOI: 10.12958/1817-3764-2024-1-12-20.

4. Рідкодубська Г. Професійне вигорання соціальних працівників. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. 2020. №1 (34). С. 266-271.

Ксенія РІДКОДУБСЬКА

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Клик С. Е.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Сучасні соціально-економічні умови, завдання в галузі антропологічних технологій та глобальні зміни вимагають переосмислення взаємовідносин між сім'єю та суспільством, а також між сім'єю та освітніми закладами, що значною мірою пов'язані з цільовими настановами. Перехід від одних форм соціальної взаємодії до інших невідворотно призводить до необхідності усвідомлення та прийняття нових норм соціальної взаємодії, які регулюватимуть поведінку та діяльність людей у нових соціальних умовах.

Очевидно, що в усі часи норми моралі, толерантності та етики залишаються фундаментом людської взаємодії. Водночас зміни в соціально-політичних та соціально-економічних відносинах спричинили соціально-психологічні трансформації в міжособистісних стосунках. Зазначені суперечності породили проблеми у взаєминах між сім'єю та школою. Змінилися як самі освітні заклади, так і загальний ментальний склад сімей. Відбулася різка диференціація сімей за економічними показниками, соціальним статусом та вимогами до освітніх установ. Традиційно характер взаємодії між сім'єю та школою описувався як консультативно-контролюючий і стосувався переважно питань успішності та відвідуваності дитини. Сьогодні спектр взаємодії значно розширився: це питання успішності та виховання дітей, професійної орієнтації та профільної підготовки, підтримки школи та управління нею через державно-

громадські структури.

Таким чином, існує низка суперечностей, які потребують вирішення:

- між новими вимогами сімей, з урахуванням їх диференціації, до освітніх установ та недостатністю механізмів задоволення цих запитів;
- між потребою у вихованні комунікативної, толерантної, самостійної особистості учня та його успішної соціалізації та недостатньою інтеграцією сім'ї та школи;
- між необхідністю зміцнення та розвитку інституту сім'ї та слабким технологічним і теоретичним потенціалом освітніх закладів.

Різні аспекти взаємодії сім'ї та школи висвітлені в дослідженнях таких науковців, як Л. Бойко, В. Безлюдна, О. Докукіна, Т. Кравченко, В. Кравець, О. Коберник, М. Машовець, Л. Островська, Л. Повалій, М. Стельмахович, В. Постовий, І. Хоменко, О. Хромова, І. Шкільна та інших. Н. Устинова розглянула проблеми, що виникають на сучасному етапі в спільній роботі сім'ї та школи в умовах їх соціального партнерства.

Проблема взаємодії сім'ї та школи спочатку виникла як практична. Відрив дітей від сім'ї, домашнього побуту та батьківської опіки поставив перед освітніми закладами низку складних завдань. З ускладненням навчання, розширенням мережі навчальних закладів та формуванням системи освіти взаємини між сім'єю та школою, сім'єю та суспільством у сфері виховання та соціалізації дітей і підлітків ставали дедалі складнішими.

Наукове осмислення проблеми взаємодії та співпраці сім'ї та школи вітчизняними дослідниками розпочалося відносно недавно і спочатку мало форму методичного забезпечення цих взаємин. У ХХ столітті виникла потреба в цілісному баченні проблеми, аналізі складних процесів, що відбуваються в цьому сегменті суспільства. З'явилося розуміння того, що без глибокого та всебічного вивчення проблеми, розробки наукових критеріїв і методів спільної роботи школи та сім'ї досягти значних успіхів у вихованні та соціалізації учнів неможливо. Вирішення цих проблем пов'язане з перспективами соціального,

економічного та духовного розвитку країни, стабільністю суспільства та держави, свободою особистості.

Взаємодія сім'ї та школи у соціалізації та вихованні учнів розвивалася за такими структурами: батько–вчитель; батько–вчитель–дитина; батьки–педагоги–дитина.

За формами організації взаємодії – від індивідуальних консультацій батьків з учителями до батьківських і шкільних комітетів, комітетів сприяння сім'ї та школі, комплексних державно-громадських комісій і центрів, організації в школі соціально-психологічної служби.

Партнерський рівень відносин між сім'єю та школою можна визначити як готовність до реалізації узгоджених дій, координацію зусиль, спільну оцінку результатів та спільну відповідальність за них, прагнення кожної сторони зробити свій внесок у спільну діяльність при спільній орієнтації на учня та його розвиток.

Таким чином, у сучасних умовах взаємодія між сім'єю та освітніми закладами є ключовим фактором у формуванні гармонійно розвиненої особистості дитини. Сім'я закладає фундамент моральних цінностей та соціальних норм, тоді як школа забезпечує систематичне навчання та соціалізацію. Ефективне партнерство між цими інститутами сприяє створенню єдиного виховного простору, де узгоджені дії батьків і педагогів забезпечують послідовність у вихованні та навчанні. Важливою складовою такої співпраці є відкритий діалог, взаємна підтримка та спільна відповідальність за розвиток дитини. Лише через тісну співпрацю сім'ї та школи можна досягти успішної соціалізації та всебічного розвитку підрастаючого покоління.

Сніжана РОМАНЕНКО

здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

науковий керівник: Гриньків А.П.

СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

На сьогоднішній день тема соціального сирітства в Україні зумовлена зростанням кількості дітей, які залишаються без батьківського піклування через соціально-економічні труднощі, міграцію, військові конфлікти та інші кризові явища. Це має серйозні наслідки для суспільства, оскільки такі діти часто стикаються з труднощами в освіті, соціалізації та адаптації до дорослого життя. Недостатня ефективність державних механізмів підтримки та реінтеграції таких дітей вимагає пошуку нових підходів до їх соціального захисту. Саме тому дослідження проблем соціального сирітства та розробка шляхів їх подолання є надзвичайно важливими для формування стабільного й здорового суспільства.

Соціальне сирітство — це явище, при якому діти позбавлені батьківського піклування не через смерть батьків, а через соціальні чинники, такі як економічні труднощі, насильство в родині, алкоголізм чи наркоманія батьків, бездоглядність або інші соціальні проблеми. Це також може включати дітей, які залишилися без опіки через сімейні конфлікти або надання їх в державні установи через невиконання батьками своїх обов'язків.

Після 2022 року українські дослідники активно вивчають проблему соціального сирітства, особливо в контексті впливу війни на дітей, позбавлених батьківського піклування. Згідно з даними Міністерства соціальної політики, станом на кінець 2023 року в Україні налічувалося 45 936 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з яких 7 415 були зареєстровані

протягом 2023 року. Також відзначають, що 93,5% цих дітей виховуються в сімейних формах, таких як опікунські або прийомні сім'ї, що свідчить про ефективність державної політики щодо сімейного виховання [2]. Однак війна загострила проблеми, пов'язані з інвалідністю, торгівлею людьми та відсутністю батьківського піклування, що вимагає подальших досліджень та вдосконалення механізмів захисту дітей. На основі досліджень українських науковців, таких як Олена Іванченко та Вікторія Бойко, можна виділити кілька ключових аспектів проблеми соціального сирітства в Україні та шляхи їх подолання. Олена Іванченко акцентує увагу на тому, що соціальне сирітство в Україні суттєво зросло через військовий конфлікт, що спричинило не тільки фізичну втрату батьків, але й психологічні травми для дітей. Вона підкреслює важливість створення програм для адаптації таких дітей у нових умовах, а також вдосконалення механізмів надання допомоги дітям через розвиток прийомних сімей та опікунства. Іванченко також звертає увагу на недостатню кількість соціальних працівників, які можуть ефективно впливати на адаптацію дітей до життя після втрати батьків [4].

Вікторія Бойко розглядає проблему соціального сирітства з точки зору прав людини та соціального захисту. Вона вважає, що одним із основних шляхів подолання сирітства є покращення інфраструктури для дітей, позбавлених батьківського піклування. Бойко В. пропонує активно впроваджувати національні та міжнародні програми з підтримки таких дітей, звертаючи особливу увагу на створення безпечних умов для їхнього розвитку в сімейних формах виховання, таких як прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу [1].

Подолання соціального сирітства в Україні вимагає комплексного підходу та зусиль з боку держави, громадських організацій і міжнародних партнерів. Одним із основних шляхів є розвиток сімейних форм виховання, таких як прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Ці форми не лише забезпечують дітям необхідний емоційний комфорт і стабільність, але й

сприяють їхній соціалізації та адаптації в суспільстві. Важливим кроком є вдосконалення роботи соціальних служб. Це передбачає збільшення кількості кваліфікованих соціальних працівників, які мають можливість своєчасно виявляти проблеми в сім'ях та надавати підтримку дітям, що знаходяться в кризових ситуаціях. Не менш важливим є законодавче вдосконалення і забезпечення прав дітей через розширення програм соціального захисту [3].

Отже, проблема соціального сирітства в Україні є актуальною і потребує комплексного підходу до вирішення. Війна, соціально-економічні труднощі та інші кризові явища значно погіршили ситуацію з соціальними сиротами. Роботи Олени Іванченко та Вікторії Бойко дають важливі наукові рекомендації щодо подолання цієї проблеми, зокрема через розвиток ефективних механізмів підтримки, покращення інфраструктури для виховання дітей в сімейних формах, а також через необхідність зміцнення системи соціального захисту. Пошук нових підходів до цієї проблеми, а також посилення міжнародної співпраці, є ключовими аспектами на шляху до забезпечення прав дітей і створення стабільного і здорового суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В. В. Діти-сироти та їх права: від теорії до практики: навч. посіб. Харків: Право, 2022. 195 с.
2. Міністерство соціальної політики України. Звіт про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні на кінець 2023 року. Київ. Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/23388.html> (дата звернення: 19.02.2025).
3. Суспільне. Вплив війни на дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні . 2023, 23 грудня. Режим доступу: <https://suspilne.media>
4. Іванченко О. В. Соціальне сирітство в Україні: сучасні проблеми та шляхи їх вирішення. Київ: Наукова думка, 2023. 238 с.

Вікторія РОМАНОВА

*здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня
спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»
науковий керівник: Філіпчук Л. І.*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Комунікативні здібності є однією з найважливіших складових професійної діяльності кожної людини, особливо в сучасних умовах захисту територіальної цілісності нашої держави, тобто діяльності, яка часто пов'язана з роботою в екстремальних і стресових ситуаціях. Кожна особистість (військові, правоохоронці, рятувальники та представники інших професій) постійно перебуває у процесі комунікації – як з колегами, так і з громадянами, командуванням чи підлеглими і саме від рівня розвиненості їхніх комунікативних навичок залежить не лише успішність виконання професійних завдань, але й ефективність взаємодії у критичних умовах, управління командою та зниження конфліктності. У сучасних умовах, коли інформаційний обмін і співпраця стають основою більшості процесів, здатність до ефективної комунікації виходить на перший план.

Значний внесок у розвиток теорії комунікативних здібностей зробили представники різних психологічних шкіл. Наприклад, у психоаналізі (З. Фройд, К. Юнг, А. Адлер) комунікативні здібності розглядаються через призму несвідомих процесів та їх впливу на соціальну поведінку.

А. Адлер, зокрема, трактує комунікативні здібності як сукупність вроджених індивідуальних властивостей, що визначають спосіб, силу та якість компенсації людиною своїх внутрішніх недоліків через взаємодію з іншими

людьми [5, с. 292].

Представники біхевіоризму (Р. Кеттелл, Л. Терстоун, Ч. Спірмен) вивчали комунікативні здібності з позиції можливості їх вимірювання та оцінки. Вони вважали, що комунікативні здібності можуть розвиватися через навчання та тренування і є пов'язаними з біологічними та когнітивними процесами [5, с. 293]. Наприклад, дослідження Р. Кеттелла показали, що комунікативні здібності мають не лише психологічну, але й фізіологічну основу, і їх розвиток може бути стимульований через певні навчальні програми.

Гуманістична психологія (А. Маслоу, К. Роджерс) акцентує увагу на природній тенденції людини до зростання, самореалізації та розвитку своїх комунікативних можливостей. Вони розглядають комунікативні здібності через призму самоактуалізації, тобто. через прагнення людини до більш повного виявлення та розвитку своїх особистісних можливостей. Виявляючи активність, людина розкриває себе. Поняття «комунікативні здібності» використовується ними при характеристиці особистості, що самоактуалізується [3, с. 49].

Також значний внесок у вивчення міжособистісної комунікації зробив М. Ролоф, який зосереджувався на різних аспектах комунікації між людьми, включаючи способи сприйняття інформації, розуміння емоцій, невербальну комунікацію та вплив цих факторів на ефективність взаємодії. Однією з центральних тем його досліджень є вплив контексту на процес комунікації, де соціальні, культурні та індивідуальні особливості відіграють важливу роль у сприйнятті та інтерпретації повідомлень. М. Ролоф також досліджує, як якість комунікативної взаємодії впливає на формування міжособистісних стосунків, розвиток довіри та задоволення від взаємодії. Його теорія активного слухання стала вагомим внеском у розуміння механізмів комунікації. Дослідник показав, що зосереджене та емоційно відкрито сприйняття інформації сприяє покращенню взаєморозуміння між співрозмовниками та підвищує ефективність спілкування [3, с. 51].

Комунікативні здібності людини формуються і розвиваються протягом

усього її життя, зазнаючи впливу різних факторів, таких як сімейне виховання, освіта, професійна діяльність та соціальне середовище. Ці здібності є ключовими для соціальної адаптації особистості та її ефективної взаємодії з оточенням. Вони відіграють важливу роль у багатьох сферах життя, починаючи від особистісних стосунків і закінчуючи професійними досягненнями.

Саме комунікативні здібності визначають здатність людини бути ефективним учасником спілкування, впливати на інших і бути зрозумілим у різних комунікативних ситуаціях. Дослідники підкреслюють, що люди з добре розвиненими комунікативними здібностями можуть досягати більшого успіху в соціальному та професійному житті, адже вони здатні краще виражати свої думки, розуміти інших, долати конфлікти та адаптуватися до змін [4, с. 92].

Комунікативний потенціал особистості можна визначити як сукупність її здібностей до спілкування, емоційної та соціальної чутливості, уміння адаптуватися до різних соціальних ситуацій та контекстів. Ці здібності формуються під впливом багатьох факторів, включаючи особистісні характеристики, досвід взаємодії, рівень освіти та культури. Ряд дослідників, вказують на важливість комплексного підходу до аналізу комунікативного потенціалу, який враховує не лише зовнішні прояви поведінки, але й глибші психологічні чинники [1].

Комунікативні здібності особистості є складною ієрархічною системою, яка, з одного боку, інтегрована в загальну структуру індивідуальних здібностей, а з іншого – є важливою частиною структури особистості. Цей термін набув поширення в науковій літературі у ХХ столітті й отримав численні тлумачення. Наприклад, поняття «комунікативні здібності» та «комунікативна компетентність» використовуються для опису здатності людини ефективно взаємодіяти з іншими [2, с. 274].

Комунікативні здібності можна класифікувати за різними критеріями. Один із підходів поділяє їх на загальні та спеціальні. Загальні здібності охоплюють базові навички, необхідні для ефективного спілкування у

повсякденних ситуаціях, тоді як спеціальні здібності формуються в рамках конкретної професійної або соціальної діяльності.

Крім того, за рівнем складності комунікативні здібності поділяються на навчальні та творчі. Навчальні здібності розвиваються під час навчання та спрямовані на формування основних комунікативних навичок. Творчі ж здібності виявляються в нестандартних або складних ситуаціях, що вимагають нестандартних рішень та адаптації [1].

Отже, можна зробити висновок, що комунікативні здібності є як умовою, так і результатом ефективного спілкування. Вони сприяють активній взаємодії з іншими людьми, забезпечують можливість передавати та отримувати інформацію, а також впливають на здатність людини адаптуватися до соціальних і професійних умов. Розвиток комунікативних здібностей допомагає покращувати взаєморозуміння, вирішувати конфлікти і досягати успіху в різних сферах життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Види здібностей та рівні їх прояву: Режим доступу: http://pidruchniki.com/16381204/psihologiya/vidi_zdibnosey_rivni_proyavu (дата звернення: 15.02.2025).
2. Запорожець О.М. Формування комунікативних здібностей у процесі професійної підготовки майбутніх психологів. Педагогіка вищої та середньої школи. 2014. № 41, С. 272-277.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації: навч. посіб. Чернівці. 2010. 528 с.
4. Пономаренко Т. Особливості комунікативної медіакомпетентності сучасних психологів–студентів і практиків. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки.* 2020. Вип. 12 (57). С.90-99.

5. Поправка В. В. Розвиток комунікативних здібностей у майбутніх психологів. *Психологічний і педагогічний дискурс: Наукові записки вчених*. Київ : Видво НПУ імені М. П. Драгоманова. 2020. С. 291-293.

Ростислав СИНЧУК

здобувач другого (магістерського) освітнього рівня

спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

науковий керівник: Гриньків А.П

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Постановка проблеми. Соціальне забезпечення є ключовою складовою соціальної політики, спрямованої на підвищення рівня життя громадян, забезпечення рівних можливостей і захисту найбільш уразливих верств населення. Однак в умовах воєнного часу соціальне забезпечення потребує значних коригувань і адаптацій, оскільки війна створює особливі умови для функціонування державних інститутів, руйнує інфраструктуру та викликає масові соціальні й економічні проблеми. Проблеми, з якими стикаються уряди країн, що переживають війну, зокрема в Україні в умовах збройної агресії Росії, потребують аналізу і розробки специфічних програм соціальної підтримки для збереження соціальної стабільності та гуманітарної ситуації.

Мета – дослідити особливості та виклики соціального забезпечення в умовах воєнного часу, зокрема в Україні, та аналізувати ефективність наданих державних соціальних послуг для підтримки вразливих верств населення під час війни.

Основний виклад матеріалу. В умовах введення воєнного стану, питання соціального захисту постало більш гостро. Соціальне забезпечення – це система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальний захист населення, від різного роду наслідків, які були спричинені соціальними ризиками. Збройна агресія Росії також є одним із ключових соціальних ризиків. Соціальний захист є одним із фундаментальних прав і свобод громадянина, який передбачений державним соціальним страхуванням. Фінансування

соціального захисту здійснюється за рахунок страхових внесків з різних джерел.

Також, забезпечення соціального захисту регламентується ст. 24 Конституції України, згідно з якою кожен громадянин має рівні конституційні права, що не можуть бути обмеженими за жодними ознаками [3].

Соціальне забезпечення охоплює комплекс економічних заходів, спрямованих на фінансовий захист населення від різних соціальних ризиків. Соціальний захист є одним з основних прав громадянина, що гарантується державним соціальним страхуванням. Фінансування соціального захисту населення здійснюється за рахунок страхових внесків з різних джерел.

Війна значно підвищує навантаження на систему охорони здоров'я, оскільки потреби у медичній допомозі зростають у кілька разів, особливо серед поранених, ветеранів і цивільного населення, яке стало жертвою бойових дій. Спеціалізована медична допомога та реабілітація є ключовими складовими соціального захисту. У багатьох країнах, які переживають конфлікти, відбувається розширення медичних послуг, створення мобільних госпіталів і медичних команд для евакуації та надання допомоги в зоні бойових дій [6, с. 202].

Одним із найбільш чутливих аспектів соціального забезпечення під час війни є забезпечення соціальних гарантій родинам загиблих та постраждалих осіб. У багатьох випадках сім'ї втрачають годувальника, що викликає соціальні й економічні проблеми. Держава повинна забезпечити виплату компенсацій і допомоги таким родинам, включаючи пенсії, одноразові виплати та пільги для забезпечення базових потреб [5, с. 55].

Для родин загиблих військовослужбовців передбачені спеціальні програми підтримки, що включають фінансову допомогу, а також психосоціальну реабілітацію для осіб, які пережили втрату близької людини внаслідок бойових дій. Програми можуть включати допомогу у відновленні житла, надання необхідних медичних послуг, а також навчання для підтримки

професійних навичок осіб, що залишилися без роботи через бойові дії [1, с. 124].

В умовах воєнного часу важливу роль у забезпеченні соціальної підтримки відіграють волонтерські ініціативи, які доповнюють державні програми допомоги, особливо в контексті надання соціальних послуг. Волонтерська діяльність сприяє оперативному реагуванню на гуманітарні виклики та забезпеченню необхідних ресурсів для вразливих верств населення. Зокрема, дослідження А. Гриньківа та В. Петрунчака (2024) акцентує увагу на значущості волонтерської складової в соціальному забезпеченні, підкреслюючи її ефективність у кризових умовах [2].

В Україні, в умовах воєнного конфлікту з Росією, соціальне забезпечення стало одним з ключових напрямків підтримки громадян. Основні соціальні програми, зокрема, спрямовані на підтримку внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та постраждалих від війни. Український уряд у відповідь на кризу розробив спеціальні соціальні програми, які включають не тільки фінансову допомогу, але й спеціалізовану медичну та психологічну підтримку.

Війна ставить перед урядами країни низку серйозних викликів у забезпеченні соціальних прав громадян. Одним із найбільших викликів є необхідність забезпечення належного фінансування соціальних програм. З одного боку, в умовах кризи збільшується потреба в фінансових витратах на допомогу постраждалим, а з іншого боку, зниження економічної активності зменшує доходи держави. Тому важливо розробляти ефективні механізми перерозподілу бюджетних коштів і знаходити додаткові джерела фінансування соціальних програм [4, с. 83].

Висновки. Соціальне забезпечення в умовах військового часу є критично важливим для збереження соціальної стабільності та підтримки гуманітарної ситуації в країнах, які переживають конфлікти. В Україні, як і в інших країнах, що переживають війну, соціальні програми зосереджені на допомозі найбільш уразливим верствам населення, таким як внутрішньо переміщені особи,

ветерани та родини загиблих. Однак соціальне забезпечення в умовах війни стикається з численними проблемами, такими як високі витрати на програми допомоги та необхідність адаптації інфраструктури, що вимагає від урядів ефективного управління ресурсами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбунова С. С. Соціальна підтримка учасників бойових дій в Україні. Київ: Академія соціальних наук. 2021. С. 123-132.
2. Гриньків А.П., Петрунчак Д. В. Волонтерська складова у наданні соціальних послуг в умовах воєнного стану. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2024. № 1, С. 12-20. DOI: 10.12958/1817-3764-2024-1-12-20
3. Конституція України: від 28 червня 1996 року / Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина, Стаття 24. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciyaukrayini-rozdil-ii>
4. Кравченко І. І. Фінансування соціальних програм під час війни. Київ: Інститут соціальних досліджень. 2020. С. 80-84.
5. Рябцева А. М. Пенсійна система в умовах воєнного часу. Дніпро: Дніпропетровський університет. 2020. С. 54-61.
6. Семенова І. М. Соціальні послуги для родин загиблих. Київ: Інститут соціальної роботи. 2017. С. 202-211.

Євгенія СОПКО

здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівні

спеціальності 231 «Соціальна робота»,

Карпатського інституту підприємництва ЗВО "Відкритий міжнародний

університет розвитку людини "Україна"

науковий керівник: Шинкар І.П.

ЛЮДИ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНА ГРУПА

Тенденція зростання чисельності людей похилого віку вимагає корінної зміни соціальної політики у відношенні цієї, найбільш соціально незахищеної категорії суспільства, особливо зараз, в умовах переходу до ринкової економіки.

Важливою соціальною проблемою сьогодення є процес старіння, який у значній мірі залежить від рівня суспільно-економічного розвитку держави. Старіння є невід'ємним елементом розвитку особистості. В онтогенезі людини виділяють періоди дитинства, юності, зрілості та старості. Межа між періодом зрілості та початком старості майже невловима, що обумовлює розбіжності у визначенні віку, з якого починається старість.

Проблеми старості і її визначення, вчені і практики підходили і підходять з різних точок зору: біологічної, фізіологічної, психологічної, функціональної, хронологічної, соціологічної й ін. А звідси й специфіка вирішення проблем суспільного і соціального та психологічного стану, ролі і місця в родині, в організації соціального забезпечення й психологічного обслуговування, соціальної реабілітації, соціального піклування над людьми похилого віку.

Проблему підготовки менеджерів соціального патронажу розкрито в працях І. Артеменко, А. Капської, О. Карпенко, Н. Романової, І. Савельчук та ін.

Загалом, більшість авторів, доходять думки про те, що процес старіння у різних людей протікає по-різному і залежить від цілої низки чинників:

- біологічних, психологічних, екологічних, соціальних; способу та рівня життя; умов праці та відновлення; становища в сім'ї; особистого ставлення до вікових змін тощо. Однак, не дивлячись на відмінності у протіканні зазначених вікових змін, загально визнаними у соціально-психологічному аспекті є наступні проблеми літніх людей:

- розрив основних соціальних зв'язків, зумовлений зниженням соціальної активності, працездатності, виходом на пенсію, віддаленням від батьків дорослих дітей, звуженням інтересів, кола спілкування тощо;

- проблеми, пов'язані зі здоров'ям (включаючи медико-біологічні (переживання болі і необхідності терапевтичного впливу), матеріальні (нестача коштів на якісне лікування та підтримку життєдіяльності) та психологічні аспекти (приміром, труднощі у самообслуговуванні)), а також із наближенням (очікуванням) смерті;

- соціально-психологічна та морально-ціннісна дезадаптація в суспільстві внаслідок зміни сучасної системи соціальних установок і цінностей (включаючи ідеологію, мораль та ін.), зниження рівня толерантності особистості, втрати близьких, і як наслідок:

- самотність, самоізоляція, проблеми у спілкуванні;

- зміна соціального, економічного статусу (престижність особистості, погіршення матеріального становища, низька якість життя, збільшення залежності від інших тощо), питання між поколіннями взаємин;

- проблеми організації вільного часу та відпочинку;

- криза пізнього віку, переживання відсутності життєвої перспективи, обмеженість самореалізації та інші психологічні проблеми особистості.

Основним показником демографічного старіння суспільства є чисельність груп населення у віці до 19-ти років і більше 60-ти. Демографічна старість настає тоді, коли частина осіб, які належать до першої групи, нижче за 30%, а

частина осіб, що відповідає другій групі перевищує 15% загального числа людей у суспільстві [2, с.65].

Як відомо, старіння населення є однією з найбільш характерних рис демографічних процесів сучасного періоду. Воно обумовлене складним комплексом причин та відображає особливості і співвідношення таких демографічних процесів, як народжуваність, смертність, міграція, їх зміни в часі. Україна належить до демографічно старих країн світу. Частка населення старше 60 років і старших становить 20,3 % з прогнозованою тенденцією до її подальшого підвищення. За даними демографічних прогнозів, вже до середини цього сторіччя очікується збільшення значень цього показника в Україні до 38,1 %, зокрема частка людей 80 років і старших збільшиться в 3,5 рази. Середня тривалість життя в Україні становить для чоловіків 61 рік., жінок – 73 роки, що нижче, ніж у країнах Східної Європи, на 4-5 років, а країнах Західної Європи – майже на 11-16 років. Старіння населення супроводжується зростанням у загальній літніх людей частки найменш соціально захищених і потребуючих суспільної опіки громадян, які мешкають самотньо (до 20%) [1]. У цьому контексті, забезпечення якомога вищої якості життя літніх людей та впровадження прогресивних форм навчання та адаптації суспільства до цієї ситуації стають одними з пріоритетних напрямів виконання країнами Мадридського міжнародного плану дій щодо старіння, прийнятого на Другій Всесвітній асамблеї ООН у 2012 р. У ньому відзначається необхідність багаторівневої підготовки як самих літніх людей, так і надавачів соціальних послуг [4, с.120].

На даний момент склалося неоднозначне ставлення до збільшення частки осіб похилого віку в загальній чисельності населення. З одного боку, із зменшенням частки працездатної молоді в структурі працевлаштованого населення можливо зниження «гнучкості економічної системи», старіюче суспільство більш консервативне, воно почне відставати від молодого з технічної оснащеності і добробуту, в інтелектуальному плані і в творчих досягненнях. Знову ж таки, одним з принципів соціального страхування є

принципи субсидіарності та солідарності, в основу якого покладено той факт, що на разі, наприклад, працююче населення має «оплачувати» пенсію пенсіонерам. А оскільки демографічна ситуація в Україні є незадовільною, – низька народжуваність та високий відсоток людей похилого віку, то, відповідно економічно-продуктивної сили, яка б забезпечувала виплати пенсій із своїх заробітних плат, бракує [2, с 64]. В Україні станом на 1 травня 2016 року чисельність пенсіонерів становить 12 млн. 312 тис. осіб, тоді як працюючого населення, яке сплачує податки в Пенсійний фонд лише 14 млн.

Виходячи з вищенаведених статистичних даних зрозуміло, що для сучасної демографічної ситуації в Україні характерне старіння населення та збільшення «навантаження» на працездатну його частину. Працездатне населення теж старішає, і частка людей пенсійного віку поступово збільшується, і, отже, зростають витрати на забезпечення і догляд пенсіонерів. Крім того, в країні з високою часткою населення похилого віку, загальний попит на освіту буде зменшуватися, а попит на медичне обслуговування буде збільшуватися.

Недостатньо втішним є прогноз демографічного розвитку України на період до 2050 року, розроблений Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України за участю Державного комітету статистики України. За середнім варіантом прогнозу чисельність населення України постійно зменшуватиметься і до початку 2051 року становитиме 36,0 млн. осіб. Рівень народжуваності поступово зростатиме від 2025 року і досягне позначки близько 1,5 дитини на жінку. Передбачається подальше зниження смертності немовлят, дітей та підлітків у віці 1-19 років, поступове скорочення смертності у віці 20-24 роки, 40-59 років та 13

пришвидшене – у віці 25-39 років. Очікувана тривалість життя при народженні може досягти 71,5 та 79,5 року для чоловіків і жінок відповідно. Зростатиме і надалі частка осіб старших 65 років і, згідно прогнозу, у 2050 році становитиме 24,2% [3, с.93].

Переважна більшість старих людей потребує широкого спектру послуг і допомоги, що надається їм іншими людьми, будь - то члени родини, сусіди, медичні, соціальні, психологічні або добродійні організації. В основній своїй масі родини нездатні, взяти на себе всі турботи про старих і безпомічних родичів. Весь тягар щодо догляду за старими людьми ляже в першу чергу на плечі державних соціальних служб, а також на органи охорони здоров'я.

Для нашої країни зараз є характерним тип відтворення населення на основі низької народжуваності та утвердження малодітної сім'ї. Економічний занепад спричинив, насамперед, спад народжуваності та зростання смертності, що призводить до абсолютного зменшення населення України. У великих містах народжуваність менша, ніж у малих та в селах. Одним із негативних наслідків низької народжуваності є старіння населення.

Таким чином, дослідження особливостей людей похилого віку як соціально-демографічної групи, дає нам підстави стверджувати про необхідність пошуку ефективних шляхів та умов організації надання соціальних та психологічних послуг людям похилого віку.

Відтак актуальність та практична значимість розгляду проблематики соціально-психологічного забезпечення соціальної роботи з літніми людьми визначається наступними чинниками.

1. Люди похилого віку є однією із найбільш численних груп клієнтів системи соціальної роботи в державі. З кожним роком їх кількість збільшується, а це вимагає підвищення рівня матеріальних витрат на їх достойне соціальне забезпечення, - з одного боку, а з іншого, - реформування системи соціального захисту та послуг, що пов'язано з постійним ростом кількості клієнтів. За умов досить скрутного соціально-економічного стану держави, розвиток послуг соціально-психологічного характеру дозволить з найменшими витратами вдосконалювати процес надання допомоги і підтримки літнім людям.

2. Оскільки психологія соціальної роботи, як достатньо нова та перспективна галузь соціально-психологічної науки, потребує на разі розробки її методологічних засад, цінним уявляється висвітлення соціальнопсихологічних особливостей різних груп клієнтів соціальної роботи (зокрема, і людей похилого віку) та методів їх психологічної підтримки з метою узагальнення цього досвіду і збагачення науки теоретичними та практичними доробками.

3. В аспекті розвитку психології особистості вивчення характеристик літніх людей як представників соціальної групи також представляє інтерес з точки зору розробки проблем соціалізації особистості, дослідження старості і старіння як вікових етапів онтогенезу людини, установок щодо ставлення до них з боку інших членів суспільства, стереотипів та чинників старіння тощо. Одним з можливих засобів розв'язання цих протиріч є: усвідомлення феномену старіння в усіх його аспектах (медичному, психологічному, соціальному); підготовка професіоналів, здатних реалізувати державні програми соціальної допомоги населенню похилого та старечого віку, сформувані політику соціального захисту осіб даної вікової категорії, проводити соціальні дослідження життєвих умов старих людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н.Б.Болотіна. Київ. Знання, 2005. 381с.

2. Кирич Н. Проблеми демографічного старіння населення і його вплив на економічне зростання суспільства / Наталія Кирич, Наталія Слободян // Соціально-економічні проблеми і держава. 2016. Вип. 2 (15). С. 62-70.

3. Населення України : імперативи демографічного старіння / Національна академія наук України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, Фонд ООН в галузі народонаселення. Київ : АДЕФ-Україна, 2014. 285 с.

Оксана СТРИЛЕЦЬКА

здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 053 «Психологія»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Філіпчук Л. І.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА З ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМНИХ СТОСУНКІВ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна – це не лише фізичний конфлікт між державами, але й глибока емоційна травма для кожної людини, що потрапляє під її вплив. В умовах війни сім'ї зазнають значних стресових навантажень, що нерідко веде до напруження у взаємних стосунках, зокрема між батьками та дітьми. Психологічна допомога в таких ситуаціях набуває особливої важливості, оскільки сім'ї, що переживають важкі часи, можуть втратити відчуття стабільності і безпеки, що є основою здорових відносин. Діяльність психолога спрямована на оптимізацію цих взаємозв'язків, допомагаючи родинам адаптуватися до нових умов і зберігати емоційну рівновагу.

Війна руйнує звичний ритм життя, зокрема для батьків і дітей. Батьки, як правило, мають більше досвіду у подоланні труднощів, але навіть вони не завжди готові до емоційного навантаження, яке приносить війна. Постійний стрес, страх за своє життя та життя дітей, втрати близьких, проблеми з житлом та доступом до основних ресурсів – все це суттєво впливає на психологічний стан дорослих. Водночас діти, особливо молодшого віку, не завжди здатні усвідомити повністю те, що відбувається навколо, що призводить до високого рівня тривожності, страху та непорозумінь.

У таких умовах виникає ризик посилення емоційного відчуження між батьками і дітьми. Батьки можуть бути надмірно занурені у вирішення

нагальних проблем, що залишає їм мало часу і сил для емоційної підтримки своїх дітей. Діти, зі свого боку, можуть відчувати себе покинутими або забутими, адже їхні потреби в безпеці та підтримці не завжди враховуються у стресових ситуаціях. Це може призвести до посилення конфліктів, труднощів у взаєморозумінні та порушення зв'язку між членами сім'ї.

О. Галян [1, С.15] наголошує, що сім'я з огляду на соціальну природу є первинним інститутом соціалізації. За своєю суттю, вона – опосередкувальна ланка між соціальними нормами, правилами співбуття, соціально прийнятими способами життєздійснення та процесом становлення особистості. У сім'ї дитина опановує елементарні соціальні знання, цінності й ідеали, набуває навичок моральної поведінки тощо. У ній виформовується та реалізується ціннісне ставлення до діяльності, оточення, самого себе. Однак не всі батьки обізнані зі складними процесами розвитку дитини та педагогічно доцільними методами виховання, а отже, часто виявляються невідповідними до вибору та здійснення адекватного виховного впливу. Як результат, зниження виховного потенціалу сім'ї, адже випадкових або несистемних психолого-педагогічних знань недостатньо для створення сприятливого сімейного середовища розвитку дитини

Л. Мелешко, І. Суровцева, В. Чорна С.28 [1, С.15] здійснюють аналіз сучасної життєдіяльності сімей під впливом нових соціально-політичних умов визначає необхідність системного психолого-педагогічного супроводу з боку шкільного керівництва та психолога з метою створення певних умов взаємодії учасників освітнього процесу, а саме – формування постійного, двостороннього інформаційного контакту між учасниками взаємодії; систематичне й цілеспрямоване включення в спільну діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу; формування позитивного ставлення до взаємодії учасників на тлі сприятливого емоційного самопочуття.

У такій ситуації діяльність психолога стає необхідною для підтримки стабільності родинних стосунків. Основними завданнями психолога є допомога

батькам і дітям у знаходженні способів взаємодії, що сприяють збереженню емоційної близькості, взаєморозуміння та підтримки, навіть у складних умовах.

В умовах війни батьки часто переживають великий стрес, який може погіршувати їхню здатність до емоційної підтримки дітей. Психолог може допомогти батькам знайти внутрішні ресурси для подолання стресу, а також навчити методам самоуспокоєння, що дозволить їм зберігати емоційну стійкість і не переносити власну тривогу на дітей. Психолог також може допомогти батькам зрозуміти, як правильно спілкуватися з дітьми, пояснювати складні ситуації без надмірної емоційної напруги.

Діти можуть відчувати величезний страх і тривогу через ситуацію війни, і ці емоції можуть проявлятися у вигляді агресії, відчуженості, страху або постійного переживання. Психолог може допомогти дітям виразити свої емоції, навчити їх розпізнавати свої почуття і знаходити способи зменшити тривогу. Одним з ефективних підходів є використання арт-терапії, ігор або наративної терапії, що дозволяють дітям відновити внутрішній баланс через творчі методи.

Часто під час війни в родинях виникає недостатньо ефективна комунікація. Психолог може навчити батьків і дітей технікам активного слухання, конструктивного вираження емоцій, а також навичкам взаємного розуміння. Важливо, щоб у сім'ї було створене середовище, в якому кожен член може висловлювати свої переживання і відчуття без страху бути осудженим чи непочутих. Це сприяє зміцненню довіри та емоційної близькості.

Важливою виступає думка, що коли в батьків існують серйозні проблеми щодо збереження психічного здоров'я, такі як депресія, або відсутній належний рівень соціальної підтримки, вони мають меншу кількість ресурсів, які можна виділити для їх батьківського піклування [3].

Психолог може допомогти сім'ям адаптуватися до нових умов життя, включаючи тимчасові зміни у місці проживання, адаптацію до нових обов'язків і розпорядку. Психологічна допомога в цьому випадку включає допомогу в

організації нової рутини, що враховує потреби всіх членів родини, а також створення умов для психологічної стабільності в періоди змін.

Психолог у роботі з сім'єю може застосовувати різні методи, щоб оптимізувати стосунки між батьками і дітьми, зокрема:

когнітивно-поведінкова терапія: допомагає змінити негативні установки і думки, що виникають через стрес, на більш адаптивні і здорові.

групова терапія для родин: це може бути корисним для спільного переживання стресу, обміну досвідом і надання підтримки один одному.

психоосвітні заходи: допомога родинам у розумінні психологічних процесів, які відбуваються під час стресу, а також навчання методам самодопомоги.

ігрові та арт-терапевтичні методи: допомагають дітям виразити свої емоції та знизити рівень стресу через творчість і гру.

Таким чином, в умовах війни психологічна підтримка родин стає надзвичайно важливою для збереження емоційного здоров'я батьків та дітей. Діяльність психолога, спрямована на оптимізацію взаємних стосунків у родині, допомагає створити середовище для здорового спілкування, взаємної підтримки та розуміння. Психологічна допомога дозволяє не лише зберегти гармонійні стосунки в родині, але й допомогти родинам адаптуватися до важких умов війни, мінімізувати негативний вплив стресу та забезпечити психоемоційну стабільність у складні часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Галян О. І.](#) Психологічний контекст культури батьківства. *Гуманітарний форум*. 2024. Т. 2, № 2. С. 14-20. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/humf_2024_2_2_4
2. Мелешко Л. А., Суровцева І. Ю., Чорна В. В. Соціально-психологічний супровід дитячо-батьківських взаємин під час дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти в умовах війни. *Education and*

pedagogical sciences. 2024. № 1. С. 22-32. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/OsDon_2024_1_4

3. Герило, Г. М., Гніда, Т. Б., Корнієнко, І. О., Луценко, Ю. А. Організація соціально-психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів. *Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи*, 2018. 128 с.

Василь СУМАРУК

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Клик С. Е.

КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Сучасна науково-технічна революція, що триває у світі та в Україні, впливає на всі аспекти людського життя, встановлюючи нові вимоги та відкриваючи нові можливості для розвитку особистості.

Наразі взаємодія між людиною та комп'ютером є однією з найважливіших тем. Комп'ютери виконують широкий спектр функцій: відтворення музики та радіо, показ фільмів і телевізійних програм, обробка текстів, відображення графіки та анімації, функції телефону та калькулятора, доступ до глобальних мереж та участь в електронних іграх, і багато іншого. Таким чином, перед дітьми та підлітками відкривається новий світ майже безмежних можливостей та інтересів [5].

Сучасна науково-технічна революція, що триває у світі та в Україні, впливає на всі аспекти людського життя, встановлюючи нові вимоги та відкриваючи нові можливості для розвитку особистості.

Процеси інформатизації та комп'ютеризації сучасного суспільства, поряд із безсумнівними позитивними змінами та досягненнями, призвели також до появи низки негативних соціальних явищ. Серед них особливо гостро постала проблема комп'ютерної залежності серед підлітків.

Комп'ютерна залежність у підлітків є серйозною соціально-педагогічною проблемою, яка потребує комплексного підходу для її вирішення. Важливо

розробляти та впроваджувати профілактичні програми, що сприятимуть усвідомленому та відповідальному використанню комп'ютерних технологій молоддю. Це допоможе мінімізувати негативні наслідки та забезпечити гармонійний розвиток особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства [4].

Підлітковий вік характеризується інтенсивним розвитком логічного мислення, прагненням до пізнання навколишнього світу, активністю та ініціативністю. Цей період, часто названий «складним» або «переломним», супроводжується змінами в поведінці: від дитячої слухняності до стриманої покори або навіть відкритого непослуху батькам. Підлітки формують власну систему цінностей, яка частково збігається з поглядами батьків, а частково — з думками однолітків. У цей час завершується становлення основ особистості, відбувається активний фізичний, статевий, психічний та соціальний розвиток, зростає потреба в самоствердженні та самопізнанні. Ці потреби часто задовольняються через різні форми комунікації, які підлітки здійснюють самостійно, без значного контролю з боку дорослих. Крім того, користувачі комп'ютерів, їхні батьки та вчителі часто недостатньо поінформовані про перші ознаки формування залежності та про заходи профілактики, спрямовані на її запобігання [1].

Термін «комп'ютерна залежність» вперше з'явився у 1990 році. Психологи визначають його як форму емоційної залежності, спричиненої різними електронними пристроями. Суть цього явища полягає в тому, що всі думки та дії людини зосереджуються на комп'ютері та віртуальному світі, який він відкриває, будь то ігри чи спілкування. Для підлітків, які страждають від такої залежності, важливим стає не стільки результат гри, скільки сам процес, під час якого вони втрачають відчуття часу [2].

Проблема комп'ютерної залежності підлітків є актуальною соціально-педагогічною темою в сучасному суспільстві. Науковці з різних галузей досліджували це явище, зокрема профілактику залежної поведінки вивчали

О. Возіанов, М. Галагузова, Н. Дереклєєва та інші. Т. Больбот і Л. Юр'єва запропонували методи діагностики та профілактики комп'ютерної залежності, а Н. Сергєєва обґрунтувала соціально-педагогічні умови її запобігання. Психологічні наслідки надмірного використання комп'ютера розглядали Л. Гур'єва, Е. Мулик, О. Якушина та інші. М. Іванов детально аналізував механізми формування комп'ютерної залежності, а Є. Зубарєв і Н. Петров описали можливості комп'ютерної психотерапії. Починаючи з кінця ХХ століття, аспекти комп'ютерної залежності підлітків розглядалися в контексті проблематики вільного часу та організації дозвілля, що відображено в роботах Л. Гордона, Т. Дридзе, Л. Когана та інших.

Важливо зазначити, що комп'ютерна залежність може мати серйозні наслідки для психічного та фізичного здоров'я підлітків. Тому необхідно впроваджувати ефективні програми профілактики та надавати своєчасну допомогу тим, хто вже зіткнувся з цією проблемою.

Т. Ісакова зазначає, що 54% молоді віком від 13 до 23 років щоденно проводять за комп'ютером від 1 до 3 годин, а 31% витрачають на це 4-6 годин. Деякі особи занурюються у віртуальний світ понад 10 годин на добу. Понад 45% опитаних стверджують, що не уявляють життя без персонального комп'ютера та Інтернету, що перевищує залежність від інших медіа-пристроїв (28% не можуть обійтися без мобільного телефону, 11% – без телевізора) [3].

Аналіз літератури показує, що проблема формування комп'ютерної залежності у підлітків здебільшого розглядається з психологічної точки зору (психологія, соціальна психологія, патопсихологія тощо). Цей досвід є міцною основою для розширення теоретичних та емпіричних соціально-педагогічних досліджень у цій сфері. Варто відзначити, що останніми роками в Україні спостерігається зростання наукової активності щодо цих досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бартків О., Махновець В. Вивчення схильності студентів до Інтернет-

адикції. *Молодь і ринок*. 2018. № 2 (121). С. 141–146.

2. Вiнтюк Ю. Психологiчнi закономірностi виникнення узалежнень у шкiльнoму вiцi та способи протидiї їм. *Здоровий спосiб життя*. 2018. № 34. С. 13–20.

3. Макаренко О., Пoстoвa O. Соціалізація підлітків та комп'ютерна залежність. *Наукові Записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота* Т. 71. 2017. С. 23–27.

4. Мамбетова А. Вам вибирати – віртуальне життя чи реальність : про залежність від інтернету і соціальних мереж. *Країна знань*. 2017. №1 (122). С. 53–54.

5. Найдьoнoвa Л. А. Кібер-буллінг підлітків (віртуальний терор) як новітній феномен інформаційної доби : теоретико-методичні засади подолання і профілактики. *Практична психологія та соціальна робота*. 2017. № 8. С. 10–18.

Руслан ТКАЧУК

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»

науковий керівник: Островська Н. О.

ПРОФІЛАКТИКА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Підлітковий вік – один з найскладніших періодів розвитку особистості, який характеризується потребою звільнитися від контролю та опіки дорослих, бунтом проти встановлених правил і норм, прагненням до незалежності, самостійності та самоствердження. У цьому віці кількість негативних вчинків зростає в сім разів, а кількість невмотивованих вчинків – у 40 разів [1, с. 33].

Протиправна поведінка молоді є актуальною педагогічною проблемою, зумовленою кризою цінностей, відсутністю ефективних виховних впливів, негативним впливом соціального середовища, сімейним нещастям та іншими деградуючими соціально-психологічними факторами. Протиправна поведінка - це поведінка індивідів, яка порушує встановлені суспільством та закріплені в нормативних документах правові норми та завдає об'єктивної шкоди окремим особам, громадам, організаціям і суспільству в цілому [2, с. 109].

Соціологічний енциклопедичний словник тлумачить термін «профілактика» як «система соціально-економічних та медичних заходів, що здійснюються державою, органами та установами охорони здоров'я, метою яких є зміцнення здоров'я, зниження смертності та збільшення тривалості здорового і соціально активного довголіття, усунення причин і умов, що призводять до захворювань» [5, с. 378].

У Великому юридичному словнику термін «Профілактика злочинності – це запобігання злочинам, що являє собою комплекс заходів, спрямованих на

виявлення, обмеження або усунення факторів суспільної небезпеки злочинності в цілому та окремих її видів, а також особистості злочинця» [4, с. 221].

Профілактика протиправної поведінки це найголовніше із пріоритетних завдань сучасної педагогіки. У підлітковому віці відбуваються значні зміни в психологічному та емоційному розвитку особистості, які призводять до стресостійкості до девіантної поведінки.

У профілактиці злочинності слід приділяти соціально-виховну увагу представникам багатьох субкультур, особливо тих, що включають елементи вживання наркотиків (рейвери, растамани і т. д.); агресивні політичні та гендерні рухи (скінхеди, редфем).

З огляду на те, що злочинність тісно пов'язана з процесами соціальної деморалізації, бездомністю, безробіттям, зростанням наркоманії та токсикоманії, розпадом сім'ї та іншими негативними соціальними явищами, доцільним є комплексний підхід до розв'язання цієї проблеми. З цією метою створюються так звані координаційні ради, які об'єднують ресурси громади та включають представників правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, соціальних служб та неурядових організацій з метою профілактики злочинності серед молоді.

Координаційні ради забезпечують реалізацію моделі профілактики шляхом сприяння формуванню міждисциплінарних команд з представників відповідних служб з конкретними завданнями щодо її адаптації до міського/районного/регіонального контексту та надання допомоги в конкретних випадках девіантної поведінки молоді.

Попередження злочинності відбувається на трьох рівнях – первинному, вторинному та третинному – кожен із яких має свою цільову аудиторію, інструменти та методи роботи [3, с.35].

Первинна профілактика спрямована на встановлення конструктивної взаємодії (соціально прийнятної та законослухняної поведінки) між молодою людиною та суспільством. Основними суб'єктами на цьому рівні є система

освіти, шкільні служби.

Вторинна профілактика здійснюється при виявленні адміністративних правопорушень або інших ознак девіантної поведінки неповнолітніх, які не підпадають під дію статей Кримінального кодексу України.

Третинна профілактика – це соціальні, виховні, медичні та психологічні заходи, спрямовані на відновлення особистого та соціального статусу особи, її реінтеграцію в сім'ю, суспільно корисну діяльність, навчальні заклади та робочі місця, а також запобігання повторному вчиненню протиправних дій після подолання стійкої негативної поведінки.

Гімназії та ліцеї є основним інститутом соціалізації молоді, де формуються моделі побудови соціальних відносин. Вони є агентом соціалізації та профілактики правопорушень, але водночас, якщо профілактичні заходи, протидія булінгу та освітні ініціативи не впроваджуються належним чином, існує ризик віктимізації.

Виховна діяльність у закладах загальної середньої освіти спрямована на формування правосвідомості, моральних цінностей та соціально відповідальної поведінки та відіграє важливу роль у запобіганні протиправній поведінці молоді. Ефективна профілактика вимагає використання інтерактивних методів навчання, індивідуальної та групової роботи з учнями, залучення батьків до освітнього процесу, співпраці з соціальними службами та правоохоронними органами. Створення безпечного освітнього середовища, зміцнення довіри між учнями та вчителями, організація змістовного дозвілля можуть сприяти зниженню рівня девіантної поведінки та злочинності серед учнів.

Протиправна поведінка учнів значною мірою визначається віковими психологічними особливостями, соціальним середовищем, рівнем розумового розвитку та сформованістю моральних цінностей. Психолого-педагогічні аспекти профілактики передбачають комплексний підхід, що включає ранню діагностику девіантної поведінки, формування навичок самоконтролю, розвиток рефлексії та соціально-комунікативних навичок молоді. Особливе

значення має корекційно-розвивальна робота психолога, інтеграція превентивних методів у навчально-виховний процес, педагогічний супровід та створення безпечного освітнього середовища, що сприяє гармонійному розвитку особистості – підлітка та запобігає вчиненню правопорушень.

Шкільне середовище має значний вплив на поведінку учнів. Крім того, створення позитивного, безпечного та сприятливого клімату серед підлітків є важливим фактором профілактики протиправної поведінки. Роль навчальних закладів полягає у розвитку морально-етичних цінностей, навичок взаємоповаги, відповідальності та самоповаги у молодих людей через освітні програми, соціалізацію в колективі та активну участь у громадських ініціативах. Важливо також забезпечувати відкрите спілкування між учнями та вчителями, залучати батьків до освітнього процесу та організовувати змістовне дозвілля. Такий підхід допомагає запобігти ситуаціям, що сприяють девіантній поведінці.

Отже, профілактика злочинності серед молоді має бути комплексною і включати правову освіту, соціальну та психологічну підтримку, ранню діагностику девіантної поведінки та тісну співпрацю між педагогами, батьками та поліцією. Тільки інтеграція освітніх, правових та соціальних заходів може ефективно запобігти формуванню злочинної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

6. Кащук М. Я. Правове виховання старшокласників у виховній роботі загальноосвітньої школи (друга половина ХХ століття): автореф. дис. ... канд.пед. наук. : 13.00.01. Дрогобич. 2015. С. 25–56

7. Кікалішвілі М. В. Девіантна поведінка : поняття та ознаки. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3. С. 109–122.

8. Клішевич Н. А. Форми соціально-педагогічної роботи з підлітками із делінквентною поведінкою у різних соціальних інституціях. *Педагогічна освіта : теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. № 19. 2013. С. 80–83.

9. Соціальна робота в Україні: теорія та практика : посібник для підвищення кваліфікації працівників соціальних служб для молоді. 4-а частина / за ред. А. Я. Ходорчук. Київ : ДЦССМ, 2003. 272 с.

10. Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища : соціально-педагогічний аспект : монографія. Черкаси : ФОб Чабаненко Ю.А., 2011. 492 с.

Іван ТЯСКО

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Карпатського інституту підприємництва ЗВО «Відкритий міжнародний

університет розвитку людини «Україна»

науковий керівник: Росоха Н.М.

ФРАНДРЕЙЗИНГ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

В умовах економічних трансформацій, коли екстенсивний розвиток держави вичерпує свій потенціал, а господарські комплекси демонструють деструктивні тенденції, фінансування суспільно значущих проєктів зазнає обмежень. Це зумовлює необхідність пошуку альтернативних джерел фінансових ресурсів.

У цьому контексті франдрейзинг набуває ключового значення як ефективний механізм залучення та використання позабюджетних ресурсів. Він орієнтований на забезпечення соціальних програм, науково-дослідних проєктів та діяльності неприбуткових організацій. Фінансові ресурси, отримані через франдрейзинг, можуть стати основою ресурсної бази організації за умови їхнього раціонального використання з урахуванням майбутніх можливостей.

Джерелами таких ресурсів є кошти приватних осіб, комерційних організацій, фондів та урядових організацій. Розвиток франдрейзингу в Україні породжує безліч питань, що вимагають ґрунтовних теоретичних досліджень та практичних заходів для обґрунтування його особливостей та впровадження інноваційних механізмів управління фінансовими ресурсами.

Аналіз сутності франдрейзингу, його суміжних понять, класифікації та мотивів донорства дозволяє стверджувати, що благодійність є невід'ємною складовою франдрейзингової діяльності.

З початку повномасштабного вторгнення українське суспільство

продемонструвало безпрецедентний рівень благодійності та волонтерства, що було підтверджено міжнародними дослідженнями. Сімдесят відсотків громадян України долучилися до пожертв та волонтерства, щоб допомогти країні вистояти.

У цьому процесі ключову роль відіграли особистості та організації, які створили платформи для адресної підтримки. Наразі пріоритетом для українських донорів є підтримка захисників, і цей сектор отримує стабільні пожертви.

Гуманітарні ініціативи також отримували підтримку, а катастрофи, що впливали на цивільне населення, викликали раптові сплески пожертв, хоча вони не були стабільними. Це, ймовірно, пов'язано з масштабними програмами допомоги від міжнародних гуманітарних організацій.

Значна частина донорів здійснює пожертви на регулярній основі, що свідчить про ефективність впровадження франдрейзерами механізмів регулярного донорства. Такі механізми, організовані на сайтах отримувачів або через платіжні інструменти донорів, забезпечують стабільні надходження.

Українські благодійники демонструють високий рівень усвідомлення цілей пожертв, підтримуючи конкретні збори на основі власного вибору. Ключовим фактором є довіра до прохача, що ґрунтується на попередньому досвіді та розумінні використання коштів.

Незважаючи на тенденції до зниження обсягів донатів, загальний рівень благодійності в Україні залишається стабільним з початку повномасштабного вторгнення.

Стратегічні навички франдрейзерів, що дозволили утримати рівень пожертв, свідчать про їхню компетентність у роботі з донорами, а також про вміння адаптуватися до ринкових змін. Залучення ресурсів свідчить про ефективність комунікації франдрейзерів, використання механізмів залучення та зворотного зв'язку.

Аналіз благодійних пожертв в Україні виявляє гетерогенність та

масштабність донорської активності, що відображає соціальну згуртованість та громадянську відповідальність.

Фонд Сергія Притули демонструє ефективність краудфандингових стратегій у контексті національної безпеки. Ініціатива "Народний Байрактар" є прикладом консолідованої фінансової мобілізації, що дозволяє оперативно реагувати на критичні потреби оборонного сектору. Фонд також застосовує диверсифіковані підходи до збору коштів, спрямовані на забезпечення військових транспортними засобами, безпілотними апаратами та іншим обладнанням.

Благодійний фонд "Повернись живим" спеціалізується на технічному та навчальному забезпеченні Збройних Сил України. Фонд є піонером у системній підтримці армії, зосереджуючись на постачанні високотехнологічного обладнання, такого як тепловізійні прилади, безпілотні системи, засоби зв'язку та медичне обладнання.

UNITED24 є глобальною платформою, що сприяє міжнародній фінансовій допомозі Україні. Ініціатива, започаткована Президентом України, використовує цифрові технології для залучення коштів на широкий спектр потреб, включаючи оборону, гуманітарну допомогу та відновлення інфраструктури. Участь відомих осіб та корпорацій підкреслює міжнародну солідарність з Україною.

Благодійний фонд "Таблеточки" є провідною організацією у сфері дитячої онкології, що використовує сучасні франдрейзингові методи для залучення ресурсів. Фонд демонструє ефективність спеціалізованих благодійних програм, спрямованих на вирішення конкретних медичних проблем.

Індивідуальні волонтери та локальні організації відіграють важливу роль у задоволенні специфічних потреб, таких як допомога внутрішньо переміщеним особам, тваринам та пораненим. Їхня діяльність, що часто здійснюється через соціальні мережі, демонструє важливість децентралізованих форм благодійності.

Аналіз цих прикладів показує, що благодійні пожертви в Україні варіюються від великомасштабних міжнародних внесків до невеликих індивідуальних дотацій. Кожна жертва, незалежно від її розміру, сприяє зміцненню стійкості України в умовах конфлікту.

Франдрейзери стикаються з такими проблемами:

- ризик шахрайства, що підриває довіру;
- недостатня звітність та сумніви щодо цільового використання коштів;
- недосконалість законодавства та відсутність чітких правил;
- податкові питання;
- недостатня кваліфікація та обмеженість ресурсів;
- технічні складнощі;
- інформаційні атаки та економічні труднощі.

Франдрейзери створили платформу для реалізації громадянської активності, сформувавши органічний рух опору. Важливу роль відіграли медіа, що стимулювали солідарність, але професійні навички франдрейзерів у мобілізації ресурсів є визначальними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій О. Фандрайзинг для новачків: з чого почати отримувати гранти для своєї громади. Фактор. 2017. №5. Режим доступу: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2017/may/issue-5/article-27472.html>
2. Боголіб Т. М. Освітній та науковий фандрайзинг в Україні. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер.: Економічна. 2014. № 5. С. 11-17. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_ekon_2014_5_4
3. Глебова А. О. Сучасні теоретичні та практичні аспекти процесу організації фінансування соціально важливих проектів на основі фандрайзингу.

Проблеми економіки. 2013. № 4. С. 206-211. Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pecon_2013_4_27

4. Державна служба статистики України: статистична інформація.
Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

5. Овсянюк-Бердадіна О. Ф. Перспективи використання фандрайзингу для розвитку об'єднаних територіальних громад. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Економічні науки». Херсон, 2016. Вип. 21, ч. 2. С. 34-37. Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_21%282%29__10

6. Патерук Н. Фандрайзинг: як і де залучати ресурси громадським організаціям. 2018. Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?kb=fandrajzynh-yak-i-de-zaluchaty-resursyhromadskym-orhanizatsiyam>.

Софія УДОД

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 «Соціальна робота»*

*Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»*

Науковий керівник: Клик С. Е.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ З ЧИСЛА ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Повномасштабне вторгнення Росії на територію нашої держави, яке стартувало 24 лютого 2022 року, спричинило серйозні руйнівні наслідки, особливо в соціальній сфері. Найбільш помітним є масштаб примусового переміщення, переїздів і міграції, що досягли безпрецедентних обсягів. Вимушене переселення людей, дітей і сімей з дітьми спричинило значні труднощі, пов'язані із зниженням якості життя, включаючи проблеми соціального захисту, нестачу гарантій працевлаштування, забезпечення житлом, адаптації до нових умов проживання та інтеграції в середовище приймаючих громад.

Сьогодні внутрішньо переміщені особи фактично не мають належного соціального захисту, незважаючи на те, що законодавство передбачає їх підтримку через соціальні та економічні пільги, а також юридичні гарантії. Такі особи потребують не лише матеріальної і фінансової допомоги, а й соціально-психологічної підтримки.

Стан сильного стресу, який виникає через порушення звичного ритму життя, втрату близьких, друзів та родичів, відсутність батьківського піклування і примусові переїзди, має негативний вплив на тих, хто залишився без домівки. Особливо важко це сприймають діти, що є психологічно вразливими й схильними до травматичних переживань, що веде до дискомфорту, зниження

соціальної активності та самооцінки, а також до посилення тривожності, гніву і проявів агресії щодо оточення.

Ось чому питання соціально-педагогічної підтримки вимушено переміщених сімей потребує комплексного підходу до вирішення складних обставин, з якими стикаються переселенці.

Через це вирішення проблеми соціально-педагогічної підтримки сімей вимушено переміщених осіб вимагає всебічного підходу, спрямованого на полегшення їхніх складних життєвих умов. Питання правового статусу вимушено переміщених людей було предметом досліджень В. Стешенка, Н. Грабара, І. Ковалишиної та О. Кузьменка; дослідження соціальної роботи з біженцями проводила О. Малиновська; процеси переселення, переміщення і міграції аналізували Н. Гринда, А. Дмитрієв, О. Мазін, Є. Макознак, О. Ровенчак, А. Сові та В. Шелюк. Теоретико-методичні засади цього питання висвітлювалися у наукових працях В. Грищенка, О. Зайцева, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Ковальчука, К. Левченка, О. Малиновської та І. Трубавіної; аналіз соціально-правових підходів до категорії «внутрішньо переміщені особи» в Україні здійснив Т. Кульчицький, а основні проблеми, з якими стикаються вимушені переселенці, та фактори, що впливають на їх соціальну адаптацію і реінтеграцію, розглядає Є. Широкова.

Наразі проблема соціально-педагогічної взаємодії з батьками сімей вимушено переміщених осіб є надзвичайно актуальною, оскільки як зовнішні, так і внутрішні чинники значно ускладнюють нормальне соціальне функціонування таких родин, а інколи навіть ставлять під загрозу їхнє існування. Родини, що стали свідками воєнних дій, часто змушені покинути свої домівки, втратити близьких, друзів, роботу, а також документи, житло і матеріальні цінності, нажиті протягом життя, що характерно для багатьох регіонів України. Ці переміщення, супроводжувані численними труднощами адаптації до нових умов, породжують низку соціально-економічних та психологічних проблем. Саме тому для поліпшення їхнього становища вкрай

необхідна комплексна робота у сфері соціально-педагогічної підтримки.

Враховуючи, що кожна сім'я має певний набір характеристик, що визначають її виховний потенціал і впливають на розвиток дітей, науковці використовують цей термін для позначення можливостей родини у виховній діяльності. За думкою О. Докукіної, Т. Кравченка, І. Мачуської та Л. Повалій, виховний потенціал у педагогіці відзначається важливим силовим аспектом у взаємодії сторін. З одного боку, його розглядають як сукупність узгоджених групових впливів, а з іншого – як інформаційне середовище, з якого індивідуум обирає для себе корисні факти та можливості, що сприяють задоволенню його особистісних потреб і розвитку.

В результаті всебічного аналізу досліджень українських учених можна зробити висновок, що виховний потенціал конкретних родин визначається як сукупність можливостей, якісних характеристик сім'ї, що впливають на процес сімейного виховання [2]; як певні умови і засоби, що утворюють педагогічні можливості родини [3]; а також як психологічні, педагогічні та організаційні можливості батьків, їх здатність організовувати побут, роботу, дозвілля для найкращого виховання дитини в сімейному середовищі. Крім того, важливими є особливості соціального та культурного середовища родини, психологічні й педагогічні умови, а також методи і засоби, які використовуються для виховання дітей і самовиховання батьків [1].

Показниками, що характеризують виховний потенціал конкретної родини, є матеріальні та побутові умови, структура сім'ї, розвиток родини як колективу чи групи, взаємостосунки між її членами, унікальний досвід батьківства, культурний і освітній рівень, наявність педагогічної та загальної культури в дорослих, сімейні традиції та звичаї, а також розподіл обов'язків щодо виховання дітей між батьками [3]. Крім того, важливими є комунікативні можливості родини, зокрема інформаційні, емоційні та інтерактивні, як у межах родини, так і в взаємодії з оточенням. Також важливими є вміння родини ідентифікувати свої проблеми та потреби, а також суб'єктивне відчуття

захищеності, благополуччя та підтримки [4].

Фахівці, що працюють з родинami вимушених переселенців, повинні володіти власними моральними цінностями, високим рівнем професіоналізму та компетентності, мати навички вирішення різноманітних проблем, освіченість, загальну і педагогічну культуру. Вони повинні вірити в цінність людини, її свободу та здатність до змін, виявляти співчуття, доброту, чуйність і милосердя, проявляти людяність, емпатію та здатність до спілкування, налагоджувати соціальні зв'язки та встановлювати довірливі відносини.

Створення позитивної мотивації у батьків, які належать до категорії вимушено переміщених осіб, до активної співпраці з фахівцем є важливим етапом у вирішенні проблем родин переселенців. Це можна досягти через [5]:

1) стимулювання – надання матеріальної або фінансової допомоги, підтримка у додатковому навчанні та працевлаштуванні, питання батьківських прав, а також роз'яснення переваг співпраці;

2) посилення мотивації до спільної діяльності – вона вже існує у батьків, але не усвідомлена або немає умов для її реалізації. Усвідомлення цих мотивів здійснюється через рефлексію, а їх розвиток – через перспективу, переконання та інформування, які допомагають людині вибрати шлях співпраці.

Таким чином, соціально-педагогічна підтримка батьків серед вимушено переміщених осіб є важливим аспектом адаптації та інтеграції цих сімей у новому середовищі. Враховуючи численні виклики, з якими стикаються ці родини, зокрема психологічні, соціальні та економічні труднощі, необхідно розробити комплексні підходи до їх підтримки.

Важливим є залучення громадських організацій, місцевих органів влади та міжнародних партнерів до реалізації цих ініціатив. Спільні зусилля сприяють створенню сприятливого середовища для адаптації та розвитку батьків серед вимушено переміщених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф. Сімейне виховання : концептуалізація ідей теорії і практики: монографія. Київ, Умань: ФОП Жовтий О. О., 2016. 437 с.
2. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка. Івано-Франківськ, 2006. Т. 2 : Основи родинного виховання. 288 с.
3. Мельник О. І. Особливості взаєностосунків батьків і підлітків у сучасній сім'ї. Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/11148/4/melnik.pdf>. 2009. (дата звернення : 01.02.2025)
4. Склярук А. В. Психологія соціалізації особистості в проблемній сім'ї: дис. ... д-ра псих. наук: 19.00.05 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. Сєверодонецьк, 2019. 448 с.
5. Трубавіна І. М. Створення соціальних умов для реалізації прав сім'ї, збереження сімейних стосунків, сімейних цінностей щодо сімей з числа внутрішньо переміщених осіб. *Традиційна культура в умовах глобалізації: родинні цінності і трансляція соціокультурного досвіду поколінь* : матеріали науково-практичної конференції 20-21 травня 2016 року. Харків : «Точка», 2016. С. 276–280.

Галина ХОМИН

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»

науковий керівник: Островська Н. О.

РІЗНОВИДИ ПОВЕДІНКОВИХ ВІДХИЛЕНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Поведінка дітей є одним з основних індикаторів їх соціалізації та розвитку. У молодшому шкільному віці особливо важливим є спостереження за поведінковими реакціями, оскільки цей період є критичним для формування базових соціальних навичок і цінностей. Однак, на жаль, не всі діти проходять цей етап без порушень, що можуть бути результатом внутрішніх або зовнішніх впливів.

Поведінкові відхилення у дітей молодшого шкільного віку можуть мати різні форми та прояви. Це включає в себе агресивні, пасивно-агресивні, а також емоційно нестабільні форми поведінки. Такі відхилення можуть впливати на взаємодію дітей з однолітками, вчителями, батьками, що в свою чергу може призводити до проблем у навчанні та соціальній адаптації. Важливим є вивчення причин виникнення цих відхилень, адже соціальні, психологічні та педагогічні фактори можуть значно впливати на поведінкові реакції дітей.

Розуміння різновидів поведінкових відхилень є основою для розробки ефективних стратегій корекції та підтримки дітей, що дозволяє створити сприятливі умови для їхнього подальшого розвитку та успішної соціалізації. Вивчення цих відхилень дозволяє не тільки виявляти проблеми на ранньому етапі, а й допомагає забезпечити своєчасну допомогу дітям, які потребують психологічної чи педагогічної підтримки.

Девіантна поведінка, у свою чергу, відноситься до системи вчинків, які

відхиляються від встановлених соціальних норм, зокрема тих, що стосуються психічного здоров'я, права, культури та моралі.

Залежно від виду норми, з якою співставляються особливості поведінки, та її негативних наслідків виокремлюють такі види девіантної поведінки [5]:

- антисоціальну (делінквентну і кримінальну) поведінку;
- асоціальну (аморальну) поведінку;
- аутодеструктивну поведінку тощо.

Антисоціальна поведінка суперечить соціальним і правовим нормам, загрожує соціальному порядку і благополуччю оточуючих. При цьому делінквентна поведінка полягає у здійсненні особистістю дрібних правопорушень, за які її не притягують до відповідальності. Може виявлятися у формі бешкетування, хуліганства, коли, наприклад, особистість бажає розважитися, але обирає для цього неприйнятні форми, насамперед, внаслідок недоліків у своєму вихованні.

Делінквентна поведінка (лат. *delinquente* – гріх, хибний вчинок, провина; *delinquens* – правопорушник, злочинець, бунтівник) – вид соціально неприйнятної поведінки, котра включає у себе типи відхилень від норми: асоціальність та антисоціальність [3].

До делінквентної поведінки можна віднести в певних випадках і прояви вандалізму як форми руйнівної поведінки, спрямованої на безглузде знищення культурних і матеріальних цінностей.

До *асоціальної поведінки* можна віднести бродяжництво як наслідок соціальної дезадаптації, що спричинює прагнення уникнути соціального контролю, „втечу” від вимог суспільства через суб'єктивне переживання неможливості їхнього дотримання (з одного боку) і примирення з цим фактом (з іншого боку). Про бродяжництво йдеться, коли в особистості відсутнє постійне місце проживання, а вона існує на нетрудові доходи (йдеться про так званий «соціальний паразитизм»).

Аморальна поведінка – сукупність вчинків, що характеризуються

негативним ставленням індивіда до етики і моралі, насамперед, до загальнолюдських цінностей, зокрема, до дисциплінованості, почуття обов'язку, поваги до оточуючих, ввічливості, чесності, порушення яких передбачає громадський осуд.

Іноді аморальна поведінка, наприклад, статева розбещеність, супроводжується зниженням моральних критеріїв у суспільстві загалом. Виокремлюють такі групи форм аморальних вчинків [1]:

– стійкі форми, коли поведінка особистості зумовлюється стійкими аморальними мотивами, при цьому після скоєння аморального вчинку особистість відчуває задоволення собою, у будь-якому випадку не переживає негативних емоцій;

– нестійкі форми, коли особистість здійснює аморальний вчинок через відсутність безпосередньої загрози покарання, хоча й добре знає, що такі дії заслуговують на осуд; разом з тим, маючи певні моральні переконання, через скоєний негативний вчинок особистість зазнає докорів сумління;

– одиничні форми, коли особистість відчуває сором за свої вчинки, хоча й вважає, що в певній ситуації вчинила правильно (тобто спрацьовують захисні механізми, які формують псевдоморальні почуття) [4].

Аутодеструктивна поведінка являє собою поведінку, що відхиляється від психологічної норми, часто медичних норм, загрожуючи цілісності й розвитку особистості.

В даному випадку йдеться про: суїцидальну поведінку; поведінку з вираженою загрозою для життя, коли особистість віддає перевагу екстримальним видам діяльності; віктимну поведінку (поведінку жертви); адиктивну поведінку, зокрема, фанатичну поведінку (сліпе слідування певним ідеям, наприклад, релігійному культу деструктивної спрямованості).

Суїцидальна поведінка (від лат. *sui* – само, *caedere* – вбивати) – самогубство або його спроба, спрямована на виведення особистості із кризової ситуації, усвідомлення перебування в якій є для неї нестерпним і з якої вона не

бачить іншого виходу (хоча об'єктивно такий вихід можна знайти).

Наближеною до аутодеструктивної поведінки є віктимна поведінка (від англ. victim – жертва), що являє собою активність особистості, за якої вона певним чином сприяє скоєнню злочину проти неї, свідомо чи підсвідомо нехтуючи запобіжними заходами, обираючи спосіб життя, який привертає до цієї особистості увагу агресивних осіб, злочинців тощо.

Виокремлюють два типи віктимних особистостей:

– пасивна жертва, для якої характерним є підвищена тривожність, невпевненість у собі, низька самооцінка, поведінка, якою вона виявляє нездатність опиратися тиску інших;

– активна жертва, яка виявляє схильність до конфліктного стилю спілкування, незважаючи на ситуацію, часто – підвищену товариськість, нерозбірливість у знайомствах, емоційну ригідність, імпульсивність, демонстративність у поведінці тощо [2].

Таким чином можемо зробити наступні висновки:

Поведінка особистості є важливим показником її соціалізації, визначаючи успішність інтеграції в суспільство та здатність взаємодіяти з іншими членами соціуму. Однак відхилення від загальноприйнятих норм, які проявляються через девіантну поведінку, можуть мати негативні наслідки як для самої особистості, так і для оточуючих.

Девіантна поведінка включає різні форми, серед яких антисоціальна, асоціальна, аморальна та аутодеструктивна поведінка, кожна з яких має свої специфічні ознаки та причини виникнення. Залежно від виду девіації, вона може бути спричинена соціальними, психологічними або педагогічними факторами.

Антисоціальна та асоціальна поведінка, зокрема виявлені через делінквентні вчинки або бродяжництво, є серйозними загрозами для соціального порядку та стабільності, часто пов'язаними з порушеннями правових і моральних норм.

Аморальна поведінка відображає відсутність або низький рівень моральних орієнтирів у особистості, що може призвести до порушення соціальних стандартів і загрожує стабільності суспільних відносин. Важливим є розуміння різних форм аморальної поведінки та їх причин, що допомагає у розробці ефективних коригувальних заходів.

Аутодеструктивна поведінка, така як суїцидальні схильності, віктимність та адиктивність, є надзвичайно небезпечними для психічного та фізичного здоров'я особистості. Важливою є своєчасна підтримка та втручання для попередження таких форм поведінки.

З огляду на різноманітність форм девіантної поведінки, необхідно впроваджувати комплексні підходи до вивчення та корекції цих відхилень, орієнтуючись на індивідуальні потреби осіб, що стикаються з цими проблемами, а також на розвиток соціально-педагогічних та психологічних методів для підтримки соціалізації та адаптації таких осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблеми агресивної поведінки особистості: навч. посіб. Чернігів: ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2003. 156 с.
2. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки: Навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
3. Лимар Ю. М., Лаврінчук Ю. О. Врахування індивідуальних особливостей молодших школярів у процесі навчання та виховання. *Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні* : збірник тез наукових робіт міжнародної науково-практичної конференції 27-28 квітня 2018 р., м. Львів. – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. С. 97-99
4. Немченко С.Г. Асертивні права особистості. Психологічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи : методичні

рекомендації для вчителів, психологів загальноосвітніх шкіл. Запоріжжя : «Прем'єр», 2004. 86 с.

5. Христук О. Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

Тетяна ЦИКАЛО

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 «Соціальна робота»

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

науковий керівник: Островська Н. О.

**СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В
ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ БО «БФ
«КАРІТАС-ДОЛИНА»)**

Сьогодні, в умовах соціально-економічних та політичних трансформацій, які відбуваються в українському суспільстві, соціальна робота та соціальна політика є важливими складовими розбудови України як соціальної держави. Соціальна робота передбачає професійну діяльність державних, громадських інституцій, груп та окремих осіб, спрямовану на допомогу соціально вразливим групам у процесі їхньої інтеграції до суспільства.

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України проблема соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) стала однією з найбільш актуальних. Згідно з оцінками Міністерства соціальної політики України, фактична чисельність внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні досягає 4,9 млн осіб.

З них – 3,6 млн – особи, які перемістилися (чи повторно перемістилися) після початку повномасштабної війни. З них – 2,5 млн, які перемістилися і не можуть повернутися до своїх домівок (оскільки житло або зруйноване, або знаходиться у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території) [2]. Основними труднощами внутрішньо переміщених осіб, як правило, є: відсутність житла (тимчасового або постійного); нестача матеріальних засобів для існування; проблеми в оформленні реєстрації та відновленні документів; складність або відсутність доступу до послуг

соціального та правового характеру [3, с. 83]. За таких умов знижується рівень толерантності місцевих мешканців, і переселенці ризикують перетворитися на відособлену групу, виключену з життя громади, яка є подразником і причиною зростання соціальної напруги. Комплексний підхід до інтеграції мігрантів має забезпечувати повноцінну підтримку[6, с. 14].

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні [5].

Важливу роль у вирішенні цих питань відіграють організації, такі як БО «БФ «Карітас Івано-Франківськ» і БО «БФ «Карітас-Долина». Їхня діяльність спрямована на підтримку ВПО через:

— Гуманітарну допомогу: забезпечення продуктовими та гігієнічними наборами, теплим одягом та базовими речами;

— Створення прихистків: відкриття безпечних просторів для проживання людей похилого віку (прихисток у селищі Войнилів, шелтер у с.Шевченкове);

— Психологічну допомогу: надання консультацій, організацію групової терапії, арт-терапії;

— Роботу з дітьми: проведення творчих майстер-класів, організацію дозвілля та освітніх заходів для дітей-переселенців;

— На сайті БО «БФ «Карітас Івано-Франківськ» представлено декілька ініціатив, спрямованих на підтримку внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у місті Долина, зокрема у сферах працевлаштування, написання грантів та самозайнятості [1].

Соціальна адаптація ВПО є складним процесом, що вимагає активної взаємодії громадських організацій, державних інституцій та громадянського суспільства. Як зазначено в сучасних дослідженнях, громадянське суспільство — це система, яка виконує функцію контролю державної влади, взаємодіє з державою та сприяє збалансованому розвитку соціальних відносин. Відповідно до Декларації принципів толерантності, прийнятої ЮНЕСКО в 1995 році, толерантність визначається як цінність і норма громадянського суспільства, що виявляється в праві бути різними всіх індивідів громадянського суспільства; забезпечення стійкої гармонії між різними конфесіями, політичними, етнічними та іншими соціальними групами; повагу до різноманітності різних світових культур, цивілізацій і народів; готовності до порозуміння та співпраці з людьми, які відрізняються за зовнішністю, мовою, переконаннями і віруваннями [4, с. 25].

Громадські організації є важливим інструментом цієї взаємодії, адже саме вони можуть оперативно реагувати на актуальні виклики, делегуючи частину функцій державних інституцій, наприклад, реалізацію соціальних програм або підтримку вразливих категорій населення.

Соціальна робота в цьому контексті виступає як організована взаємодія між державними інститутами та інститутами громадянського суспільства. Її метою є створення умов для активізації людського фактора: самореалізації, стимулювання до самодопомоги, розвитку ініціативності та залучення громадян до суспільного життя. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність соціальної політики та мінімізувати ризики соціальної напруги.

Підсумовуючи, можна зазначити, що діяльність БО «БФ «Карітас Івано-Франківськ» і БО «БФ «Карітас-Долина» є прикладом успішної соціальної роботи, спрямованої на підтримку та адаптацію внутрішньо переміщених осіб. Ці організації не лише забезпечують базові потреби переселенців, але й сприяють їх інтеграції у громади, створюючи умови для соціальної взаємодії та гармонійного розвитку суспільства. Важливою перспективою є застосування

інноваційних підходів, які дозволяють посилити спроможність ВПО самостійно долати труднощі та інтегруватися в соціальне середовище, формуючи таким чином нові можливості для соціального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. БО «БФ «Карітас Івано-Франківськ». Режим доступу: <https://caritas.if.ua/uk/> (дата звернення : 20.02.2025).
2. Дані Міністерства соціальної політики України. Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення : 20.02.2025).
3. Козар Ю., Гаріфуллін М. Роль державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні. Харків: Видавництво «Соціальна політика», 2022. 320 с.
4. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога : посібник. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*, 2015. № 1. ст. 1.
6. Швець І., Следь О., Біленська М. Соціальна адаптація переселенців у громадах. Київ : Науковий центр соціальної політики, 2021. 276 с.

Тетяна ЯКИМЕНКО

здобувачка першого (бакалаврського) освітнього рівня

спеціальності 231 "Соціальна робота"

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

науковий керівник: Ярошенко А.О.

ІНТЕРНЕТ ЗАЛЕЖНІСТЬ, СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО

У сучасному світі соціальні мережі стали невід'ємною частиною нашого життя. Соціальні мережі допомагають нам підтримувати спілкування з близькими для нас людьми, обмінюватися фотографіями, знаходити корисну інформацію. Значення соціальних мереж у комунікації та обміні інформацією надзвичайно велике. Вони забезпечують нам легкий доступ до спілкування з людьми з усього світу, незалежно від відстаней та географічного положення. Завдяки соціальним мережам, ми можемо вести бесіди, спілкуватися у групах та спільнотах, обмінюватися думками, ідеями та досвідом. Однак, з використанням соціальних мереж також пов'язані певні ризики та негативні наслідки. Стало відомо, що використання соціальних мереж може спричиняти незадоволення собою та своїм життям, депресію, несприйняття навколишнього світу.

У 2014 році австрійські дослідники з'ясували, що 20 хвилин, проведені у Facebook, залишали користувачів у гіршому настрої, ніж після перегляду інших сторінок в інтернеті. Вочевидь, це було пов'язано з тим, що користування соцмережою здавалося їм марнуванням часу, вважають науковці. На думку дослідників із Каліфорнійського університету, хороший чи поганий настрій здатен швидко поширюватися між користувачами соціальних мереж.

Також відомо, що надмірне проведення в соцмережах підвищує тривожність. Дослідження, опубліковане в журналі "Комп'ютери та поведінка

людини" (Computers and Human Behaviour), встановило, що люди, які користуються сьома та більше соцмережами, мають втричі вищий загальний рівень тривожності, ніж користувачі 0-2 платформ. Втім, як і чому саме соціальні медіа викликають занепокоєння, науковцям не відомо.

Депресивний стан інколи пов'язаний із проведенням часу в соціальних мережах. Два дослідження, в яких брали участь понад 700 студентів, показали, що симптоми депресії, як-от поганий настрій, відчуття меншовартості та розпачу, пов'язані з якістю онлайн-спілкування. У тих, кому віртуальна комунікація приносила переважно негативні емоції, депресивні симптоми були вищими. Схоже дослідження, проведене в 2016 році за участю 1700 людей, виявило, що ризик депресії та тривожності був втричі вищий у тих, хто користувався кількома соціальними медіа-платформами. На замовлення компанії Microsoft дослідники обстежили 476 користувачів Twitter та проаналізували їхні профілі в соцмережі, звертаючи увагу на стиль дописів, емоції, тип взаємодії з іншими користувачами та ознаки депресивної поведінки. За допомогою цих даних вони розробили анкету, яка дозволяє у семи з десяти випадків спрогнозувати ризик депресії ще до появи перших симптомів.

Переважну частину своєї історії люди проводили вечори в темряві, і лише в останні століття в наших спальнях з'явилося штучне освітлення. Дослідження свідчать, що воно пригнічує вироблення гормону мелатоніну, який сприяє сну. Найгірше впливає на нього блакитне світло від екранів смартфонів та ноутбуків. Отже, звичка перевіряти перед сном стрічку новин у Facebook, Twitter, Instagram, TikTok або ж будь-якої іншої програми погано впливає на якість сну. Дослідники з Пітсбургського університету опитали 1700 людей віком від 18 до 30 років про те, як вони користуються соцмережами. Вчені виявили, що блакитне світло, яке випромінюють наші гаджети, відіграє суттєву роль у порушенні сну.

Цікаво дізнатися, чому виникає залежність. Втім, якщо залежність від соцмереж дійсно існує, її можна вважати типом загальної інтернет-залежності,

яка є офіційно визнаним розладом. Коли людина викладає допис чи фото у будь-якій із соцмереж, вона заздалегідь не знає, якою буде реакція друзів. Невідомість і можливість бажаного результату у вигляді великої кількості лайків чи схвальних коментарів мотивують повертатися до соцмереж. Це відбувається за рахунок активації системи винагород у мозку. Вивільняється нейромедіатор дофамін, який викликає почуття щастя й ейфорії. Саме дофамін підштовхує наркозалежного шукати можливість повторити той чи інший вид задоволення. Подібний механізм спрацьовує і у користувача соціальних мереж.

Зрозуміло, що соцмережі впливають і на самооцінку людини. Науковці із Гарвардської медичної школи Мак Лін стверджують, що підлітки, які є активними користувачами соцмереж, найбільше страждають від "розриву", який створюють фільтри між реальністю та зображенням на екрані. Це сприяє розвитку депресії, яка підсилює імпульсивну, тобто швидку і необдуману поведінку. Жіночі журнали з фотографіями надто худорлявих моделей, до того ж обробленими у Photoshop, вже давно визнані джерелом низької самооцінки у молодих жінок. Спеціальні фільтри в них, а також освітлення та кут зйомки дозволяють створювати в них малореалістичні світлини. Дослідження 2016 року, проведене в Університеті штату Пенсільванія, показало, що перегляд чужих селфі занижує самооцінку, оскільки користувачі порівнюють себе з фотографіями людей у найщасливіший момент їхнього життя. А жінки зазвичай негативно порівнюють себе із селфі інших жінок, виявили дослідники з Університету Стретклайда в штаті Огайо та Університету штату Айова.

Поява соціальних мереж значно вплинула і на спілкування людей. Якщо під час розмови з другом, він чи вона витягали свій смартфон і починали прокручувати стрічку Instagram, то це помітно впливає на спілкування та сприйняття світу. У дослідженні, розпочатому 2013 року, науковці з'ясували, що чим більше часу люди проводили у Facebook, тим менше вони відчували задоволення від життя.

Вже зрозуміло, що соціальні мережі викликають заздрість у людей. Особливо, заздрість людей викликають фотографії в соцмережах саме з подорожі. У дослідженні, в якому взяли участь 600 дорослих, приблизно третина повідомила, що соцмережі викликають у них негативні емоції - переважно розчарування, причиною якого є заздрість. Але в деяких випадках все ж люди оберуть не заздрість, а роботу над собою та досягнення кращого результату. Інколи перегляд соцмереж може мотивувати та допомогти досягати кращого результату.

Ці всі дослідження дають зрозуміти нам що не варто надто довго проводити час в соціальних мережах. Варто зупинитися та надавати час чомусь кориснішому. Для того щоб соціальні мережі приносили нам лише користь, варто навчитися ними користуватися. Шукати корисну інформацію, розвиватися завдяки соціальним мережам.

Отже, використання соціальних мереж має бути свідомим та збалансованим. Важливо вміти контролювати час, проведений в соціальних мережах, дбати про своє здоров'я. Також необхідно пам'ятати, що соціальні мережі не замінять живого спілкування та взаємодії з реальними людьми. Вміти знаходити баланс між онлайн та офлайн життям - це ключ до успіху в сучасному світі.

Соціальні мережі можуть мати вплив позитивний та негативний. Зрозуміло, коли люди публікують свої досягнення, не розповідаючи, що вони пройшли, то сприйняття зовсім інші. Саме через це люди і починають знецінювати власні досягнення. Тому варто жити в реальному житті, а соціальні мережі використовувати з користю та навчитися чомусь новому заради розвитку. Якщо ми хочемо використовувати соціальні мережі з користю для себе та інших, ми повинні робити це з розумінням та свідомістю.

Ми маємо бути уважнішими до того, як ми використовуємо соціальні мережі, і переконатися, що ми не проводимо надто багато часу в інтернеті, а також не стаємо надто залежними від нашої онлайн-спільноти. Ми повинні

намагатися не перевтомлювати наші мізки, займаючись багатозадачністю, і, за можливості, переконуватися, що ми не витрачаємо занадто багато часу на мережеві ігри, тому що це також може впливати на нашу психологічну стабільність і здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко, О. Як цифрові технології змінюють футбол. *BBC Україна*. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-42693578>.
2. Суспільне. Цифрова залежність: як соціальні мережі впливають на людей. *Суспільне*. Режим доступу: <https://suspilne.media/169931-cifrova-zaleznist>.
3. Друкарня. Дослідження: вплив цифрових технологій на комунікацію. *Друкарня*. Режим доступу: <https://drukarnia.com.ua/articles/doslidzhennya>.
4. Кривенко, І. Вплив соціальних мереж на суспільство. *InProject*. Режим доступу: <https://inproject.org/vplyv-soczialnuh-merezh-n>.

Валентин ЯЦКОВИЧ

здобувач першого (бакалаврського) овітнього рівня
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

*Карпатського інституту підприємництва ЗВО «Відкритий міжнародний
університет розвитку людини «Україна»
науковий керівник: Сливка Я.В.*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ

Заробітна плата є ключовим елементом ринкових відносин, що відображає ефективність функціонування економіки та соціальної політики держави. Вона слугує інтегральним показником якості та результативності проведених реформ. Як багатогранна категорія, заробітна плата відіграє значну роль у суспільстві. З одного боку, вона є основним джерелом доходу працівників і в значній мірі визначає рівень добробуту кожного члена суспільства. З іншого боку, належна організація системи оплати праці стимулює працівників до підвищення ефективності виробництва, що безпосередньо впливає на темпи та масштаби соціально-економічного розвитку країни

Як повідомляє Держстат, за три квартали 2024 року середня зарплата в Україні збільшилася на 22,2% та становить 20 592 грн. Згідно з проектом Держбюджету на 2025 рік, очікується, що середня зарплата 2025 року зросте до 24,4 тис. грн. на місяць, а рівень безробіття знизиться до 17,7%. [25].

У своїх дослідженнях проблематику теоретичних та практичних аспектів для цілей бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці розглядали Болотіна Н., Грішнова О., Завіновська І., Калина М., Карпенко В., Куліков Г., Лагутін В., Лисогір Л., Нижник В., Новіков В., Тютюнникова С., Шаповал М. та інші. Не применшуючи результати попередніх досліджень, актуальним залишається подальше вдосконалення відображення розрахунків з оплати праці

в системі рахунків бухгалтерського обліку з метою підвищення інформативності та вчасності подання інформації для прийняття управлінських рішень для вітчизняних підприємств

Важливим аспектом організації обліку робочого часу та його оплати на підприємстві є регламентація документального оформлення відпрацьованого часу, а також операцій з нарахування і виплати заробітної плати. Для забезпечення раціональності та точності розрахунку заробітної плати працівникам підприємство використовує значну кількість первинних документів. Систематизація та упорядкованість руху цих документів здійснюється за допомогою графіка документообігу, який визначає оптимальну кількість підрозділів та відповідальних осіб, через яких проходить кожен первинний документ.

Розробка такого графіку сприяє підвищенню ефективності облікової роботи, посиленню контрольних функцій бухгалтерського обліку, а також розширенню можливостей його механізації та автоматизації. Графік документообігу повинен бути представлений у вигляді таблиці з чітко визначеними термінами виконання робіт та переліком підрозділів підприємства, які відповідають за їх опрацювання, перевірку та спрямування відповідним виконавцям. Для чіткого регламентування роботи працівникам надається інформативний витяг з графіку, який містить перелік документів, що стосуються їхніх функціональних обов'язків, терміни їх обробки та відділи, до яких ці документи передаються.

Облік заробітної плати являє собою комплексний процес, який охоплює нарахування, розподіл та виплату працівникам належних їм сум. Він передбачає визначення суми до виплати та здійснення фактичного перерахування коштів.

Облік розрахунків з оплати праці на підприємстві ведеться відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань. При цьому використовуються первинні документи та реєстри. Важливо зазначити,

що весь процес повністю відповідає чинному законодавству та нормативно-правовим актам, які регулюють фінансову діяльність в країні.

Відповідно до законодавства України підприємства зобов'язані надавати працівникам інформацію про заробітну плату, інші доходи, а також про суму податків і зборів, утриманих із заробітної плати. Така інформація надається працівникам у такій формі:

розрахункові листи - кожному працівнику видаються щомісяця;

довідки про заробітну плату з місця роботи (для отримання кредитів, отримання субсидій, віз тощо) - видаються за запитом.

За кредитом рахунка 64 показують нараховані платежі до бюджету, за дебетом - належні до відшкодування з бюджету податки, їх сплату, списання тощо.

Рахунок 64 має такі субрахунки:

641 «Розрахунки за податками»;

642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»;

643 «Податкові зобов'язання»;

644 «Податковий кредит».

Аналітичний облік за субрахунками 641 і 642 на ТОВ Санаторій «Боржава» ведуть за видами податків та зборів.

Податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі в загальному випадку відносять до адміністративних витрат і відображають на однойменному рахунку 92 (п. 18 П(С)БО 16).

Одночасно з нарахування зарплати за кредитом субрахунку 661 (663) відображаються і витрати у відповідній сумі за дебетом одного з рахунків витрат (наприклад, 92 - для адміністративного персоналу).

А у складі витрат відображається і сума нарахованого ЄСВ на зарплату працівника (за ставкою 22% або 8,41%, якщо працівник є особою, яка має інвалідність). Зокрема, в обліку операції за заробітною платою відображаються такими бухгалтерськими записами:

Д-т 92(903) К-т 661 - нараховано заробітну плату адмінперсоналу; Д-т 661 К-т 6411 - утримано з заробітної плати суму ПДФО;

Д-т 661 К-т 6421 - утримано з заробітної плати суму ВЗ;

Д-т 92(903) К-т 651 - нараховано ЄСВ на суму заробітної плати адмінперсоналу;

Д-т 661 К-т 311 - виплачено заробітну плату на картки працівників; Д-т 6411 К-т 311 - сплачено ПДФО;

Д-т 6426 К-т 311 - сплачено військовий збір; Д-т 651 К-т 311 - сплачено ЄСВ.

Запропоновані напрямки удосконалення аналітичного обліку дозволяють здійснити ретельний контроль розрахунків з кожним працівником окремо, враховуючи всі види виплат та утримань, додаткових виплат.

Виплати лікарняних після нарахування відображаються в картці рахунку 663, тоді як нарахування заробітної плати фіксується в оборотно-сальдовій відомості 661.

Податковий відсоток розраховується з використанням субконто, що деталізує нарахування за кожен місяць та кожного співробітника.

Військовий збір визначається загальною сумою для всіх працівників за допомогою бухгалтерської довідки. Це обумовлено тим, що документ «Нарахування заробітної плати» некоректно відображає військовий збір в оборотно-сальдовій відомості.

Нарахування ЄСВ є обов'язковим елементом при нарахуванні заробітної плати. Тому необхідно ретельно стежити за розміром нарахувань за поточний місяць на підприємстві. Варто враховувати, що в разі виплат відпускних загальна сума нарахувань може бути меншою за мінімальну заробітну плату.

Отже, основними завданнями бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці є: оперативне та своєчасне здійснення розрахунків з працівниками, що включає облік заробітної плати, інших виплат, утримань та видач; коректне відображення нарахованої заробітної плати та обов'язкових платежів до

бюджету (податки, збори та інші відрахування) у вартості продукції (робіт, послуг); впровадження інтегрованої системи показників, яка поєднує кадровий та розрахунковий аспекти, для забезпечення ефективного управління персоналом та своєчасної підготовки необхідної звітності.

Іван БОДНАР

здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 081 «Право»
Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ): ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Анотація. Функції кримінального провадження мають багатогранний характер та не мають єдиного визначення в юридичній літературі. Різноманітність підходів до їх визначення та систематизації обумовлена складністю кримінального процесу, численними учасниками, різноманітними підходами до права та його застосування в різні історичні періоди. Реалізація функцій кримінального провадження в умовах воєнного стану в Україні є складним процесом, який потребує адаптації кримінального законодавства та правозастосовчої практики до нових обставин, зокрема до загрози національній безпеці, мобілізації ресурсів та інших викликів воєнного часу. Водночас, реалізація функцій має бути спрямована на забезпечення законності, справедливості та ефективності кримінального правосуддя в цілому.

Функції кримінального провадження визначаються як основні напрямки діяльності учасників кримінального процесу, які реалізують свою роль для досягнення мети кримінального судочинства.

Кримінальний процес — це комплексна діяльність органів державної влади та інших учасників, спрямована на забезпечення справедливості, правосуддя та прав і свобод осіб, які беруть участь в кримінальному провадженні, то відповідно кожен учасник має власну роль і функції, спрямовані на досягнення загальної мети — забезпечення законності та справедливості [1]. В кримінальному процесі України поняття «функцій» має кілька значень залежно

від конкретного контексту використання. На думку Т. Г. Фоміна, функції кримінального процесу визначаються законом і є основними напрямками кримінальної процесуальної діяльності державних органів і посадових осіб [2]. З точки зору, Л. М. Лобойко та О. А. Банчук, функції кримінального процесу — це основні напрями кримінальної процесуальної діяльності, які визначають сутність змагальної побудови кримінального процесу. Це означає, що функції, які прямо сприяють досягненню основних цілей і завдань кримінального процесу (як-от встановлення істини, притягнення винних до відповідальності, захист прав учасників процесу), є найбільш значущими. Вони відповідають за основні процесуальні дії, що забезпечують баланс інтересів, правосуддя та справедливості [3]. Як вважає І. В. Гловюк, функції кримінального процесу обумовлюються завданнями кримінального провадження через напрямок діяльності суб'єктів кримінального провадження, що реалізується у формі регламентованій кримінальним процесуальним законодавством [4].

Загальні завдання кримінального провадження, визначені у ст. 2 КПК України, як «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [5].

В теорії права, загальновідомо, що завдання слугують передумовою виникнення функцій. Тобто, завдання кримінального судочинства реалізуються через функції. Функції кримінального провадження — це конкретні напрями діяльності, через які досягаються основні завдання кримінального судочинства, які реалізуються через взаємодію всіх учасників кримінального процесу, що

забезпечують ефективно розслідування злочинів, притягнення до відповідальності винних осіб, а також захист прав і свобод усіх учасників процесу. На нашу думку, функції кримінального провадження є тими інструментами, через які досягаються завдання кримінального судочинства, забезпечуючи баланс між правами і свободами осіб, що беруть участь у процесі, і досягненням мети — правосуддя.

Таким чином, узагальнюючи найбільш поширені визначення поняття «функції» в кримінальному процесі можна визначити їх важливі ознаки та роль у кримінальному процесі. Серед таких ознак: 1) закріплені у законі як певні напрями процесуальної діяльності (в КПК України). Це означає, що кожна функція має юридичне підґрунтя і чітко визначена законодавчими актами, які визначають обов'язки і повноваження суб'єктів кримінального процесу. Це дає можливість організувати і направити процесуальну діяльність в чітко визначене русло; 2) виділення основних функцій пов'язано з реалізацією завдань кримінального судочинства, що включають - встановлення істини (через розслідування злочинів), забезпечення правосуддя (через судовий розгляд), захист прав і свобод осіб (через належний захист прав підозрюваних, обвинувачених, потерпілих). Кожна з цих функцій прямо впливає на забезпечення ефективного, справедливого і законного розгляду справи; 3) кожна кримінально-процесуальна функція здійснюється тими суб'єктами, які уповноважені на її виконання відповідно до закону (наприклад, суд — функція правосуддя, прокурор — функція обвинувачення та нагляду за законністю, адвокат — функція захисту та ін.).

Отже, функції кримінального провадження визначаються як основні напрями діяльності учасників кримінального процесу, які реалізують свою роль для досягнення мети кримінального судочинства. Функції кримінального процесу виконуються різними учасниками, кожен з яких має конкретну роль, обов'язки та повноваження в межах здійснення правосуддя, захисту прав і свобод осіб та досягнення справедливого результату в кримінальній справі.

Однак, в умовах реалізації принципу змагальності важливо, щоб функції кримінального провадження не перепліталися, оскільки кожен суб'єкт кримінального процесу має чітко визначену роль, яка повинна виконуватися у відповідності до своїх завдань і повноважень. Проблема суміщення функцій може призвести до порушення принципів змагальності та неефективного правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 774 с.
2. Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях : навч. посіб. / авт. кол. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т. Г. Фоміної. Харків: ХНУВС, 2021. 300 с.
3. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. 280 с.
4. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. Дата оновлення: 26.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.02.2025).

Володимир СУРКОВ

*здобувач першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» Івано-
Франківської філії Університету «Україна»*

ЦИФРОВІ ПЛАТІЖНІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ГОТІВКОВОМУ ОБІГУ

Анотація. У дослідженні розглядаються сучасні цифрові платіжні інструменти як альтернатива традиційному готівковому обігу. Проаналізовано основні види електронних платежів, їх переваги та недоліки, а також перспективи розвитку безготівкових розрахунків в умовах цифровізації економіки. Особлива увага приділяється питанням безпеки та ефективності використання цифрових платіжних систем.

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується стрімким переходом до цифрових технологій у всіх сферах життя, включаючи фінансовий сектор. Цифрові платіжні інструменти стають не просто альтернативою, а невід'ємною частиною економічних відносин, що підтверджується статистичними даними та дослідженнями провідних фінансових інституцій.

За даними Світового банку, обсяг безготівкових розрахунків у світі щорічно зростає на 12-15%. Показовим є приклад Швеції, де частка готівкових платежів становить менше 2% від загального обсягу транзакцій. Це демонструє реальну можливість переходу до переважно безготівкового суспільства.

Розвиток цифрових платіжних інструментів відбувається у декількох напрямках. Традиційні банківські картки еволюціонували від простих платіжних засобів до складних фінансових інструментів. Наприклад, сучасні картки містять чіпи з багаторівневим захистом, підтримують безконтактні

платежі та інтегруються з мобільними пристроями. Статистика Європейського центрального банку показує, що кількість безконтактних транзакцій в ЄС зросла на 200% протягом останніх трьох років.

Мобільні платіжні системи демонструють особливо вражаючу динаміку розвитку. Такі сервіси як Apple Pay, Google Pay та локальні платіжні системи різних країн значно спростили процес здійснення платежів. У Китаї, наприклад, системи WeChat Pay та Alipay обслуговують понад 1 мільярд користувачів, а річний обсяг транзакцій перевищує 50 трильйонів доларів США.

Важливим аспектом розвитку цифрових платежів є підвищення фінансової інклюзії. За дослідженнями Банку міжнародних розрахунків, цифрові платіжні інструменти дозволили залучити до фінансової системи понад 1 мільярд людей, які раніше не мали доступу до банківських послуг. Особливо це стосується країн, що розвиваються, де мобільні гроші стали каталізатором економічного зростання.

Безпека цифрових платежів забезпечується комплексом технологічних рішень. Використання криптографічних протоколів, біометричної автентифікації та штучного інтелекту для виявлення шахрайства зробило цифрові транзакції більш безпечними порівняно з готівковими розрахунками. Дослідження показують, що рівень шахрайства при цифрових платежах становить менше 0,1% від загального обсягу операцій.

Особливу увагу слід приділити розвитку цифрових валют центральних банків (CBDC). Понад 80% центральних банків світу вже досліджують можливість випуску власних цифрових валют. Китай, наприклад, вже проводить масштабне тестування цифрового юаня, а Європейський центральний банк активно розробляє цифрове євро.

Економічний ефект від впровадження цифрових платежів є значним. За оцінками Світового економічного форуму, перехід на цифрові платежі може заощадити світовій економіці до 100 мільярдів доларів США щорічно за

рахунок зниження витрат на обслуговування готівкового обігу та підвищення ефективності транзакцій.

Досвід пандемії COVID-19 додатково підтвердив важливість цифрових платіжних інструментів. Кількість безготівкових платежів зросла на 45% під час пандемії, що свідчить про готовність суспільства до більш широкого використання цифрових платіжних інструментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія розвитку безготівкових розрахунків в Україні на 2023-2025 роки : офіц. вид. / Національний банк України. — К. : НБУ, 2024. — 85 с.
2. Дзюблюк О. В. Цифрові платіжні інструменти в системі грошового обігу / Олександр Валерійович Дзюблюк, Людмила Михайлівна Прийдун // Фінанси України. — 2023. — № 5(12). — С. 88-102.
3. Ситник І. П. Трансформація платіжних систем у цифровій економіці України / І. П. Ситник, А. П. Коротка // Економіка та держава. — 2023. — № 8. — С. 50-55.
4. Борисова В. І. Розвиток електронних платіжних систем в Україні / В. І. Борисова, О. І. Петрик // Банківська справа. — 2023. — № 2(156). — С. 15-28.
5. Шевчук О. О. Безготівкові розрахунки: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні / О. О. Шевчук, М. В. Ковальчук // Економічний вісник університету. — 2024. — № 1(52). — С. 123-135.
6. Савчук Д. Г. Цифрова трансформація платіжних систем: досвід України / Д. Г. Савчук, О. В. Мельниченко // Економіка та суспільство. — 2024. — № 3. — С. 45-52.
7. Полтавська Є. О. Інноваційні платіжні технології у банківському секторі України / Є. О. Полтавська, І. С. Кравченко // Інвестиції: практика та досвід. — 2023. — № 15. — С. 22-28.
8. Карпова К. В. Електронні гроші в системі грошового обігу України / К. В. Карпова, В. В. Лещенко // Фінансовий простір. — 2023. — № 2(46). — С. 68-76.

